DE ARTE RHETORICA

libri tres ex Aristotele, Cicerone, & Quintiliano præcipuè deprompti.

Auctore Cypriano Soarez.

PARISIIS,

Apud Thomam Brumennium, in clauso Brunello, sub signo Oliuæ.

1576.

Emmanuel Aluarez Societatis Nominis IESV, ad Lectorem.

ELoquio quicunque paras accendere mentes,
Dulcéque Nestorea fundere voce melos.
Perlege non auro nitidum, sed pondere rerum
Prædiues, pauper sit licet autor, opus.
Emicat hîc sophiæ princeps, hîc fulminat ore
Tullius, hîc monstrat Quintilianus iter.

Michael Venegas eiusdem Societatis, ad eundem.

Quos Arabes, Persæque legunt Oriente lapillos,
Omnes vna manus si tibi fortè daret,
Et quos gemmiferi præceps alit æquoris vnda:
Et quos terra graui parturit alma sinu:
Nónne libens hilari caperes data munera vultu,
Et tantas nolles spernere sanus opes?
En tibi Rhetorices vnus liber explicat omnes
Thesauros: ingens quos reperire labor:
Ne te pœniteat lectas hinc sumere gemmas,
Attica quas tellus, quásque Latina tulit.
Has virtute, velut fuluo si cinxeris auro,
Aurea gemmato vox tibi corde fluet.

Cyprianus Soarez Christiano

LECTORI S.

LONGE profectò melius, atque prudentius studiis suis consulunt, qui optimos auctores in omni disciplinarum genere legendos sibi, atque imitandos proponunt, quàm qui his neglectis, delectu omni, ac discrimine remoto, quósuis cupidissimè sequuntur. Quòd si quis vetera paulò altius repetere voluerit, quocunque se animo & cogitatione conuerteт, hoc ita esse comperiet. Vt enim alios omittam, qui in bonarum artiũ studiis liberalissimis sunt, doctrinísque versati, satis constat Platonem ingenio, doctrina, & copia dicendi longè omnibus superioribus præstitisse. Ergo ex eius disciplina quot viri, quãta scientia, quantáque in suis studiis varietate, & copia, quàm admirabiles extiterũt? Atque, vt alios sileam, quorum scripta temporum iniuria perierunt, illi & Aristotelem summum philosophum & Demosthenẽ omnium oratorũ facilè principem procul dubio debemus. Siquidẽ Aristoteles totos viginti annos Platonẽ audiuit: Demosthenes vero eũdem nõ solum audiuit, sed etiam lectitauit. Quid Ciceronem ad tantũ in philosophia, & eloquẽtia decus euexit? An non Platonis, Aristotelis Demosthenis imitatio. Finis nõ sit, si velim eos numerare, qui ex Aristotelis disciplina in omni doctrinæ & ingenij laude præstantes prodierunt. Tanti refert, quẽ imiteris, quẽ admireris. Hoc intelligentes nostræ Societatis Nominis Iesu pręceptores, ex eo tempore quo iuuẽtutẽ, virtute, & literis, & informant, eos auctores discipulis exponũt, qui pręter cęteros in suo genere floruerunt. Qua de causa molestius etiam ferebant nullum esse librum veterum scriptorum, qui adolescentibus discendi cupidis primum aditum ad eloquentiam aperiret. Non quod doctrina dicendi parum Latinis literis sit illustrata, nam & Quintilianus de ea diligentissimè simul & doctissimè scripsit, & in libris Ciceronis tantum est curæ, tantum suauitatis, elegantiæ, atque doctrinæ, vt ne apud Græcos quidem aut pluribus, aut melioribus præceptis orationis facultas sit exornata: sed quod ad primam tyronũ institutionẽ eorum scripta minùs sint accommodata. Quid enim discipulis ad hæc studia ingredientibus explicarẽt Quintiliani libros? sũt illi quidem, vt dixi, summa diligentia, singulari iudicio, summa etiam eruditione conscripti: at ita sunt longi, sic nonnunquã obscuri, vt maius otiũ, & acrius iudicium desiderent. Partitiones oratorias: at ita sunt breues, & concisæ, vt multas & magnificas eloquentiæ opes constructas, & recõditas nimis angustè coarctẽt. Libros de oratore ad Quintũ Fratrẽ? at in dialogo sunt scripti. Pręcipuas autẽ in illis partes habent L. Crassus, & M. Antonius homines vt dignitate, sic eloquẽtia in Romana Repub. maximi qui minora illa, sed discẽtib⁹ in primis necessaria, celeriter transigunt, quæ verò sunt à vulgari intelligẽtia magis remota, ea, non facilè dixerim ornatius ne an copiosius prosequantur. Huc accedit, quòd dum Crassus perfectũ, Antonius communem informat oratorẽ magnis

altercationibus,qui dialogorū eſt mos in contrarias partes diſſeritur quod mediocriter quidem eruditis, qui iudicij iam aliquid habent,non ſolum magnā & ingenuā delectationē, ſed mirabilis etiam vtilitatis fructum affert: tyronibus nō item,qui diſputationis vim atque incitationē aſpiciunt, veſtigia,ingreſſum quę vix intuētur. Duos de Inuentione libros puero ſibi inchoatos,& rudes Cicero excidiſſe affirmat,propterea quòd nec orationis expoliēdæ & conformādę rationem docent,nec inueniendi fontes ab Ariſtotele demonſtratos aperiunt. Itaque multa in eis præcepta ſunt, quæ editis libris idem Cicero improbauit. Libri verò ad Herenniū, à quocunque illi ſint ſcripti, ſimilem inueniēdi viam demonſtrant,& quędam de ſtatu, multa de verborum,& ſentētiarum continent ornamentis diuerſa ab his,quæ Cicero, & Quintilianus eiſdem de rebus tradiderunt. Topicorum liber tantummodò declarat vim ab Ariſtotele inuentam ad reperiendum in omni ratione argumentum : & quoniam ad Trebatium iuriſconſultum ſcriptus eſt,exempla habet ex intima iuris ſcientia deſumpta,quę vſque eò ſunt difficilia,vt ſua obſcuritate multos ab eius libri lectione reiiciāt. In oratore verò ad Brutum quæ ſit optima ſpecies, & quaſi figura dicendi Cicero diſertiſſimè exponit. Sed cùm ad Brutum ſcriberet vulgaria præcepta permulta,quæ diſcendi ſtudioſis vehemēter conducunt,breuiter percurrit,vel penè præterit. Quæ verò de orationis numero mirabiliter præcipit,vt adeuntibus ad eloquentiam vtilia ſunt, ordinem alium,& exemplorum lumen deſiderant.

His de cauſis cupiebant noſtri præceptores, vt omnes eloquentiæ partes explicare definitionibus,exemplis illuſtratæ ex Ariſtotelis ſententia, Ciceronis verò,& Quintiliani non ſententia ſolùm, ſed plerunque etiam verbis aliquo libro,via, & ordine comprehenderentur. Futurum enim exiſtimabant, ſi id fieret,vt diſcipuli ſimul cum vulgaribus Rhetoricæ præceptis illa magis recondita de argumentorum locis , de amplificatione, de orationis forma & numero perciperent. Quam ego prouinciam cum eorum voluntate ſuſcepiſſem, quibus libenter vitę meæ rationes commiſi, his tribus libris dicendi præcepta, quantum exiguæ ingenij mei vires efficere & conſequi potuerunt, complexus ſum, vt iuuarem adoleſcentes ad legendos Ariſtotelis,Ciceronis,& Quintiliani doctiſſimos libros, quibus eloquentiæ fontes continentur. Neque verò ignoro multa horum,quę à veteribus ſunt tradita,ab his à quibus defendi æquius erat, editis etiam libris oppugnari. Sed cū à multis qui ſingulari doctrina ſunt pręditi,eadem defenſa ſint,mihi conſilium fuit,de his, quæ tot doctiſſimorum ſeculorum approbauit conſenſus,nihil ſine ratione mutare. Imò verò te, Chriſtiane lector vehementer oro atque obſecro , vt hanc libidinem temerè contradicēdi veteribus ſcriptoribus de animo tuo penitus euellas, ne ad eius perniciem longius deinde ſerpat. Nam ſimul atque cupiditas hæc ad ingenium, tanquam fax ad materiam adhæſit, incredibile dictu eſt,quæ continuò excitet incendia. Illud etiam tibi perſuadeas velim,nos nihil magis cupere, quàm vt virtute, & literis maximè ſis ornatus , vt Chriſto Ieſu, qui eſt parens,& ſalus vitæ noſtræ gratus ſis & iucundus.

Rhetorica, Auctoris Proœmium.

RAtionis, & orationis tanta est similitudo, vt Greci, qui nō intelligēdi solū, sed loquēdi etiā principatum tenuerunt, vno vtranq; vocabulo, Latini Grecorū prudentiæ æmuli eodem penè nominarint. Est enim, oratio quasi rationis imago quædam. Rationem in mēte, cui regnum totius animi tributū est, Deus Opt. Max. posuit. orationis sedē idē summus opifex in celsissima, ac nobilissima corporis parte collocauit: ratio est sicuti lux quędā, lumenq; vitæ: oratio est rationis decus, & ornamētū: ratio regit ac moderatur propriū animū: oratio flectit etiā alienos: rationis est species admirabilis, eā tamē intus latentē orationis pulchritudo declarat. Ita quod lumen est Soli principi, ac moderatori luminū reliquorū, id est oratio rationi dominæ, ac reginæ rerum omnium. Hinc nimirum fit, vt summi illius rectoris mundi huius bonitatē, sapientiā, vim & potestatem suspiciendā, admirandámque hominū generi vt rationis, sic orationis vis, & natura cogat confiteri. Quid enim admirabilius esse potest, quàm cogitationes tam multas, tam excellentes, tam varias, atque multiplices orationi commendari? Orationem verò, exceptam aëre, quasi vehiculo, incredibili celeritate, breuissimo temporis spatio ad quàm plurimos peruenire? ac postremò per tenuissimos auriū meatus singulari opere, artificióque perfectos, in alienos animos introire atq; in eis

tam perfectè, tam insigniter imprimere speciẽ suã, vt mœrentes consoletur, torpentes excitet, afflictos erigat, inani lætitia elatos cohibeat, & in quemuis denique motum auditorem impellat? Quòd si orationis tanta præstantia est, non potest non maxima esse dignitas Rhetoricæ, qua ornandæ orationis doctrina continetur. Eadem enim hominis ratio, quæ cæteras artes inuenit, dicẽdi quoque artificiũ illustrauit. Nã primò terrã peruagata, non modò eius formam, situm, fœcunditatem, sed eorũ etiam quæ in ea gignuntur, varietatem, vsum naturãq; cognouit. Tum mare ingressa profundum & immensum quot genera quámq; dispatia degentium in eo belluarum inuestigauit? Ex in siderum ornatũ & pulchritudinẽ admirãs, cognito prius aëre, & his, quæ ex eo generãtur, in cœlum vsq; penetrauit. In quibus rebus tam multis, tam variis, tam disiũctis, tam abditis, atque obscuris inuestigandis, si tanta fuit rationis sagacitas, & solertia in expolienda oratione, quæ eius comes, & interpres est, nõ minori ꝑfecto fuit cura. Hic est eloquentię ortꝰ, hęc nobilitas, hęc cũ ratione cõiunctio. Qua de causa vehementer vigilandũ est iis, qui sapientiæ flagrant studio, enitẽdúmque omni cura, ac diligentia, vt Rhetoricæ, dialecticęq; præceptis optimè cognitis, ad reliquarum artium fastigium contendant. Quam viã iucundã, facilem, breuem, & quasi compendiariam, non modo non asperam, atq; arduam, aut longam esse conperient. Quod vt facilius cõsequantur, hi tres libri artificium dicendi à veteribus traditũ breuiter ex-

plicabunt. Et in primo quidem libro, qui de inuentione est, sedecim argumentorũ loci sunt explicati simul cũ his, quę ad permouendos animos, ex eisdẽ locis eruuntur. Præcepta etiam quædam sunt exposita ad exornationem, & deliberationem accõmodata. In secũdo verò, qui dispositionis præcepta cõtinet, de orationis partibus, de statu, iudicatione, & ea cõtrouersia, quæ ex interptatione scripti existit: præterea de ratiocinatione, enthymemate, inductione & exemplo agitur. Et quoniã frequens mentio facta est ab ãtiquis auctoribus: Epicherematis, Soritis, & Dilemmatis, eorum vis explanatur. Tertius denique liber docet orationis ornatũ, qui est in verbis vel simplicibus, vel cõiunctis. Itaque de verbis nouis, dę inusitatis, de tropis, de luminibus verborum, & sententiarum, de origine, causa, natura, & vsu orationis aptæ, ac numerosæ, tum ad extremum de memoria, & ꝑnũciatione in eo disseritur. Sed quò maior vtilitas ex eloquentia percipi possit, Christianis præceptis diligẽter ea purganda est. Vt enim bonus agricola vitem, quæ syluescit, & in onnes partes nimia funditur, ferro coercens, tũ fructu lętiorẽ tum aspectu pulchriorẽ reddit: sic eloquentia si amputetur errorũ inanitas, in quos delapsa est vitio hominũ diuinas leges ignorantiũ, suã admirabilẽ speciem recuperabit. Excidatur igitur mentiendi licẽtia, quã seuerè diuinis præceptis interdictã oratori, Quint. & antiqui rhetores cõcedunt amputetur ꝓcacitas, & vitium illud teterrimum lacerandi alios probris,

cõtumelijs, maledictis, cui vtinã ne Demosthenes & Cicero tantopere indulsissent, referetur arrogantia, & inanis laudis appetitus, qui aciem animi perstringit: intelligatur iniquũ esse tenebras auditoribus offundere, ne verũ perspiciãt; & suffragiũ, atq; sententiã dicendo corrũpere, quod à Græcis, & Romanis oratoribus est factitatũ. Hic tot, tantísq; deletis maculis, cõtinuò existet illa diuina, & cœlestis Christianæ eloquẽtiæ pulchritudo, quæ tantò erit pręclara magis & eximia, quãtò diligentius ad omniũ hominũ vtilitatẽ cõferet, & ad laudes celebrãdas Dei Opt. Max. qui sermonẽ homini dedit, ad societatẽ & cõiũctionẽ cũ hominibus tuẽdã. Hæc est illa Christiana eloquẽtia, quę Gregorius & Basilius nobilissimũ par amicitię, doctrinæ, sanctitatis, plurimũ præstiterũt, & Iuliani amentissimi, & ꝓfligatissimi hostis religionis impetus oẽs fregerũt: hac excelluit Athanasius vir sanctissimus, quẽ nec sæuissima periculorũ tẽpestas, nec humanorũ cõmodorum aura potuit vnquã de suo cursu dimouere, quin Arrij impiũ, & cõsceleratum cõprimeret furorẽ: hac floruerunt Chrysostomi, Ambrosij, Augustini, Hieronymi, Cipriani, qui Christianę Reip. fuerunt lumen longè clarissimũ. Vt alios quã plurimos omittã, quorum est copia digna Christiani nominis gloria. Hos tales ac tãtos viros qui volet imitari, colat Christianã eloquẽtiã, quę ex diuinarũ rerũ cura, & contẽplatione, ex Christi Iesu amore, ex maximarum deniq; artiũ studijs efflorescit.

DE ARTE RHETORICA LIBER I.

Quid sit Rhetorica, quod eius officium & finis. Cap. I.

RHetorica est vel ars, vel doctrina dicẽdi. Ars est, quæ dat rationes certas, & præcepta faciendi aliquid, quæ habent ordinẽ, & quasdam errare in faciendo non patientes vias. Esse autẽ eloquentiæ artem perspicuum est: cùm enim rerum minimarũ sine arte nulla sit, hominum est parũ considerate iudicantium, credere maximarum rerũ nullam esse artem. Dicere est, ornatè, grauiter & copiosè loqui. Rhetoricæ officium est, dicere appositè ad persuasionem: finis persuadere dictione.

Quid sit ars. De Claris orat.

Rhetorica est ars. De offic. 2.

Officium & finis Rhetoricæ; de inuent. 2.

De vtilitate, dignitatéque Rhetoricæ. Cap. 2.

DIgnitas eloquentiæ, vel ex eo intelligi potest, quòd in omni libero populo, maximéque in pacatis, trãquillisque ciuitatibus præcipuè semper floruit, sempérque dominata est. Quid enim aut tam iucundũ cognitu, atque auditu, quàm sapiẽtibus sententiis, grauibúsque verbis ornata oratio, & perpolita: aut tam potens, támque magnificum, quàm hominũ animos vnius oratione conuerti? Quid admirabilius quàm res splẽdore illustrata verborũ? Oratoris est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate expli-

Eloquẽtiæ dignitas. De orat.

Oratoris, & in rep. & inter priua

tos magna & præclara munera.

cata sententia, eiusdem & languentis populi incitatio, & effrenati moderatio. Eadem facultate fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentius? quis à vitiis acrius reuocare? quis vituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatem vehementius frangere accusando potest? quis mœrorem leuare mitius consolādo? Ac ne plura quæ sunt penè innumerabilia, dicantur, breui statuendum est, perfecti oratoris moderatione & sapientia, non solum ipsius dignitatem, sed & priuatorum plurimorum, & vniuersæ Reipub. salutem maximè contineri. Quo maior igitur est eloquentiæ vis, hoc est magis probitati iungenda, summáque prudentia: quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores fecerimus, sed furentibus quædam arma dederimus.

Eloquētia cū probitate iungēda est. 3. De orat.

De materia Rhetoricæ. Cap. 3.

Quid artis materia sit. De Inuent. 1.

ARtis materia est, in qua omnis ars & ea facultas, quæ conficitur ex arte versatur: vt si medicinæ materiam dicamus morbos ac vulnera, quòd in his omnis medicina versetur. Item quibus in rebus versatur ars & facultas oratoria, eas res materiam artis Rhetoricæ nominamus. Sed hoc interest inter alias artes & eloquentiam, nam cæteræ ferè artes se ipsæ per se tuentur singulæ: bene dicere autem, quod est scienter, peritè, & ornatè dicere, non habet definitā aliquam regionem, cuius terminis septa teneatur. Omnia quæcunque in hominū disceptationē cadere possunt, bene sunt ei dicēda, qui hoc se posse profiteatur, aut eloquētiæ nomen relinquendū est: materia enim oratori ad dicendum subiecta, quæstio est.

Quid inter artium exterarum & rhetoricæ materiā intersit. De orat. 2.

Oratoris materia est quæstio.

De quæstione. Cap. 4.

QVæstionum duo sunt genera, alterum infinitum, quod Græci Thesin, Cicero propositum vocat: alterum certũ & definitũ, quod hypothesin, illi Latini vel causam, vel controuersiam solent appellare. Propositũ est, in quo aliquid generatim quæritur hoc modo: expetẽdá ne sit eloquentia? Causa est, quæ certis personis, locis, temporibus, actionibus, negotiisque cernitur: hoc modo, An Socrates iure fuerit ab Atheniensibus damnatus? Propositi duo sunt genera, cognitionis alterũ, cuius scientia, est finis, vt an solis magnitudine multis partibus terra superetur? alterum actionis, quod refertur ad efficiendum quid, vt si quæratur quibus officiis amicitia colenda sit. Causarum tria sunt genera iudicij, deliberationis, exornationis, quæ quia in laudationes maximè confertur proprium habet ex eo nomen laudationis.

Quęstionũ duo gener. In part. Topic. Propositũ quid sit De orato. 1 Quid sit causa. Topic. Propositi duo genera. Cicer. in Topic. in Part. De orato 3 Quint. lib. 3. cap. 5. Causarum tria genera.

De exornatione, Deliberatione, & Iudicio. Cap. 5.

IN exornatione duæ sunt partes, laus & vituperatio. Tempus tum præsens, tum præteritum. Spectat autem orator honestatem, præcipuè cùm laudat: turpitudinem, dũ vituperat: mouétque auditores ad delectationẽ. Deliberatio continet in se suasionem & dissuasionem, tempus verò futurum. Finis, quẽ sibi proponit orator in suadendo est dignitas, mouétque diliberãtem ad spem maximè: in dissuadendo contrà indignitatem spectat, & in reformidationẽ pertrahit. Iudicium habet in se accusationem, & defensionem: eius finis iustorum & iniustorum quæstione continetur, & ad sæuitiam, aut clementiam iudex est incitandus.

De inuent. Ar. lib. 1. Rhet. ca. 4. Exornationis partes, tempus, & finis. In par. De inuẽt. 1 Ar. 1. Rhe. ca. 3. Cice. de orat. 2. Deliberationis partes, tẽpus, & finis. In part. De inuẽt. 1 Iudicij partes tempus & finis.

Quomodo hypothesis ad thesin reuocanda sit. Cap. 6.

Consultatio est pars causæ. In par. in Top. Quintil. li. 3. ca 5.

MAneat ergo & infinitas, & finitas quæstiones ad oratorē pertinere, sed cū cōsultatio sit quasi pars causæ quædam & controuersiæ, inest enim infinitum in definito, debet orator causā ad infiniti generis quæstionē trāsferre: quod vt exemplo pateat finita est, An Aristotelis philosophia sit perdiscenda: eius quasi pars quædā est illa infinita, An philosophia sit perdiscenda ad quā orator finitā trāsferret. Sūt enim ornatissimæ orationes eæ, quæ latissimè vagantur, & à priuata, ac singulari cōtrouersia se ad vniuersi generis vim explicandā conferūt, & cōuertunt, vt ij qui audiūt, natura, & genere, & vniuersa re cognita, de singulis rebus statuere possint. Quod vt facere possit orator excellēs, à propriis personis, & tēporibus semper, si potest auocat controuersiam, & ad vniuersi generis orationem traducit.

Cice. de orat. 3. Ornatissimæ sunt orationes quæ vniuersi generis vim explicant. In orat.

De partibus Rhetoricæ. Cap. 7.

De orat. 1. Quinque Rhætoricæ partes.

QVinq; sunt partes, & quasi mēbra eloquētiæ: inuentio, dispositio, elocutio, memoria pronūciatio. Oportet enim primū inuenire quid dicas, inuēta disponere, deinde ornare verbis, pòst memoriæ mādare, tū ad extremū agere. Iuuētio est excogitatio rerum verarū, aut verissimilium, quæ quæstionem probabilem reddant. Dispositio est rerum inuentarum in ordinem distributio. Elocutio est idoneorum verborum, & sententiarum ad inuētionem accommodatio. Memoria est firma orationis perceptio. Pronunciatio est ex rerum & verborum dignitate corporis, & vocis moderatio. Nec audiendi quidam, qui iudicium sextam esse partem voluerunt, adeò enim tribus

De inuentio. 1.

Iudicium non est Rhetoricæ pars. Qu. lib. 3. cap 3.

primis partibus est permistũ(nam nec inuentio sine eo, nec dispositio, nec elocutio fuerit) vt pronunciatio quoque vel plurimum ab eo mutuetur. Nec inuenisse credendus est, qui non iudicauit. Quod similiter in aliis partibus, quibus iudicium permistum est, existimare debemus. Hinc apparet quàm præclara res, quàm etiam difficilis eloquentia sit quæ ex quinque rebus constat, quarum vnaquæque est ars ipsa magna per sese. Quare quinque artium cõcursus maximarum, quantam vim, quantámque difficultatem habeat existimari potest. Sũt igitur quinque Rhetoricæ partes omnino. At inuenire, disponere, eloqui, memoria complecti & pronunciare opera sunt oratoris.

Non est existimãdus inuenisse, qui sine iudicio inuenit.

De clar. orator.

Opera oratoris.

Quibus eloquentia comparetur ac primùm de Natura. Cap. 8.

Eloquentia, quæ quinq; supradictis constat partibus, natura, arte, & exercitatione cõparatur. Imitationẽ enim, vel arti vel exercitationi subijcere possis. De quibus singulis, quoniam maximi sunt momenti, & ponderis, aliquid dicendum est. Natura igitur primùm, atque ingeniũ ad dicendum vim affert maximam. Nam & animi, & ingenij celeres quidam motus esse debent, qui ad excogitãdum acuti, & ac explicandum, ornandũque sint vberes, & ad memoriam firmi, ac diuturni. Quæ accendi, ac commoueri arte possunt, inseri quidem, & donari ab arte non possent omnia: sunt enim dona naturæ. Illa etiam naturæ sunt, quæ cum ipso homine nascũtur, linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quædam & figura totius oris & corporis. Quæ tamen ab arte limari possunt, & quæ bona sunt, fieri meliora possunt doctrina, & quæ

Eloquẽtia comparatur arte, natura; & exercitatione.

Quint. li. 3. cap. 5.

De orato. 1

Naturæ dona fiunt arte meliora.

non optima, aliquo modo acui & corrigi possunt. Neque homines adolescentes, siquid naturale fortè non habẽt, dicendi studium relinquant, magni enim facere debent illam ipsam, quancunque habuerint mediocritatem in dicendo.

De arte. Cap. 9.

De orat. 2. Notatio naturæ peperit artem.

CVm natura, quæ optima est ars, iungi debet, quæ à natura profecta est. Notatio enim naturæ, atque animaduersio peperit artẽ. Habet igitur ars hanc vim, non vt aliquid, cuius in ingeniis nostris pars nulla sit, pariat, & procreet: verũ vt ea quæ sunt orta iã in nobis, & procreata, educet, atque confirmet. Qua de causa studiosè colenda est, vt quæ viam, & rationem dicendi doceat: & si enim magnis ingeniis præditi quidã dicendi sine arte copiã sunt consecuti, ars tamen certior est dux quàm natura.

Ars studiosè colenda est.

Ars certior est dux quã natura.

De exercitatione. Cap. 10.

Exercitatio dicendi perfectionem consummat.

Cic. pro Archia.

De orat. 1.

IN præstanti natura, quã ars expoliuit, exercitatio absolutionẽ perfectionémque dicẽdi consummat. Cũ enim ad naturam eximiam, & illustrem accesserit ratio quædã confirmatióque doctrinæ, tum illud nescio quid præclarũ, ac singulare solet existere. Quocirca interest permagni, studium, & ardorem quendam amoris assumere sine quo cũ nihil quicquam egregium tum certè eloquentiã nemo vnquam essequetur. Ex hoc ardore nascitur diligẽtia, quæ vt in omnibus rebus, sic in dicendi facultate plurimũ valet. Hæc præcipuè colenda est nobis: hæc semper adhibẽda: hæc nihil est quod non assequatur. Quoniam de Rhetoricæ definitione, dignitate, fine, officio, & materiã dictũ est, quotque sint eius partes explicauimus, & naturam, artem, exercitationem eloquentiæ consequendæ necessarias ostendi-

Diligentiæ vis.

mus, sequitur vt de singulis eius partibus disseramus.

De inuentione. Cap. 11.

QVoniam igitur primũ oratoris munus est inuenire, dabit operam vt inueniat, quemadmodum fidem faciat eis, quibus velet persuadere, & quemadmodum motum eorum animis afferat. Fidem facit orator argumẽtis, mouet incitando aut ad voluptatem, aut ad molestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem. tot enim sunt motus genera, partes plures generum singulorum. Cùm enim omnis animi commotio ex opinione boni alicuius aut mali nascatur, lætitia & cupiditas ex opinione boni nascuntur: ægritudo, & metus in malorum opinione versantur. Est igitur ægritudo, siue molestia, opinio recens præsentis mali, in quo demitti, cõtrahíque animo rectum esse videatur. Voluptas, opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum videatur. Metus, opinio impendentis mali, quod intolerabile videatur. Cupiditas, opinio venturi boni, quod sit ex vsu iam præsens esse, atque adesse. Opinio autem, quæ in omnes superiores definitiones includitur, est imbecilla assentio. In proposito fidem solùm facit orator, in causa verò fidem, & motum, de quo mox dicemus.

In Partit.

Orator facit fidẽ argumentis. Motus quatuor sunt genera. Cic. Tusc. 4.

Quid inuentio, quid argumentum, & argumentatio. Cap. 12.

INuentio est excogitatio argumenti. Argumentũ est probabile inuentum ad faciendam fidem: vel aliter, est ratio rei dubiæ faciẽs fidẽ. Fides verò est firma opinio, vt si velis fidẽ facere eloquentiã esse expetendã, excogitésque illud argumẽtum, nimirum esse artem benedicendi: posis hoc modo argumentationem cõcludere. Ars bene dicendi est expe-

Quid sit inuẽtio, quid argumẽtũ. In part.

Quid sit argumentatio Topic. Dialectici pressiusquã oratores argumẽtatio ne vtũtur. De orat.

tenda, ea est eloquẽtia: est igitur eloquentia expetenda. Est autẽ argumẽtatio argumẽti explicatio, qua dialectici pressius: oratores ornatius, & liberius vtuntur. Locus autẽ est sedes argumenti. Aristoteles enim proposuit quosdam locos ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationẽ inueniretur. Qui nihil aliud esse videtur quàm notæ quadã, quibus admonemur, quid in ipsis peruestigare debeamus.

Argumẽta, vel insita sunt, vel assumpta. In Top. in par.

Quotuplicia sint argumenta. Cap. 13.

ARgumenta partim in eo ipso, de quo agitur hærent quo circa insita dicũtur, partim extrinsecus assumũtur, quæ remota vocantur: quoniam absunt, longéque ab eo de quo agitur, disiuncta sunt: vt si dicas eloquẽtiã esse expetendã, quòd bene dicẽdi sit ars, ratio est insita, in eo de quo agitur. Eloquentia enim est ars bene dicẽdi: sin expetendã dicas, quòd Aristoteli, vel Ciceroni, vel Platoni ita visum sit, ratio erit remota, autoritas enim illorum virorum non est in ipsa eloquentia, quæ suapte natura esset expetenda sine illorum commendatione.

De numero locorum. Cap. 14.

Loci argumẽtorũ insitorũ sunt sedecim. In Topicis, in part.

LOci, vnde argumẽta insita eruuntur, numero sunt sedecim: alia enim ducuntur à definitione, alia à partiũ enumeratione, alia à notatione, alia cõiugata appellãtur, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differẽtia, alia ex cõtrario, alia ex adiũctis, alia ex antecedẽtibus, alia ex cõsequẽtib9, alia ex repugnãtibus, alia ex causis alia ex effectis, alia ex cõparatione maiorũ, aut pariũ, aut minorũ. Argumẽta extrinsecus aßũpta Quintiliano sunt sex: præiudicia, fama, tormẽta, tabulæ iusiurãdum, testes.

Argumenta assumpta sunt sex. Quin. lib. 5. cap. 1.

De definitione. Cap. 15.

Definitio est oratio, quæ id quod definitur, explicat quid sit: ut, Virtus est recta animi affectio, Rhetorica est doctrina dicendi. Definitionum multa sunt & genera, & præcepta, sed ad huius libri institutum ea nihil pertinent, tantum est dicendum, qui sit definitionis modus. Sic igitur veteres præcipiũt. Cùm sumpseris ea, quæ sunt ei rei, quam definire velis, cum aliis cõmunia, eo vsque persequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit, vt hoc, Rhetorica est ars: cõmune adhuc: multa enim genera sunt artium, vt grammatica, dialectica: vnum adde verbũ, Dicẽdi: iam à cõmunitate res disiũcta videbitur, vt sit explicata definitio. Rhetorica est ars dicẽdi. Hæc facultas definiẽdi debet esse in eloquẽte, vt definire rẽ possit. Est enim explicãda sæpe verbis mẽs nostra de quaque re atque inuolutæ rei notitia definiẽdo aperiẽda est. Definitio enim quasi inuolutum euoluit, id de quo quæritur, sed id, nõ faciet tã pressè & angustè quàm in illis eruditissimis disputationibus fieri solet: sed cùm explanatius, tum etiam uberius, & ad cõmune iudicium, popularémque intelligẽtiam accommodatius. Sic Cicero, quid sint optimates definit, cùm ait: Sed genus vniuersum (vt tollatur error) breui circũscribi, & definiri potest. Omnes optimates sunt, qui neque nocentes, nec natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediti. Argumẽti à definitione talis est formula, Ius ciuile est æquitas constituta iis, qui eiusdẽ sunt ciuitatis, ad res suas obtinẽdas, eius autem æquitatis vtilis est cognitio, vtilis est ergo iuris ciuilis cognitio. Sæpe etiam definiũt & oratores, & poetæ per translationem verbi ex similitudine cum quadam suauitate, quos licet imitari si adolescentiam

Definitionum multa sunt genera.

In Top.

Quid sit definitionis modus.

Facultas definiendi est oratori necessaria.

In orat.

Orator definiet vberius & explanatius quã philosophus.

Pro Sestio.

Optimates qui sint.

In Topic.

Oratores & poetæ sæpe definiunt per translationem.

florem ætatis senectutem occasum vitæ velis definire.

De partium distributione. Cap. 16.

In Top.

ARgumento à partium distributione sic est vtendum nullam vt partem relinquamus. Vt si velis probare calliditatẽ non esse virtutem à virtutis partibus, quæ quatuor sunt Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia, sic probare possis. Omne quod honestum est, id quatuor partiũ oritur ex aliqua, aut enim in perspiciẽtia veri, solertiáque versatur: aut in hominum societate tuenda, tribuendóque suum vnicuique, & rerum contractarum fide: aut in animi excelsi, inuictique magnitudine, ac robore: aut in omniũ quæ fiunt, quæque dicuntur, ordine, & modo, in quo inest modestia, & temperantia: calliditas ex nulla illarum partium oritur, non est igitur virtus.

In offic. 1.

De notatione. Cap. 17.

Notatio Græcis Etymologia dicta, oratoribus, & poetis est familiaris. Quint. 1. c. 6. In Top.

ETymologia, quæ verborum originem inquirit, à Cicerone dicta est Notatio. Ea sæpè vtuntur Oratores, & Poëtæ, vt Ouidius.

Met. lib. 1.

Est via sublimis cœlo manifesta sereno,
Lactea nomen habet candore notabilis ipso.

Et alibi.

Fast. 5. Vnde senatus dictus.

A senibus nomen mite senatus habet.

Fast. lib. 4. April. vnde

Nam quia ver aperit tunc omnia, densáque cedit
Frigoris asperitas, fœtáque terra patet,
Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.

Argumentum à notatione.

A notatione sumitur argumentum, cùm ex vi nominis elicitur, hoc modo: Si consul est, qui consulit patriæ, non igitur Piso consul, qui eam euertit.

Vis huius exempli est in Orat. in Pisonem.

De coniugatis. Cap. 18.

Coniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis, eiusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab vno variè commutantur, vt sapiens, sapienter, sapientia. Ex hac verborum coniugatione huiuscemodi argumento vsus est Ouidius. In Topic.

Aurea nunc verè sunt sæcula, plurimus auro
Venit honos. Item Propertius. li. 3 ele. 12.

Et Iuuenalis. Saty. 8.

Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam viuendi perdere causas. In Pisonē.

Cicero etiã. Cùm enim esset omnis causa illa mea consularis, & senatoria, auxilio mihi opus fuerat & consulis & senatus. Est & illud elegans in primis. Homo sum humani nihil à me alienum puto. Cice. lib. de oratore 2. vtitur exemplo, Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moueri, cum Q. Metellum tam piè lugere videatis. Teren. in heaut.

De genere & forma. Cap. 19

Genus est quod duas, aut plures partes sui ipsius communioni similes amplectitur. Partes, quas genus amplectitur forma dicuntur, vt, Virtus est genus, plures enim formas, quatuor scilicet complectitur, Prudentiam, Iustitiam, fortitudinem, & temperantiam, quæ sunt, similes virtutis communione: vt prudentia enim, sic iustitia, sic fortitudo, sic temperantia virtus est. Hinc pespicuum fit, quid sit forma, est enim pars generi subiecta. Argumẽtum à genere sic tractatur. Virtutis laus omnis in actione consistit, prudentiæ igitur laus omnis in actione consistit. Ex forma autem, Quod iustitia est, vtique virtus est. De orat. 1. Quid genus sit. Quid forma sit. De orat. 1. Officio. 1. Arg. à gen. Arg. à forma. Quint. 5. cap. 10.

De similitudine, & dissimilitudine. Cap. 20.

Quid similitudo sit. Auctor ad Her. lib 4. Arg. à similitudine. Phil. 2. Trist. lib. 1. ele. 4.

Similitudo est, quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispari simili: ex ea sumitur argumentũ hoc modo. Cicero, Sed nimirũ vt quidam morbo, vel sensus stuporẽ suauitatem cibi nõ sentiunt: sic libidinosi, auari, facinorosi verè laudis gustum non habent. Ouidius,

Scilicet vt fuluum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Argumentum à dissimilitudine 2. de orat.

Ex dissimilitudine siue differentia, ducitur hoc modo argumentum,

Si barbarorum est in diem viuere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent.

De contrariis, Cap 21.

Cõtrariorum genera sunt quatuor. Arist. in ca. de op. Cic. in Topic. Aduersa quid sint. Argumenta ab aduersis. Topic.

Contrariorum genera sunt quatuor, aduersa, priuantia, quæ inter se conferuntur, & contradicentia. Aduersa sunt, quæ in eodem genere plurimũ differunt, vt virtus, vitiũ quæ cùm animi habitus sint, plurimùm tamẽ inter se differunt: vt bellũ, pax, sapientia, stultitia, ex quibus argumẽta talia existũt. Si stultitiã fugimus sapiẽtiã sequamur, & bonitatẽ si malitiã. Hinc illud Drãcis apud Verg.

Nulla salus bello pacem te poscimus omnes.

Tuscul. 5.

Perinde enĩ est, atque hoc: Bellũ est nobis perniciosum, pax igitur expetenda est. Cicero, Quid cũ fatentur satis magnã vim esse in vitiis ad miseram vitam, nõne fatẽdũ esse eãdẽ vim in virtute esse ad beatam vitam? Contraria enim contrariorum sunt consequentia.

Priuantia quid sint. Topic.

Priuantia sunt habitus, & ei⁹ priuatio, vt lux, tenebræ, vita, mors sciẽtia, inscitia humanitas, inhumanitas: præpositio enim, in, priuat verbũ ea vi, quã haberet, si in præpositũ non fuisset. Ex his du

Argumẽtũ à priuantibus pro Mil.

ctũ est illud Cic. pro Miloniana, Eius igitur mortis sedetis

vltores, cuius vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis. Tertio loco sunt ea, quæ inter se conferuntur, vt duplum, simplum: datũ, acceptum: miles, & imperator: docere, & discere. Ex loco est illud Ci. ex quo profectò intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cũ in accepto tanta sit gloria. & itẽ hoc, Nõ igitur periculũ est, ne quis putet in magna arte, & honesta, turpe esse docere alios id quod ipsis fuerit honestissimũ discere. Huc pertinet Vergilianũ illud,

ProMarcello.

In Orat.

Arma rogo genitrix nato.

Lib. 8.

Vltimo loco sunt negantia valde contraria aientibus: vt, si hoc est, illud nõ est: ex quibus necesse est, alterum verum esse, alterum falsum.

Negantia sunt valde contraria aientibus Top.

De adiunctis. Cap. 22.

ADiuncta sunt ea, quæ cum re sunt coniuncta, vt locus, vt tempus, vt ea, quæ rẽ circunstant: vt vestitus & comitatus hominem circunstant, & apparatus, colloquia pedum crepitus, strepitus hominum, rubor, pallor, cæteráque, quæ suspicionẽ possunt mouere. Latißimè itaque patent adiuncta, nam & quæ in hominis sunt siue animo siue corpore, vt virtus, vt vitia, vt oris vel pulchritudo, vel deformitas, aliáque innumera comprehendunt. Ab his sumit argumentum Cicero pro Milone, cum ait, videamus nunc id, quod caput est, locus ad insidias ille ipse, vbi congressi sunt, vtri tandem fuerit aptior, & multa deinceps: & paulo post, Videte tunc illum egredientem, primùm egredientem è villa subitò, cur vesperi? quid necesse est tarde? quî conuenit, præsertim id tẽporis? & pro Cornelio. Hunc quisquam incredibili quadam, atque inaudita grauitate virtute, cõstantia præditum fœdera scientẽ neglexisse vio-

Adiuncta quid sint. In Topic.

Latissimè patent adiuncta.

Argumentum ab adiũctis Cic. pro Mil.

Laus Pompeii. Cic. pro Cor. Balb.

lasse, rupisse dicere audebit? loquitur autem de Pompeio.

Aristotel. 1. Top. ca. 2. Quomodo antecedentia ab adiūctis distinguantur. In Topic. Cic. Cōsequentia quid sint Arist. 2. Topic. ca. 2. Cic in Top. Phil. 7.

De antecedentibus, & consequentibus Cap. 23

ANtecedentia sunt ea, quæ sic antecedūt consequētia, vt cū ipsis necessariò cohæreāt, qua ratione ab adiūctis distinguuntur. Coniuncta enim nunquam nessariò cohærent cum his, quibus adiuncta sunt, Argumenti ab antecedētib⁹ talis est formula, Ortus est sol, igitur dies est. Cōsequētia verò sunt, quæ rem necessariò cōsequuntur: ab eis ducitur argumentum, cùm ratio rei dubiæ faciens fidem sumitur à cōsequētibus: hoc modo, Dies est, igitur ort⁹ est Sol, Ex hoc loco est illud Ciceronis in Antoniū, Luculentā tamen ipse plagam accepit, vt declarat cicatrix probat enim, quoniā cicatrix magna esset, vulnus quoque fuisse magnū.

Repugnantia differūt à cōtrariis, & dissimilibus. Argumentum à repugnantibus.

De repugnantibus. Cap. 24

REpugnantia neque certa lege, neque numero inter se dissident: qua ratione à contrariis, atque dissimilibus discernūtur. Exēpli gratia, amare, & odio habere, cōtraria sunt: amare verò, & nocere, & lædere, & cōuiciis insectari, repugnantia sunt. Argumēti à repugnātibus talis est formula, Amat illum, igitur non insectatur illū cōuiciis. Hortēsius non erat aduersarius Ciceronis aut obtrectator, semper enim est alter ab altero adiutus, & communicando, & monendo & fauendo.

De clar. orat.

Quid causa sit. Cic. de fato. Genera causarum sunt quatuor. Finis quid sit. Arist. li. 2. physic. c. 3. Cic. de Fin. 2.

De causis. Cap 25.

CAusa est, quæ sua vi efficit id, cuius est causa: vt vulnus mortis, cruditas morbi, ignis ardoris. Eius quatuor sunt genera, finis, efficiens, forma, materia. Finis est cuius gratia fit aliquid, vt domus finis est vsus, belli pax hominis beata vita. Ab eo ducit argumentū hoc modo Cic.

contra Epicureos. Hi non viderunt, vt ad cursum equum ad arãdum bouem, ad indagandum canem: sic hominem ad duas res, vt ait Aristoteles, intelligendum, & agẽdum esse natum, quasi mortalem Deum: contráque vt tardam aliquam & languidam pecudem ad pastum, & procreandi voluptatem hoc diuinum animal ortum esse voluerũt, quo nihil mihi videtur absurdius. Huius enim loci hæc vis est, Homo natus est ad intelligendum & agẽdum, nõ igitur ad pastum, & voluptatem est ortus. Efficiens causa est à qua aliquid est, vt, Sol diẽ efficit, toto cœlo luce diffusa: Ab ea est illud Ci. cõtra senectutis vituperatores, Caret epulis, aiunt, extructísq; mensis & frequẽtibus poculis: caret ergo vinolẽtia, cruditate, et insomniis. Cuiꝰ loci vis in eo est, quòd vbi causa deest, effecta quæ ex illa oriũtur nullo esse modo possint. Et Nisus vt Euryalũ seruet, se auctorẽ cædis ꝑfitetur.

Homo ad intelligendũ, & agẽdum est natus.

Efficiẽs causa quid sit.

Arg à causa efficiẽte.

In. lib de Senect.

Meme adsum, qui feci, in me conuertite ferrum Æn. lib. 9.
O Rutuli, mea fraus omnis, nihil iste, nec ausus,
Nec potuit.

Forma est ratio rei, & nota per quã res est id, quod est, & à rebus aliis distinguitur, vt, Animꝰ est hominis forma, hic enim causa est, vt homo sit, eúmque à rebꝰ aliis distinguit. Sic domꝰ, sic nauis, sic ignis, sic terræ, cæterarúmq; rerũ sua forma est, vel artificiosa, vel naturalis. Ab ea ducitur argumentũ hoc modo, Animi hominũ immortales sunt, homines igitur ad æternitatẽ, immortalitatémq; beatæ vitæ aspirare debẽt. Materia est, ex qua, & in qua res sunt, vt statuæ æs, argẽtũ pateræ, corpꝰ hominis. Ex materia sic sumitur argumẽtũ, Corpꝰ hominis mortale est, ab eius igitur societate & cõtagione immortalis animꝰ seuocãdus est. Ex hoc loco, Regia solis

Forma quid sit.

Aristo. 2. Phisic ca. 3.

Forma vel artificiosa est vel naturalis.

Argumentũ à forma.

Cic. de Natu. Deo. l. 1.

Argumẽtũ à materia.

Lib. 2. Met. lib 8. *apud Ouidium, Arma Aenea apud Virgilium, multa signa* Locus à causis in omni scribendi genere suppeditat magnã copiam. *sublata à Verre à Cic. describuntur. Ex his causarum gene ribus tanquam ex fonte nõ modò in causis, sed in omni scri bendi genere magna argumẽtorum suppetit copia. Licebit igitur diligenter eo cognito nõ modò oratoribus, & philo-* Actio. 7. in Ver. *sophis, quorum est proprius, sed historicis etiam & poëtis multa, & varia, & copiosa, ex eo facilè depromere.*

De effectis. Cap. 26.

Effecta quid sint, eorum genera. *Effecta sunt ea, quæ sunt orta de causis. Eorum vt causarum quatuor sunt genera, est enim suus effectus, & finis, & efficientis causæ, itémque formæ, ac materiæ. Quæ* Aristot. 2. post ca. 17. *autem sint singularum causarum effecta, cognitis causis in-* Ci. in Top. Effecta cognitis causis & causæ cognitis effectis facilè intelliguntur. *telligitur: vt enim, quod effectum est, quæ fuerit causa demonstrat: sic causa effectũ indicat. Nã si finis belli pax est, bellum eius pacis, quæ bello quæritur, effectus est. Eodémque modo dies solis effectus est & homo corporis, ac animi, quorum illud materia eius est, hic forma. Ab effectu sumi-* Argumentum ab effectu. *tur hoc modo argumentum, Virtus facit laudem, sequenda igitur: at voluptas infamiam, fugienda igitur.*

De comparatione. Cap. 27.

Locus à comparatione simplex quidem est, sed tripliciter tractatur: à comparatione nimirum maiorum, vel minorum, vel parium. A comparatione maiorum ducitur argumentum cùm contendimus vt id, quod in re maiori va- Arg. à maioribus ad minora. *let, valeat in minori. Virgilius,*

O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem.

1. Æne. *A minoribus ad maiora ducitur argumentum, vt id, quod* Arg. à minoribus ad maior. *in minori re valet, valeat in maiori. Ouidius,*

Vt corpus redimas ferrum patieris, & ignes,

Arida nec ſitiens ora leuabis aqua.
Vt valeas animo: quicquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet. In Epiſt. 2. lib. 1. ad Lollium.

Et Horatius.

Vt iugulent homines, ſurgunt de nocte latrones,
Vt te ipſum ſerues, non expergiſceris. In Top. Arg. à paribus.

Parium autem comparatio nec elationem habet, nec ſubmiſſionem, eſt enim æqualis. Multa autem ſunt, quæ æqualitate ipſa comparantur, quæ ita ferè concluduntur, Si conſilio iuuare ciues, & auxilio æqua in laude ponendum eſt, pari gloria debet eſſe ij, qui conſulunt, & ij qui defendunt. At quod primum, & quod ſequitur igitur. Conſilio iuuabant Iuriſconſulti, auxilio Oratores.

De argumentis remotis. Cap. 28. Argumenta remota arte tractā tur.

ARgumenta ſiue remota, ſiue aſſumpta non eo dicuntur ſine arte, quòd ita ſunt, ſed quòd ea non parit oratoris ars ſed foris ad ſe delata tamen arte tractat. Ea Cic. in Topicis teſtimonij nomine complectitur. Teſtimonium enim in eo loco dicit omne id, quod ab aliqua re externa ſumitur ad faciendam fidem. Sed ad intelligendum erit facilius, ſi cum Quintiliano in præiudicia, rumorem, & famã tormenta, tabulas, iuſiurandum, & teſtes ea diuidamus: quæ vt ipſa per ſe carent arte, ita ſummis eloquentiæ viribus & alleuanda ſunt plerunque, & refellenda. Quare genus harum rerum, quæ ad oratorem deferebantur meditatum in perpetuum ad vſum ſimilium rerum, veteres oratores habebant. Nunc tranſlatis ab oratoribus ad iuriſconſultos iudiciis, vt veterum oratorum ſcripta intelligamus, cognoſcenda ſunt. In Part. Teſtimonij nomine cõprehendũtur argumenta remota. In Top. Lib. 5. à c. 1. vſque ad 7. Argumenta remota ſunt præiudicia, rumor, fama tormenta, tabulæ, iuſiurandum, & teſtes.

De præiudiciis & teſtibus. Cap. 29.

Quintil.li.5 cap. 2. Præiudiciorũ tria sunt genera.

Caeteris quatuor omissis, quæ facile intelliguntur, de præiudiciis, & testibus dicamus. Præiudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur: rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt iudicata, quæ exempla rectius dicuntur iudiciis ad ipsam causam pertinentibus, vnde etiam nomen dictum est, qualia in Milonem à senatu facta dicũtur: aut cùm de eadem causa est pronunciatum. Veteres oratores & pro testibus, & contra testes magno labore dicebãt, vt è pluribus Ciceronis orationibus, maximéque oratione pro Flacco apparet. Nunc iudiciorum mutata ratio facit, ne is labor sit necessarius, & vt de rumore, fama, tormentis, & iureiurando, pluribus agendum non sit.

Cicero. pro Mil.

Oratores olim magno labore dicebant, pro testib' & contra testes.

De vsu, & vtilitate locorum. Cap. 30.

Loci multa meditatione parati esse debent De orat. 2.

HOS locos multa commentatione, atque meditatione paratos, atq; expeditos, qui volet in dicendo excellens esse habere debet. Atq; vt quæque res ad dicendum erit suscepta, tum deniq; scrutari locos, ex quibus argumẽta eruat. Quæ quidem ei, qui mediocriter ea modò considerarit studio adhibito, & vsu, pertractata esse possunt. Est enim vtilissimum nosse regiones, intra quas venere & peruestiges quod quæras. Vbi eum locum omnem cogitatione sepseris, si modò vsum rerũ percallueris, nihil te effugiet atq; omne, quod erit in re occurret, atque incidet. Vt enim si aurũ cui, quod esset multifariam defossum, commonstrare aliquis vellet, satis esse deberet, si signa, & notas ostenderet locorum, quibus cognitis ille ipse sibi foderet, & id quod vellet, paruo labore nullo errore inueniret, sic has argumentorum notas indicare satis est quæ illa quærenti demonstrant, vbi sint. Reliqua cura & cogitatione eruuntur.

Loci sunt argumẽtorum notæ.

Qui modus in argumentis adhibendus. Cap. 31.

NEc verò imprudenter quisquam vtetur hac copia, sed omnia expēdet, & seliget. Non enim semper, nec omnibus causis, ex iisdem argumentorum momenta sunt. Iudicium ergo adhibebit, nec inueniet solùm quid dicat, sed etiam expendet. Nihil enim feracius ingeniis, his præsertim, quæ disciplinis exculta sunt: sed vt segetes fœcūdæ, & vberes, nō solum fruges, verùm herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus, sic interdum ex illis locis, aut leuia quædam, aut causis aliena, aut non vtilia gignuntur. Quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur. Illud autē intelligendum est ex his locis & ad faciendam fidem, & ad afferendum motum auditorum animis materiam peti. Sed quia difficile est, etiam si locorum naturā cognoueris, ex illis ea, quæ ad mouendos animos valent, eruere, de affectibus mouendis separatim dicamus, illud iterum monentes, nihil planè esse siue ad docendum, siue ad mouendum accommodatum, quod ex his supradictis fontibus non fluat.

In orat. in Part. Argu. sunt se ligenda.

Nihil feracius ingeniis quæ sunt disciplinis exculta.

Ex locis interdum leuia quædā, aut causis aliena, aut non vtilia gignūtur.

Ex locis & ad probandum & ad mouēdum materia petitur.

De affectibus. Cap. 32.

MAxima vis existit oratoris in hominū mentibus permouendis, quod amplificatione fit. Est enim amplificatio grauior quædam argumentatio, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem. Ea & verborū genere conficitur & rerum. Quæ verba in amplificatione ponenda sint, tunc dicemus, cùm ad elocutionis præcepta venerimus. Rerū amplificatio sumitur ex eisdem locis omnibus, quibus illa, quæ dicta sunt ad finē: maximéque definitiones valent conglobatæ, & consequentiū frequentatio, & cōtrariarum & dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictio, & causæ

In orat. maxima vis oratoris est in affectib⁹ mouendis. In Part.

Qui loci maximè ad mouēdum valeant.

& ea quæ sunt orta de causis maximéque similitudine, & exempla: ficta etiam personæ, muta denique loquantur.

De amplificatione à definitionibus conglobatis. Cap. 33.

Historiæ laus per amplificationẽ à definitionib' conglobatis.

De orat. 2

A *Definitionibus cõglobatis est illa Cic. amplificatio. Historia verò, testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuncia vetustatis, qua voce alia nisi oratoris immortalitati commendatur? Est & illud ex eodem loco imprimis illustre exemplum eiusdem pro Sestio. Ignari quid grauitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique virtus valeret, quæ in tẽpestate sæua quieta est, & lucet in tenebris, & pulsa loco manet tamẽ, atque hæret in patria, splẽdétque per se semper, nec alienis vnquã sordibus obsolescit. Vbi sunt quinque quasi definitiones, tum historiæ, tum virtutis conglobatæ: rarò enim adhibetur ab oratore definitio ad amplificandum, quæ genere declaretur, & proprietate.*

Definitio, quæ genere & proprietate declaratur rarò ad amplificãdum adhibetur.

De amplificatione à consequentium frequentatione. Cap. 34.

A *Consequentium frequentatione est illa in Verrem amplificatio, Cõstitue nihil opis esse in hac voce, ciuis Romanus sum, iam omnes prouincias, iam omnia regna, iam omnes liberas ciuitates, iam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maximè patuit, ciuibus Romanis ista defensione præcluseris.*

Act. 7.

De amplificatione à contrariarum rerum conflictione. Cap. 35.

A *Rerum contrariarum conflictione est illa amplificatio Cic. in Antonium: Tam autem eras excors, vt tota in*

oratione tecum ipse pugnares, vt non modò non coherentia inter se diceres, sed maximè disiuncta, atque cõtraria: vt non tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio: Vitricum tuum in tãto fuisse scelere fatebare, pœna affectũ querebare. Ita quod proprium meũ est, laudasti: quod totius senatus est, reprehendisti: Nam cùm comprehensio sontiũ mea, animaduersio senatus fuerit: homo disertus non intelligit eum, quẽ cõtra dicit, laudari à se, eos, apud quos dicit, vituperari. Et in eisdem orationibus. O spectaculum illud non modò hominibus, sed vndis ipsis, & littoribus luctuosum, cedere patria seruatorẽ eius: manere in patria proditores. Et in Catil. Orat. 2. *Hoc verò quis ferre possit inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobriis, dormientes vigilãtibus? Ex hoc loco etiam est illud eiusdem in Pisonẽ, &* In Pisonẽ. *Gabinium, Qui latrones igitur, si quidem vos consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabũtur? Magnum nomẽ est, magna species, magna dignitas, magna maiestas Cõsulis, non capiunt angustiæ pectoris tui: non recipit leuitas ista: non egestas animi: non infirmitas ingenij* In Piso. *sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personã, tam grauem, tam seueram.*

De amplificatione ã dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictione. Cap. 36.

A Dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictione sumpta est eleganter amplificatio Cic: Qua in Pro Rosc. Com. *re mihi ridicule es visus esse incõstãs, qui eundẽ & læderes, & laudares, & virum optimum, & hominem improbissimũ esse diceres: eundem tu & honoris causa appellabas, & virũ primariũ esse dicebas, & socium fraudasse arguebas.*

In Ora. pro Sestio.

De amplificatione à causis conglobatis, & his, quæ sunt orta de causis. Cap. 37.

CAusæ etiam, & ea, quæ sunt de causis orta, multū valent ad amplificandum, si cōglobentur: Cicero multas, & varias causas, propter quas multi essent ab eo alieniores, iūxit hoc modo, Cū alij me suspicioni periculi sui non defenderēt, alij vetere odio bonorum incitarentur, alij inuiderent, alij obstare sibi me arbitrarentur, alij vlcisci dolorem suum aliquem vellent, alij rem ipsam plublicam atque hūc bonorū statum ociúmque odissent, & ob hasce causas tot, tāque varias, me vnum deposcerent. Orta verò de causis ad amplificandum adhibuit contra. M. Antonium, Doletis tres exercitus P. R. interfectos interfecit Antonius: Desideratis clarissimos ciues, eos quoque vobis eripuit Antonius: Auctoritas huius ordinis afflicta est, afflixit Antonius: Omnia denique quæ postea vidimus mala (quid autē mali non vidimus?) si rectè ratiocinabitur, vni accepta referemus Antonio. Ex hoc loco Mezentij immanem crudelitatem auget Euander apud Vergilium.

Tres exercitus pop. Romani in bello ciuili Cæsaris & Pōpeii sunt interfecti. Phili. 2.

Lib. 8.

Quid memorē infandas cædes? quid facta tyrāni
Effera? Dij capiti ipsius, generíque reseruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Componēs manibúsque manus, atq; oribus ora,
Tormenti genus, & sanie tabóque fluentes
Complexu in misero, longa sic morte necabat.

De amplificatione à dissimilitudine atque exemplo. Cap. 38.

Cicero. in Ver. 7.

CIcero in Verrem, Non enim Charybdim tam̄ infestam, neque Scyllam nautis quàm istum in eodē fre-

to fuisse arbitror. Vergilius etiam ex hoc loco pulchritudinē Aeneæ pulcherrimis carminibus amplificauit.

Restitit Æneas, claráque in luce refulsit,
Os, humerosq; Deo similis, nanque ipsa decoram (Aeneid 1.)
Cæsariem nato genitrix, luménque iuuentæ
Purpureum, & lætos oculi adflarat honores:
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum, Pariúsve lapis circundatur auro.

Idē mirificè expreßit vim, qua Aeneas in Turnū hastā cōiecit

Cunctanti telum Æneas fatale coruscat.
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto (Aeneid. 12.)
Eminus intorquet: murali concita nunquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitus: volat atri turbinis instar,
Exitium dirum hasta ferens.

Ab exemplis verò est illa Ciceronis amplificatio pro Milone, Quamobrē vteretur eadem cōfeßione Titus Annius, qua Hala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmet- ipsi. (Pro Mil.) *Et in Catilinā, an verò vir amplißimus P. Scipio Pontifex Maximus Tyberiū Gracchum mediocriter labefactātem statum Reip. priuatus interfecit: Catilinam verò orbem terræ cæde, atque incēdiis vastare cupiētem nos cōsules perferemus? nā illa nimis antiqua prætereo, quòd Q. Seruilius Hala Sp. Melium nouis rebus studentem manu sua occidit.* (In Catil.)

De fictis personis, & mutis rebus. Cap. 39.

CIcero in oratione pro Cælio, Appio Cæco vita olim functo sermonem attribuit. Illa etiam oratio ad permouendos animos magnā vim habet, cum mutis personis sermonem damus, vt Cicero fecit contra Catilinam, Etenim si mecū patria, quæ mihi vita mea multo est charior, si cuncta

(Magnam vim habet ad animos permouendos cū mutis personis sermonem damus.)

Italia, si omnis Respub. loqueretur M. Tul. quid agis? & ea, quæ sequuntur. Eandem etiam in eadem oratione cum Catilina loquentem facit eleganti oratione, cuius initium est, Nullum iam tot annos facinus extitit, nisi per te: nullum flagitium sine te. Fecit & Lucanus eandem cum Iulio Cæsare loquentem, priusquam ille Rubiconem fluuium, qui dirimit Galliam ab Italia, transiret.

Lib. 1.

Vt ventum est parui Rubiconis ad vndas
Ingens visa duci patriæ trepidantis imago,
Clara per obscuram vultu mœstissima noctem:
Turrigero canos effundens vertice crines
Cæsarie lacera, nudísque astare lacertis:
Et gemitu permixta loqui. Quò tanditis vltra,
Quò fertis mea signa viri? si iure venitis,
Si ciues: huc vsque licet.

Quæ sint ad amplificandum adhibenda.

Cap. 40.

Ad amplificādū adhibēda sunt, quę magna habentur. In Partit.

SI causa patitur, ea sunt ad amplificādū adhibenda, quæ magna habentur: quarum est duplex genus: Alia enim magna natura videntur, Alia vsu. Natura vt cœlestia, vt diuina, vt ea, quorū obscuræ causæ, vt in terris, mūdóq; admirabilia, quæ sunt: ex quibus, similibúsque, si attendas, adaugendum multa suppetunt. Vsu habentur magna, quæ videtur hominibus aut prodesse, aut obesse vehemētius: quorū sunt genera ad amplificandū tria. Nam aut charitate mouentur homines, vt Dei, vt patriæ, vt parentū: aut amore, vt fratrum, vt coniugum, vt liberorum, vt familiariū: aut honestate, vt virtutum, maximéque earum, quæ ad communionem hominum, & liberalitatem valēt. Ex his & cohortationes

Duplex est genus rerū magnarū.

Rerum vsu magnarū genera sūt ad amplificandū tria.

Maximè mouentur homines honestate virtutum, quæ ad cōmunionē hominum valent.

tationes sumūtur ad ea retinenda, & in eos à quibus ea violata sunt, odia incitentur, & miseratio nascitur: proprius locus agendi in his rebus, aut amissis, aut euitandi periculo. Quamuis enim neque ad probandum, neque ad amplificandum adhiberi quicquam potest, quod ex locis petitum nō sit tamen ea ipsa, quæ petuntur è locis ad amplificandum, magna esse debent. Sic fecit Cic. in Catil. cùm ait, Quapropter de summa salute vestra & pop. Rom. P. C. de vestris coniugibus, ac liberis, de aris, ac focis, de fanis ac tēplis, de totius vrbis tectis, ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiæ, déque vniuersa Rep. decernite diligēter, vt instituistis ac fortiter. Pleraque omnia sumpta sunt è loco ab adiunctis, sed sunt vsu magna. Vergilius etiā cùm Iulij Cæsaris deplorat mortem à rebus natura magnis, quas ad locos suprà dictos referre tamen possis, amplificationem duxit.

Quæ petūtur è locis ad amplificandū magna esse debent. In Catil. Or.

Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
Cùm caput obscura nitidum ferrugine texit:
Impiáque, æternam timuerunt sæcula noctem

Georg. 1.

Quàm vsque ad libri finem elegantissimè prosequitur.

Quid in amplificatione seruandum. Cap 41.

NIhil in amplificatione nimis enucleandum est. Munita est enim omnis diligentia, hic autē locus grandia requirit. Illud est iudicij, quo quáque in causa genere vtamur augendi: in illis enim causis, quæ ad delectationē exornātur ij loci tractandi sunt, qui mouere possunt expectationem, admirationem, voluptatem. In cohortationibus autem bonorum ac malorum enumerationes, & exempla valent plurimum. In iudiciis accusatori ferè quæ ad iracundiam, reo plerunque quæ ad miserationem pertinent. Nonnunquam

Minuta est omnis diligentia.

Quo genere amplificationis vtendum in exornatione.

In cohortationibus bonorū, & malorū enumeratio per amplificationē tractanda est.

tamen accusator misericordiam mouere potest, & defensor iracundiam.

Cur quædam inuentionis præcepta ad causarum genera dentur accommodata: & de dignitate exornationis. Cap. 42.

Laus generis demonstratiui. De Orat. 2. Quint. li. 3. cap. 7. 3. Act. 4.

ETsi ex suprà dictis fontibus omnis ad omnem orationẽ manat inuentio, tamen veteres oratores de generibus causarũ (vt discentium minuerẽt laborẽ) seorsum præcepta tradiderunt. De præceptis autem exornationis imprimis dicendum est. Nam & latum genus est, sanéque varium, vt quod ad laudandos claros viros, & ad improbos vituperãdos suscipiatur: ad aliorum etiam vel animalium, vel carentium anima laudem, vel vituperationem adhibetur: vt Cicero laudes Pompeij in Oratione pro lege Manilia, Siciliæ in actionibus in Verrem: studiorum verò humanitatis in oratione pro Archia poeta exornauit. Accedit etiam ad eius commendationem, quòd nullũ est genus orationis, quod aut vberius ad dicendum, aut vtilius ciuitatibus esse posit, aut in quo magis orator in cognitione virtutũ vitiorũque versetur. Conficitur autem genus hoc dictionis ad animi motus leniter tractandos, magis quàm ad fidem faciendam, aut cõfirmandam accõmodatè. Proprium enim laudis est res amplificare, & ornare. Quam ob causam Aristoteles, & postea Cic. & Quintilianus idoneam maximè inter omnia genera causarum existimauerunt ad scribendum exornationem.

Animi motus leniter in exornatione tractantur. Arist. lib. 1. Rhet. ca. 6. Quint. li. 3. cap. 2. Exornatio maximè idonea ád scribendũ.

Ex tempore præterito quomodo laus ducatur. Cap. 43.

Quint. li. 3 cap. 7. Laus hominum in tria tẽpora diuiditur.

LAus hominũ, cuius cognita præcepta facilè ad res alias transferentur, diuiditur in tempora quódque ante eos

fuit, quóque ipsi vixerunt, In his autem qui vita functi sunt, etiam quod est insecutum. Ante hominem patria, ac parentes, maioréſque erunt, quorum duplex tractatus est: aut enim respondisse nobilitati pulchrum erit aut humilius genus nobilitasse factis. Illa quoq; interim ex eo, quod ante ipsum fuit, tempore trahentur, quæ responsis, vel oraculis, vel signis futuram claritatem promiserint, vt in Diuo Ioanne Baptista, multíſque aliis viris sanctissimis.

Quint. li. 5. cap. 7. Dupliciter tractatur laus eorũ, quæ ante hominem sunt.

De tempore quo vixit is, qui laudatur. Cap. 44.

IPsius laus hominis ex animo, & corpore, & extrà positis peti debet. Externa sunt, vt educatio, opes, diuitiæ, propinqui, amici, potentia, gratia, cateráque huiusmodi. In corpore verò sunt hæc, forma, vires, valetudo, & his similia. Qui hæc habuerit, laudabitur, quod bene illis sit vsus: si non habuerit, quòd sapienter caruerit: si amiserit, quod moderatè tulerit. Et quanuis & corporis, & fortuna, quæ dicũtur bona in se veram laudem non habeant, quæ deberi virtuti vni putatur, tamen quòd ipsa virtus in earum rerum vsu, ac moderatione maximè cernitur, tractãda etiam in laudationibus hæc sunt. In quibus est summa laus non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecunia, non se prætulisse alliis propter abundantiam fortunæ: vt opes & copiæ, non superbiæ videantur, ac libidini, sed bonitati, ac moderationi facultatem, ac materiam dedisse. Inter corporis verò bona forma, quæ virtutem significat, facilè laudatur, quòd elegantissimè Latinus poëta his verbis significauit.

Laus hominis ex animo, corpore & rebus externis petenda est. Quint. li. 5. cap. 7. Cice de Orat. 2.

Virtus in externarũ rerum vsu, ac moderatione maximè cernitur.

In Part. Inter bona corporis forma excellit.

Tutatur fauor Euryalum, lachrymæque decoræ,
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus, Æneid. 5.

Sed horum omniũ leuior, at animi semper vera est laus, quæ quoniam à virtute proficiscitur, de illa nunc dicendum est.

De animi bonis, & virtute quæ in scientia cernitur. Cap. 45.

Virtus aut in scientia cernitur, aut in actione. In Part. *VIrtutis duplex est vis: aut enim in sciẽtia cernitur virt⁹ aut in actione. Nãque, prudẽtia, quæque grauissimo nomine sapientia appellatur. hæc sciẽtia pollet vna, quæ verò moderandis cupiditatibus, regẽdísque animi motibus laudatur, eius est munus in agendo. Prudentia est rerum expetendarum, fugiendarúmque scientia. Sapientia autem virtutum omniũ princeps, est diuinarum humanarúmque rerum scientia. Sunt autem aliæ quasi ministræ, comitésque sapientiæ: quarum altera, quæ dialectica dicitur, quæ sint in disputãdo vera, atque falsa distinguit, & iudicat: altera est oratoria. Nihil enim est aliud eloquẽtia, nisi copiosè loquẽs sapientia, quæ ex eodem hausta genere, quo illa in disputando vberior est, atque latior, & ad motus animorum, vulgíque sensus accommodatior. Studia etiam omnium bonarum artium ad hunc locum pertinent.*

Prudentia quid sit. Offic. 1.

In Part.

Dialecti. & oratoria quasi ministræ sunt & comites sapientiæ. Eloquentia est copiosè loquens sapientia.

De virtute, quæ in actione consistit. Cap. 46.

Tres sunt partes virtutis in actione positæ. *VIrtus, quæ in actione posita est; tres habet partes, Iustitiã, Fortitudinem, & Temperantiã. Iustitia est virtus, quæ in hominũ societate tuenda, tribuendóque suũ cuique, & rerum contractarum fide versatur. Illa erga Deum religio, erga parentes pietas, vulgò autem bonitas, creditis in rebus fides, in moderatione animaduertendi lenitas, amicitia in beneuolentia nominatur. Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio, cuius est liberalitas in vsu pecuniæ. Temperantia est ratio-*

Iustitia quid sit. Offic. 1.

Iustitiæ partes. In Part.

Fortitudo quid sit. De inuent. 2.

Temperãtia quid sit.

nis in libidinem, atque in alios nõ rectos impetus animi firma, & moderata dominatio. Custos verò virtutum omnium, dedecus fugiens, laudémque maximè consequens, verecundia est.

Verecũdia est custos virtutum omnium.

Quomodo laus ab hoc loco sit ducenda. Cap. 47.

ET quoniam singularum virtutum sunt certa quædam officia, ac munera, & sua cuique virtuti laus propria debetur: erit explicandum in laude iustitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum huiusmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit. Huc spectat illa Ser. Sulpitij laus apud Ciceronem. Nec verò silebitur admirabilis quædam, & incredibilis, & penè diuina eius in legibus interpretandis, æquitate, explicandis, scientia. Omnes, qui ex omni ætate ac in ciuitate intelligentiam iuris habuerunt, si vnum in locum conferantur, cum Ser. Sulpitio non sunt comparãdi. Neque enim ille magis iurisconsultus, quàm iustitiæ fuit. Itaque quæ proficiscebantur à legibus, & à iure ciuili, semper ad facilitatem, æquitatémque referebat: neque constituere litium actiones malebat, quàm controuersias tollere. Itémque in cæteris res gestæ ad cuiusque virtutis genus, & vim, & nomen accommodabuntur. Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quæ suscepta vidẽtur à viris fortibus sine emolumento, ac præmio: quæ verò etiam cum labore, & periculo ipsorum, hæc habent vberrimam copiam ad laudandum, quòd & dici ornatissimè possunt, & audiri facillimè. Ea enim denique virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa aliis, ipsi autem laboriosa, aut peri-

Singularũ virtutum sunt certa quædam officia.

De orat. 2. In Part.

Phil. 9.

Res gestæ ad cuiusque virtutis nomen, & vim sunt reuocandę

Quæ virtus præstãtis viri sit.

culosa, aut certè gratuita. Hinc Seruium Sulpitium mirificè Cicero laudat: quòd difficillimo Rèip. tempore, graui, periculosóq; morbo affectus auctoritatem Senatus, salutemq; Philip. 9. *pop. Rom. vitæ suæ præposuerit, contráque vim grauitatẽ* Magna est laus tulisse casus sapiẽter aduersos. *quæ morbi contenderit, vt ad castra Antonij, quo Sanatus eum miserat, perueniret. Magna etiam illa laus, & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter aduersos: nõ fractũ esse fortuna retinuisse in rebus asperis dignitatẽ. Sic Cic. Milonis in graui, ac difficili tempore vultum semper eundẽ & vocem, & orationem stabilem ac non mutatam cõmendat, & eius infractum, & excelsum animum extollit.* Quæ res in laudatione ponendæ. *Sumendæ autem res erunt aut magnitudine præstabiles: aut nouitate primæ: aut genere ipso singulares. Eiusmodi rerũ plenæ sunt orationes Ciceronis pro lege Manilia, & pro M. Marcello, in quarum altera Cn. Pompeium, in altera Iuliũ Cæsarem laudat: neque enim paruæ neque vsitatæ, neque vulgares admiratione, aut omnino laude dignæ videri solẽt.*

1i. Æneid. 6 *Est etiam cũ cæteris præstantibus viris comparatio in laudatione præclara. Sic apud Vergilium Augustus Cæsar cum his cõparatur, quorum erant illustres victoriæ.*

Nec verò Alcides tantum telluris obiuit,
Fixerit æripidem ceruam licet aut Erymanthi.
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.
Nec qui pampineis victor iuga flectit habenis,
Liber agens celso Nisæ de vertice tigres.

Philip. 3. *Et Cicero in philippicis M. Antonium cum Tarquinio superbo cõparat: & D Bruti, qui regnare non patiebatur Antonium, beneficia in Remp. maiora esse docet, quàm L. Bruti, à quo Tarquinius expulsus est.*

De tempore quod finem hominis insequitur.
Cap. 48.

NEC mors eorum, quorum vita laudabitur, silentio præteriri debebit: si modò quid erit animaduertẽdum aut in ipso genere mortis, aut in iis rebus, quæ mortem erũt consecutæ. In tẽpore autẽ, quod finẽ hominis insequitur, insunt habiti post mortẽ honores, decreta virtutis præmia, res gestæ iudiciis hominum comprobatæ. Afferunt etiã laudem liberi parentibus, vrbes cõditoribus, leges latoribus, artes inuentoribus, necnon instituta quoque autoribus. Hinc est illud Ciceronis de Seruio Sulpitio. Quãquam nullum monimẽtum clarius Ser. Sulpitius relinquere potuerit, quàm effigiem morum suorum, virtutis, constantiæ, pietatis, ingenij filium, cuius luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio leuari potest, Et in alia oratione: Romulũ, qui hanc vrbem condidit, ad deos immortales beneuolentia famáque sustulimus. Omnis ordo supradictus in vituperatione constabit tãtum in diuersum, id, quod in orationibus Ciceronis in Pisonem, in Vatinium, in M. Antonium, maximéque ex secunda Philippica animaduertere licet.

Quæ sunt laudã. in tẽpore quod finẽ hominis insequitur. Liberi parẽtibus, vrbes cõditoribus, inuenta inuẽtoribus laudem afferunt.
Philip. 9.
In Catil.

De laude vrbium. Cap. 49.

LAudãtur vrbes similiter atque homines. Nam pro parẽte est conditor, & multũ auctoritatis affert vetustas & virtutes, ac vitia circa res gestas, eadémque in singulis. Illa propria, quæ ex loci positione, ac munitione sunt. Ciues illis vt hominibus liberi, decori. Ad hunc locũ pertinet illud Vergil. de vrbe Roma.

Vrbes similiter atque homines laudantur.
Quint. li. 3. Cap. 7.
Æneid. 6.

En huius, nate, auspiciis illa inclyta Roma,
Imperium terris, animos æquabit olimpo.

Septémque vna sibi muro circundabit arces
Fœlix prole virum.

Idem etiam poeta Italiæ laudes elegantissimè celebrauit ex his locis, in secundo libro Georgicôn.

De deliberatione. Cap. 49.

Exornationis præcepta multum conferunt ad deliberationem
Quintil. 3. cap. 7.
Tria sunt spectāda in suadendo, vel dissuadendo.
Quint li. 3. cap. 8.

QVæ tradita sunt exornationis præcepta, multū ad sententiam dicēdam valent: quia plerumque eadem illic laudari, hîc suaderi solent. In deliberando finis est dignitas, ad quem omnia referuntur in consilio dando, sententiáque dicenda. Sunt autem & in suadendo & dissuadendo tria primùm spectanda, quid sit de quo deliberetur: qui sint, qui deliberent: qui sit, qui suadeat.

De re, de qua deliberatur. Cap. 50

Philip. 7.
Partes suadendi sunt tres. Siquid effici non potest deliberatio tollitur.
Arist. Rhe. lib. 1. cap 4
Cice. de orat. 2.

REm, de qua deliberatur, aut certum est posse fieri, aut incertum. Si incertum hæc erit quæstio sola, aut potentissima. Sæpe enim accidit vt prius dicamus, ne si possit quidem fieri, esse faciendū, deinde fieri non posse. Cùm autem de hoc quæritur, cōiectura est, vt An Rex Emanuel terras vltra Occeanum sit inuenturus. Sic ait Cic. Pacem cum M. Antonio esse nolo, quia turpis est, quia periculosa, quia esse nō potest. Quæ tria diligētissimè in oratione explicat. Quædā & fieri posse, & futura esse credibile est, sed, aut alio tēpore aut alio modo. Partes suadendi in vniuersum sūt tres, prima est, vt doceamus effici posse id, quod suademus: secūda deinde honestū esse: postremò verò esse vtile. In primis itaque videndū est an effici poßit id, quod suademus: nā si quid effici non possit deliberatio tollitur, quamuis & honestū, & vtile sit. videmdum etiā est quàm facilè possit: nam quæ perdificilia

difficilia sunt, perinde habenda sunt, ac si effici non possint. Et cùm de necessitate attendemus, & si aliquid nõ necessarium videbitur, videndũ tum erit, quàm sit magnum. Quod enim permagni interest, pro necessariò sæpe habetur. Est apud T. Liuium præclara P. Scipionis oratio, in qua & posse Annibalem in Africa vinci demonstrat: & ad dignitatem populi Romani, famámque apud reges, gentésque externas pertinere, non ad defendendam modò Italiam, sed ad inferenda etiam Africæ arma, videri Romanis animum esse: & in primis esse vtile requiescere aliquando diu vexatam Italiam, vri popularíque inuicem Africam.

Quod permagni interest, pro necessariò habetur.
Li. 8. dec. 3.

De his qui deliberant. Cap. 51.

DIuersi sunt deliberantium animi: & siue consultent plures, siue singuli, in vtrisque differentia est. Quia & in pluribus multum interest, senatus sit, an populus: Romani, an Hispani, an Galli: & in singulis, Cato, an Cicero, Cæsar, an Pompeius deliberet. Proinde intuenda sexus dignitas, ætas, sed mores præcipuè discrimen dabunt. Duo enim sunt hominum genera, alterum indoctum, & agreste, quod antefert semper vtilitatem honestati: alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem anteponit.

Quint. li 3. cap 8.
Multum interest quis deliberet.
Præcipuè intuẽdi mores ei*, qui deliberat.
In Part.

De prima parte suadendi. Cap. 52.

SI honestatis pulchritudo cerni oculis posset, mirabiles sui amores excitaret. Sed quoniam genus hominum ad honestatẽ natum malo cultu, prauísque opinionibus corruptũ est, diligenti cohortatione opus est. Et honesta quidem apud honestos suadere facillimũ est: si verò apud turpes recta obtinere conabitur, ne videamur exprobrare diuersam vitæ sectam, cauendum est. Et animus deliberantis non sola vir-

Magna est honestatis pulchritudo. Offic 1. In Part.
Facile est honesta apud honestos obtinere.

tutis commẽdatione permouendus, ſed laude, vulgi opiniõne, & ſecutura vtilitate, aliquando verò magis obijciendo aliquos, ſi diuerſa fecerint, metus. Nam præter id, quod his leuiſſimi cuiuſque animus facillimè terretur, neſcio an naturaliter apud plurimos plus valeat malorũ timor, quàm ſpes bonorum. Sola virtutis commendatione incendit militum animos Cato apud Lucanum, ad aggrediendum iter difficillimum, & periculoſiſſimum.

Leuiſſimi cuiuſque animus facillimè terretur.

Lib. 9.

O quibus vna ſalus placuit mea caſtra ſecutis
Indomita ceruice mori componite mentes
Ad magnum virtutis opus, ſummóſque labores.

Quam orationem pulchra illa claudit ſententia.

Serpens, ſitis, ardor, arenæ,
Dulcia virtuti. Gaudet patientia duris.
Lætius eſt, quoties magno ſibi cõſtat, honeſtum.

Sæpe etiam controuerſia inter hominum ſentẽtias in illo eſt, vtrũ ſit honeſtius. Affirmant autem viri ſapientiſſimi omne officium, quod ad coniunctionem hominum, & ad tuendam ſocietatem valet, anteponendum eſſe illo officio, quod cognitione, & ſcientia continetur. In ipſa autem communitate ſunt gradus, ex quibus, quid cuique præſtet, intelligi poteſt, vt prima Deo Optimo Max. ſecunda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur. Ex quibus atque ſimilibus intelligimus, quomodo hanc ſuaſionis partem, quæ ad honeſtatem pertinet, tractare debeamus.

Quæ officia quibus ante ponẽda.

De vtilitate. Cap. 53.

Facilè, magnũ, iucundum ad vtilitatis quęſtionẽ pertinent.

AN ſit autem facilè, magnum, iucundum, ſine periculo, ad quæſtionẽ pertinet vtilitatis. Suaſor itaq; vel omnia hæc, vel eorũ pleraque ineſſe in eo, quod ſuadet, oſtẽdet.

Qui verò diſſuadet, ille difficile, paruum, iniucundum, periculoſum monſtrabit. Hoc modo Fabius Maximus apud T. Liuium ne P. Scipio in Africã traijciat, contendit: cùm Annibal hoſtis incolumi exercitu quartum decimum annum Italiam obſideat. Nam nunc quidem præterquam quòd & in Italia, & in Africa duos diuerſos exercitus alere ærariũ non poteſt, præterquã quòd vnde claſſes tuamur, vnde commeatibus præbendis ſufficiamus nihil reliqui eſt: periculi tãdem, quantum adeatur quem fallit? Deinde grauiter, & ſapienter difficultates multas, & pericula commemorat, quæ futura ſint, ni conſul vterq; in Italia retineatur. Eodem etiã modo propoſitis duobus vtilibus, vtrum ſit vtilius cõtrouerſia eſt. Cum autem ſpecies vtilitatis cũ honeſtate certat, qui vtilitatem defendet enumerabit commoda pacis, opum, potẽtiæ, vectigalium, præſidij, militum, vtilitatésq; cæterarũ rerum, quarum fructum vtilitate metimur: itemq; in commoda contrariorũ. Ex his locis Catilina opud Saluſtiũ ad nefarium facinus, quod ille maximũ atque pulcherrimum vocat, coniuratos hortatus, Vobis (inquit) eſt domi inopia, foris æs alienũ, mala res ſpes multò aſperior, deniq; quid reliqui habemus præter miſeram animã? Quin igitur expergiſcimini? en illa, quàm ſæpe optaſtis, libertas: præterea diuitiæ, decus, gloria in oculis ſita ſunt. Curio ſimiliter apud Lucanum ſpecie vtilitatis Iulium Cæſarem ad ciuile bellum hortatur.

Quint. li 3. cap. 8.

Li. 8. Dec. 3.

De Orat. 2.

Saluſt. de Catil.

Lib. 1.

Ballantem geminis tenuit te Gallia luſtris,
Pars quota terrarum: facili ſi prælia pauca
Geſſeris euentu, tibi Roma ſubegerit orbem.

Qui ad dignitatem impellet maiorum exempla, quæ erunt vel cum periculo glorioſa, colliget, poſteritatis immortalem

memoriam augebit, vtilitatē ex laude naſci dafendet, ſemperque eam cum dignitate eſſe coniunctam. Hæc autem exercitatio defendendi ſpeciem vtilitatis cōtra honeſtatem, in qua vna vera eſt vtilitas, ad ſcholarum exercitationes vtilis eſt: nam & iniquorum ratio noſcenda eſt, vt melius æqua tueamur.

Vtilitas ſēper cum dignitate cōiuncta eſt. Quint. li. 3. cap. 8.

De eo qui ſuadet. Cap. 54.

Suadere aliquid, aut diſſuadere grauiſſimæ eſt perſonæ. De orat. 2. Quint. li. 3. cap. 8.

MVltū etiam refert, quæ ſit perſona dicētis, ſuadere enim aliquid, aut diſſuadere grauiſſimæ eſt perſonæ. Nā & ſapiētis eſt cōſiliū explicare ſuū de maximis rebus: & honeſti, & diſerti, vt mente prouidere, aut auctoritate probare oratione perſuadere poſſit. Anteacta vita ſi illuſtris fuit, aut clarius genus, aut ætas, aut dignitas affert expectationē videndū eſt ne quæ dicuntur, ab eo, qui dicit diſſentiant. At his cōtraria ſummiſſiorem quendā modū poſtulāt. Nam, quæ in aliis libertas eſt, licentia vocatur, & quibuſdam ſufficit auctoritas, quoſdam ratio ipſa ægrè tuetur.

Quædam in deliberatione obſeruanda. Cap. 55.

Ad dicēdū probabiliter mores ciuitatis ſunt cognoſcendi. Minori apparatu apud ſapientes dicendum. Cōcio capit omnem vim orationis.

AD cōſilium de Rep. dandum caput eſt noſſe Rēpublicam, ad dicendum verò probabiliter noſſe mores ciuitatis, qui quia crebrò mutātur, genus quoque orationis eſt ſæpe mutandū. In ſenatu minori apparatu dicendum eſt, ſapiens enim eſt conſiliū, multíſque aliis dicendi relinquēdus locus, vitanda etiam ingenij, oſtentationíſque ſuſpicio. Concio capit omnem vim orationis, & grauitatē, varietatémque deſiderat: maximáque pars orationis admouēda eſt ad animorum motus. Hoc videre eſt in quibuſdam Ciceronis orationibus cōtra M. Antonium in ſenatu habitis, quæ cum

ſint elegantes, & deſertæ, nullum tamen apparatum habent. At oratio pro lege Manilia, & orationes de lege Agraria multò magnificendum habent & ornatius genus dicendi. Vis autem ad ſuadendum exemplorum eſt maxima, aut recentium, quo notiora ſunt, aut veterum, quo plus auctoritatis habent. Plerunque enim videntur reſpondere futura præteritis habetúrque exprimentum velut quoddam rationis teſtimoniũ.. Suadet Fabius Maximus in ſenatu, ne P. Scipio Annibale in Italia relicto in Africã traijciat: Dies me deficiat (inquit) ſi reges imperatoréſque temerè in hoſtiũ terras transgreſſos, cum maximis cladibus ſuis, exercitúmque ſuorum enumerare vellem. Deinde vetus affert Athenienſium exemplum, qui claſſe in Siciliam tranſmiſſa, Rẽpublicam ſuam in perpetuum afflixerunt. Et nouum M. Attilij qui in ea epſa Africa annis ante qnadraginta in prælio victus, & captus eſt. Sequebatur, vt ea quæ iudiciis accommodata ſunt, explicarẽtur: ſed quia iudiciorum mutata ratio, vt ea præcepta parum ſint neceſſaria, efficit, & ex orationibus Ciceronis, & locis ſupradictis, tum etiam his, quæ de partibus orationis dicentur, facilè cognoſci poſſunt: ſequitur vt de ſecunda parte Rhetoricæ dicamus.

Exemplorum maxima eſt vis ad ſuadendum.

Ariſt. li. 1. Rhet. ca. 9. Quint. li. 5. ca. 8. Cic. In Part.

Experimẽtum eſt velut quoddam rationis teſtimonium.

DE ARTE RHETORICA LIBER II.

De dispositione. Caput I.

SECVNDVS *hic liber dispositionis præcepta cõtinebit, quæ oratori perutilia sunt & maximè necessaria. Quid enim diligenter argumẽta inuenisse cõferet, nisi pari diligentia, quæ inuenta sunt, collocentur? Excellentis ducis virtus non magis in diligendo fortissimo, & strenuissimo quoque milite ad bellum, quàm in instruenda ad pugnam acie cernitur: & si quã in corporibus nostris aliorúmve animalium partem permutes, atque transferas, licet habeat eadem omnia, prodigium sit tamẽ. Et artus etiã leuiter loco moti perdunt, quo viguerunt vsum: & turbati exercitus sibi ipsi sunt impedimẽto. Sic oratio carẽs hac virtute, tumultuetur necesse est, & sine rectore fluitet, nec cohæreat sibi: multa repetat, multa transeat, velut nocte in ignitis locis errãs: nec initio, nec fine proposito, casum potius quã cõsiliũ sequatur. Quapropter hic liber dispositioni seruiat. Est autem dispositio rerum inuentarum in ordinem distributio. Cuius in infinita quæstione ordo est ferè idem, qui expositus est locorum. In definita autem adhibenda sunt illa etiam,*

Quint. li. 7 in præfa.

De inuẽt. 1 In Part. In proposito qui ordo dispositionis sit seruandus.

quæ ad motus animorum pertinent. Atque eo fit, vt vtamur exordio, narratione, cõfirmatione, & peroratione. Hæ sunt enim quatuor orationis partes, per quas inuenta distribuimus. Quarum duæ valent ad rem docendã, narratio & confirmatio: ad impellẽdos animos duæ, exordium, & peroratio, de quibus sigillatim dicendum est.

Cur in causa orationis partib' vtamur, duæ partes orationis valent ad rem docendam, ad impellẽdos animos duæ In Part.

De exordio. Cap. 2.

EXordium est oratio, animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionẽ. Id fieri tribus maximè rebus inter auctores plurimos constat, si beneuolũ, attentum, docilem auditorẽ fecerimus: quorum primus locus, id est, vt amicè audiamur, est in personis nostris, auditorum, aduersariorũ è quibus initia beneuolentiæ conciliandæ comparantur: aut meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo genere virtutis, & maximè liberalitatis, officij, iustitiæ, fidei, cõtrariísque rebus in aduersarios conferendis, & cum auditoribus aliqua cõiunctionis aut causa, aut spe significanda. Cicero pro C. Rabirio perduellionis reo, Me cùm amicitiæ vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ vitæ perpetua consuetudo ad C. Rabirium defendendum est adhortata: tum verò vt id studiosissimè facerem, salus Reip. Cõsulare officium, Cõsulatus denique ipse mihi vna vobiscum cũ salute Reip. commendatus coegit. hæc autem accuratè in eo exordio, & ornatè explicat. In oratione verò pro P. Sylla sic ait: Quanquam ex huius incommodis magnam animo molestiã capio, tamen in cæteris malis facilè patior oblatũ mihi tempus, in quo boni viri lenitatẽ meam, misericordiámque notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerẽt improbi ac perditi ciues edomiti, atque victi præcipitãte

Quid sit exordium, De inuent. Quint. li. 4 cap. 1. Aristot. 3. Rhet. c. 14. Auditor in exordio beneuolus, docilis, & attẽtus fieri debet. Quomodo concilietur beneuolentia. In Part. Pro C. Rabirio. Pro P. Sylla

Rep. vehementem me fuisse atque fortem, conseruata mitẽ ac misericordem faterentur. Et pro Cn. Plancio suam cum iudicibus coniunctionem significat his verbis. Nunc autem vester Iudices conspectus & confessus iste reficit, & recreat mentem meam, cùm intueor & contemplor vnumquenque vestrum: video enim hoc in numero neminem cui mea salus chara non fuerit, cuius non extet in me suum meritum, cui non sim obstrictus memoria beneficij sempiterna. Itaque nõ extimesco, ne Cn. Plancio custodia meæ salutis apud eos obsit qui me ipsum maximè saluum videre voluerunt. At in oratione pro P. Quintio vim aduersariorũ & gratiam in inuidiam vocat, & C. Aquiliũ eósque qui in cõsilio adsunt, orat atque obsecrat, vt multis iniuriis iactatam atque agitatam æquitatem in eo tandem loco consistere atque confirmari patiantur. Intelligenter autẽ vt audiamur, & attentè à rebus ipsis ordiendum est, sed facillimè auditor discit, & quid agatur, intelligit, si cõplectare ab initio genus naturámque causæ, si definias, si diuidas, si neque prudentiam eius impedias cõfusione partium, nec memoriam multitudine. Sic exorditur Cicero pro A. Cluentio: Animaduerti Iudices, omnẽ accusatoris orationem, in duas diuisam esse partes: Quam distributionem ait certũ sibi esse in defensione seruare, vt omnes intelligant nihil eum nec subterfugere voluisse reticẽdo nec obscurare dicendo. Vt attentè autem audiamur, triũ rerum aliqua consequemur. Nam aut magna quædam proponemus, ant necessaria, aut coniuncta cũ ipsis, apud quos res agetur. Luculenter hunc locum Cicero tractauit in exordio nobilissimæ orationis pro Domo sua: Quòd si vllo tempore magna causa in sacerdotum populi Ro. iudicio ac potestate

Pro Cn. Plancio.

Pro P. Qu.

Quomodo fiat auditor docilis.

Pro A. Cluent.

Qua ratione reddatur auditor attentus.

Pro domo sua.

versata est, hæc profectò tanta est, vt omnis Reipublicæ dignitas, omnium ciuium salus, vita, libertas, aræ, foci, dij penates, bona, fortunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei, potestatíque, commissa, creditáque esse videantur. Verum ex his quæ proposita sunt, aliud atque aliud pro varietate causarũ desiderari palam est. Quint. li 4. cap. 1.

De generibus causarum. Cap. 3

GEnera porrò causarũ plurimi quinq; fecerũt, honestũ, humile, dubiũ vel anceps, admirabile, obscurum. Sunt quibus rectè videatur adiici turpe, quod alij humili, alij admirabili subijciũt. Admirabile autẽ vocant, quod est præter opinionẽ hominũ constitutũ. In ancipiti maximè beneuolum iudicẽ, in obscuro docilẽ, in humili attentũ parare debemus: nam honestum quidem ad conciliationem satis per se valet, in admirabili, & turpi remediis opus est: & eò quidam exordium in duas diuidunt partes, principium, & insinuationẽ, vt sit in principiis recta beneuolentiæ, & attentionis postulatio, quæ quia esse in tupi causæ genere non possit, insinuatio surrepat animis, maximè vbi frons causæ non satis honesta est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus parũ probetur. Et quidem quibus aduersus hæc remediis sit medendum, consilium ex causis sumetur. Illud in vniuersum præceptum sit, vt ab iis, quæ lædunt, ad ea quæ prosunt, refugiamus. Si causa laborabim⁹, persona subueniet, si persona, causa. His etiam de causis insinuatione vtendum est, si aduersarij oratio auditorum animos occupauerit, vel si dicendum apud fatigatos est: quorum alterum promittendo nostras probationes, & aduersas eludendo vitabimus: alterũ & spe breuitatis, & iis, quibus attentum fieri auditorẽ do-

Quinque causarum sunt genera. Quint. li. 4. cap 1. Genus admirabile.

Insinuatio quando sit necessaria. Quintil 4. cap. 1. Ad Her lib. 1. Ci. de Inu.

F

Vrbanitas opportuna reficit animos. *cuimus. Vrbanitas etiam opportuna reficit animos, & vndecunque petita auditoris voluptas leuat tædium.*

De orat. 2. Cuiusmodi exordia esse debeant. Cap. 4.

Exordia debent esse apta verbis, instructa sententiis. *EXordia semper cùm accurata, & acuta, & instructa sententiis, apta verbis, tum causarum propria esse debent. Prima est enim quasi cognitio, & commentatio oratoris in exordio, quæ continuò eum, qui audit, permulcere, atque allicere debet. Maxima autem copia exordiorum ad auditorem aut alliciendum, aut incitandum ex his locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in causa: quos tamen totos in exordio explicari non oportebit, sed tãtum impelli primò auditorem leniter, vt iam inclinato reliqua incumbat oratio.*

In exordio leniter est alliciendus aut incitãd⁹ auditor.

De vitiis exordij. Cap. 5.

Septem exordii sunt vitia. De inuẽt. lib. 1. ad Heren. lib. 1. *HAec autem sunt vitia certißima exordiorũ, quæ summopere vitare oportebit: vulgare, commune, commutabile, longum, separatum, translatũ, contra præcepta. Vulgare est, quod in plures causas potest accommodari, vt cõuenire videatur. Commune est, quod nihilominus in hanc, quàm in contrariam partem causæ potest conuenire. Cõmutabile est, quod ab aduersario potest leuiter mutatum ex cõtraria parte dici. Longum est, quod pluribus verbis, aut sentẽtiis, vltra quàm satis est, producitur. Oportet enim vt ædibus, ac templis vestibula & aditus, sic causis proportione rerum principia præponere. Separatum est, quod non ex ipsa causa ductum est, nec sicut aliquod membrũ annexum orationi. Translatum est, quod aliud conficit quàm causæ genus postulat, vt si quis docilem faciat auditorẽ, cũ beneuolentiã causa desideret: aut si principio vtatur: cùm insinuationẽ res*

Exordium vulgare. Cõmune. Commutabile. Longum. Separatũ. Trãslatum.

postulet, Contra præcepta, est quod nihil eorum efficit, quorum causa præcepta de exordiis traduntur: hoc est quod eum qui audit, nec beneuolum, nec attentum, nec docilem reddit aut, quo profectò nihil peius est, vt contra sit, facit. Cõtra præcepta.

De Exordio quædam in genere iudiciali. Cap. 6.

DIctum est de exordio in commune, restat vt breuiter, si quid in singulis generib⁹ in exordiẽdo propriũ est, adijciamus. Et vt à iudiciis incipiamus, veteres oratores diligenter id curabant, vt in genere iudiciali ex ipsis visceribus causæ sumerent exordia iudicem conciliabant non tantum laudando eum, sed laudem eius ad vtilitatẽ causæ suæ coniungentes, allegando pro honestis dignitatem illi suam, pro humilibus iustitiam, pro infelicibus misericordiam, pro læsis seueritatem, & similiter cætera: metum nonnunquam amouebant, vt Cicero pro Milone, ne arma Pompeij cõtra se disposita putarent, laborauit: nonnunquam adhibebant, vt idẽ in Verrem facit. Dabant etiam operam ne ostentarent in principiis curam. Non semper autem exordio vtebãtur, sed in honestis, in paruis etiam, atque frequentibus causis, ab ipsa re omisso exordio incipiebant.

Ex causæ visceribus exordia in genere iudiciali sunt sumenda. De ora 2. Quint. li. 4. cap. 1. Laus iudicium est cũ vtilitate causę iungenda. Nõ semper exordio vtẽdũ in iudicio Aristot. Rhet li. 3 c. 14. Quin. li. 4. ca. 1. Cic. de orat. 2.

De exordio in exornatione, & deliberatione. Cap. 7.

PRæterea, quæ de exordio dicta in genus demonstratiuũ facilè transferri possunt, illud est notandum: exordia in eo esse maximè libera, vt Aristoteles existimat: Nam & longè à materia duci, & ex aliqua rei vicinia possunt. In deliberatione verò sæpe nulla vel breuia esse debent. Non enim supplex vt ad iudicem venit orator, sed hortator, atque auctor. Quare cũ principio vtetur, proponere qua mente

In exornatione principias sunt maximè libera Rhet. ad Alex. ca. 31. & Quin. l. 3. cap. 8. In deliberatione principia vel nulla sunt, vel breuia. In Part. Quint. li. 3. cap. 8.

dicat, quid velit, quibus de rebus dicturus sit, debet: hortarique ad se breuiter dicentem audiendum.

De narratione. Cap. 8.

In Part. Narratio debet esse breuis, aperta, & probabilis. Quinti. li. 4. c. 2. In Part. Quint. li. 4. cap. 2.

NArratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes ac fundamẽtũ cõstituendæ fidei. Oportebit autẽ eam tres habere res, vt breuis, vt aperta, vt probabilis sit: per quas efficitur, vt auditor intelligat, meminerit, credat. Erit autẽ breuis narratio, si constet simplicibus verbis, & semel vnaquæq; res dicatur. Tum etiã si reciderimus omnia, quibus sublatis neq; cognitioni quicquã, neque vtilitati detrahatur. Non tamen inornata debet esse breuitas, alioqui sit indocta. Erit autem perspicua, si verbis vsitatis, si ordine temporum conseruato, si non interrupto narrabitur. Probabilis autem erit, si personis, si temporibus, si locis, ea quæ narrabuntur consentient: si cuiusque facti, & euenti causa ponetur: si testata dici videbuntur: si cum hominum opinione, auctoritate, si cum lege, cum more, cum religione coniuncta: si probitas narrantis significabitur: si antiquitas, si orationis veritas, & vitæ fides. Ciceroni vehementer placet vt iucunda, & suauis sit narratio, eamq; suauẽ esse narrationẽ ait, quæ habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos, quæ interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, lætitias cupiditates.

Breuitas narrationis non sit inornata. In partit.

Narratio iucũda sit, & suauis. In Part. & 2. de orat. & Quint. li. 4. cap. 2.

Quando narratione vtendum sit. Cap. 9.

De Orat. 2.

IN iudiciis quando vtendum esset, aut nõ esset narratione id erat consilij. Nec enim si nota res esset, nec dubium erat quid gestum esset, narratio adhibebatur, nec si aduersarius narrauerat, nisi si refellebatur. In exornatione verò narratio non erit vlla, quæ necessariò consequatur exordiũ,

sed si qua inciderit, cũ aliquid eius de quo loquemur: nobis narrandum sit, cum laude, aut vituperatione, præceptio narrandi de hoc loco petitur. Nec multum sanè sæpe in deliberatione narrandum est: est enim narratio præteritarum rerũ, aut præsentium: suatio autem futurarum. Priuata certè deliberatio narrationẽ nunquam exiget eius duntaxat rei de qua dicenda sententia est, quia nemo ignorat id, de quo cõsulit: extrinsecus possunt pertinẽtia ad deliberationem multa narrari. In concionibus sæpe est etiam illa, quæ ordinem rei docet, necessaria. Nunc ad confirmationem transeamus.

Arist. Rhet. 3. c. 16. Ci. in Part. Quint. li. 8.

De confirmatione. Cap. 10.

SEquitur confirmatio, in qua suggerenda sunt firmamẽta causæ coniunctæ, & infirmandis cõtrariis, & nostris confirmandis, nanque vna in causis ratio quædam est eius orationis, quæ ad probandã argumentationem valet: ea autem & confirmationem, & reprehensionẽ quærit. Sed quia nec reprehendi quæ contradicuntur, possunt, nisi tua confirmes: neque hæc confirmari, nisi illa reprehendas: idcirco hæc & natura, & tractatione, & vtilitate coniuncta sunt. Tota autem spes vincendi, ratióque persuadendi, in hac parte posita est. Nam cùm argumenta nostra exposuerimus, contrariáque dissoluerimus, absolutè nimirum erit à nobis oratoris muneri satis factum. Vtrumque igitur poterimus commodè facere, si constitutionem causa cognouerimus.

De orat. 2.

Tota spes vincẽdi est in cõfirmatione. Ad Heren. li. 1.

Quid sit status. Cap. 11.

STatus est quæstio, quæ ex prima causarum conflictione nascitur, vt sit intentio accusatoris, Sylla coniurasti cũ Catilina: depulsio verò defensoris, non coniuraui. Ex hac

Stat⁹ nascitur ex prima causarum conflictione.

prima cõflictione nascitur illa quæstio coniurauerítne Sylla cum Catilina? quam quæstionem vel statum, vel constitutionem oratores appellant. Status autem appellatio dicitur ducta vel ex eo quòd ibi sit primus causæ congressus, vel quòd in eo causa consistat.

Vnde dictus sit status.

Quot sint status. Cap. 12.

Status sunt tres. Cic. in Topic. & in Part. Quint. li. 3. cap. 6.

CVm tria sint, quæ in omni disputatione quærantur, sit nec ne, quid sit, quale sit, fit vt constitutiones quoque tres sint. Prima coniecturalis, in qua, sit necne quærimus, vt sit necne insidiatus Miloni Clodius? secunda autem nominis, vel finitionis, cum quid sit aliquid, & quo nomine afficiẽdum inuestigamus, vt fueritne Iulius Cæsar rex, an tyrãnus, an dictator? tertia in qua de vtilitate, honestate, æqui tate differitur déque his rebus, quæ his sunt contrariæ, vt Rectène fecerit Romulus cùm fratrem interfecit? Eius constitutionis partes sunt duæ, quarum vna absoluta, altera assumptiua nominatur.

Cõiecturalis status. quid sit. Finitionis status quid sit. Status qualitatis quid sit. Status qualitatis haber partes duas. Ad Heren. li. 1. Cic. de Inuenr. li. 1. & Quint. l. 7. cap. 4.

Absoluta est, cùm idipsum quod factum est, vt aliud nihil foris assumatur, rectè factũ esse dicemus. Ea est eiusmodi: Pater filium verberauit, is iniuriam cum patre agit, pater nihil aliud defendit nisi licere filium à patre verberari. Assumptiua est, cũ aliquid necessariò foris assumitur, vt rectè factum esse aliquid confirmemus: vt, Milo damnetur nisi foris assumat, à Clodio sibi esse factas insidias. Hæ tres constitutiones & in exornatione, & in deliberatione, & in iudicio reperiuntur.

In quouis genere causarum repe riuntur tres status.

De ratione, firmamento & iudicatione. Cap. 13.

Ratio affertur à reo. Cice. In Part. ad Heren. li. 1. de Inuẽ. l. 1. & Quint. li. 3. cap 1.

RAtionẽ appellant orotores eam quæ affertur à reo depellendi criminis causa, quæ nisi esset, quod defenderet

non haberet: firmamentũ autem quod contra ad labefactãdam rationem refertur, sine quo accusatio stare non potest. Ex rationis autem, & ex firmamenti conflictione, & quasi concursu, quæstio exoritur quædam, quam iudicationem appellant, in qua, quid deueniat in iudiciũ, & de quo disceptetur, quæri solet, hoc modo: Orestes cùm cõfiteatur se interfecisse matrem, nisi attulerit rationem, peruertit defensionem: ergo affert eam: Illa enim, inquit, patrem meum occiderat. Tum contra rationem defensoris firmamẽtum ab accusatore subijcitur hoc modo: Sed non abs te occidi, tamẽ neque indamnatã pœnas pendere oportuit. Ex cõiunctione rationis, & firmamenti iudicatio constituitur, hoc modo. Cùm dicat Orestes se patris vlciscendi causa matrẽ occidisse, rectúmne fuerit à filio sine iudicio Clytemnestrã occidi? Ergo hoc ratione iudicationem reperire cõuenit, ad quam omnẽ rationẽ totius orationis cõferri oportebit. Nam primus status diffusam habet quæstionem, rationum verò, & firmamentorum contentio, adducit in angustum disceptationem. Ea in cõiectura nulla est, nemo enim eius quod negat factum, rationẽ aut potest, aut debet, aut solet reddere. Itaque in his causis eadem & prima quæstio, & disceptatio est extrema.

Firmamẽtũ est quod ratio rei labefactatur.

Ex rationis & firmamẽti cõflictione nascitur iudicatio.

Ratio totius orationis ad iudicationem conferẽda est.

In cõiectura eadẽ & prima cõstitutio, & iudicatio est extrema.

Quo statu quæstio, quæ in scripto existit contineatur. Cap. 14.

SAepe ex scripti etiam interpretatione existit contentio, quod quatuor modis potest contingere. Aut enim defenditur non id scriptum dicere, quod aduersarius velit, sed aliud: id autem contingit cum scriptum ambiguum est, vt duæ differentes sententiæ accipi possint. Tum opponitur scripto voluntas scriptoris. Tum scripto scriptum contra-

Quatuor modis in scripto existit controuersia.

rium affertur: aut ex eo quod scriptũ est, aliud quoque quod scriptum non est ducimus. Ita sunt quatuor genera quæ cõtrouersiam in omni scripto facere possunt, ambiguum, discrepantia scripti, & volũtatis, scriptura cõtraria, ratiocinatio Ambiguum hoc modo. Testamento quidam iussit, poni statuam auream hastam tenentem: quæritur, Statua hastam tenens aurea esse debeat, an hasta aurea in alterius statua materia. Ex discrepantia verò scripti, & volũtatis, eiusmodi oritur cõtrouersia. Lex est, Peregrinus si murũ ascenderit capite puniatur: cùm hostes murum ascendissent, peregrinus eos depulit, petitur ad supplicium, ille volũtatẽ allegat scriptoris. Ex contrariis scripturis, hoc modo existit contentio: lex est, Vir fortis optato præmium, quod volet: & altera lex est, Magistratus ab arce ne discedito: Magistratus qui fortiter egit, optat hoc præmium, vt ab arce liceat discedere: lex illi posterior opponitur, ipse verò priore se tuetur.

Quin. li. 7. ca. 8. Ci. li. 1. de Inuen. Autor. ad Her. lib. 1.

Ambigui cõtrouersia Quint. li. 7. cap. 9.

Discrepatio scripti, & volũtatis Idem. li. 7. cap. 9.

Contrariæ leges. Idem li. 7. cap. 8.

In ratiocinatione verò quæritur, an vbi propria lex nõ est, simili sit vtendum? vt lex est, lanas Tarento vehere nõ liceat: quidam oues vexit, & si nulla lex certa est quæ factum eius nominatim prohibeat, tamen illa, quæ similis est accusatur. Itaque ex eo, quod certum est, id quod incertũ est ducit hæc controuersia: quod quoniam ratiocinando fit, nomen etiã ratiocinationis accepit. Hæc quatuor controuersiarum genera quæ in scripto nascuntur, semper in qualitatis statũ cadere cum Cic. debemus existimare, vt in primo genere status sit, vtram æquũ sit ex differentibus sententiis accipi: in secũdo verò verbáne plus, an sentẽtia valere debeant: in tertio, Vtrã legem sequi sit iustius: in quarto, oporteátne legem similẽ ad factum, quod venit sine lege in iudicium, accommodare.

Idem. li. 7. cap. 8.

Scripti cõtrouersiæ semper in qualitatis statu versantur.

Quomodo

Quomodo ſtatus tractetur. Cap. 15.

IVdicatio cùm eſt conſtituta, propoſita eſſe debet oratori, quô omnes argumẽtationes repertæ ex inueniẽdi locis coniiciantur, quod ſatis eſt ei, qui videt, quid in quoque loco lateat, quíque illos locos tanquam theſauros aliquos argumẽtorum notatos habet. Quibus in mente, & cogitatione defixis, & in omni re ad dicendum poſita excitatis, nihil erit quod in vllo dicẽdi genere, oratorem poſſit effugere. Diligenter tamen ordinem, collocationémque argumentorum attẽdet, & curabit, vt firmiſſimũ quodque ſit primum, dum ea, quæ excellant, ſeruentur ad extremum, ſi quæ erunt mediocria (nam vitioſis nuſquam eſſe oportet locum) in mediam turbam coniiciantur. Reliquum nunc eſt, quando de argumẽtorum locis, & cauſarum conſtitutionibus dictum eſt, vt rationem, qua expoliuntur ab oratore argumenta, quorum propria ſedes eſt in confirmatione, accuratè doceamus.

Vtiliſſimũ eſt locos in mẽte, & cogitatione defigere.

De orat. 2. Quomodo argumenta debeãt collocari.

Vitioſis argumentis nuſquam locus eſſe debet.

De argumentatione. Cap. 16.

ARgumentatio eſt argumenti vel explicatio, vel artificioſa expolitio. Sed ea conficitur, cùm ex locis, de quibus ſuperiori libro dictum eſt, aut probabilia ſumpſeris, ex quibus id efficias, quod aut dubium, aut minus probabile per ſe videtur: dubiis enim probari dubia quomodo poſſunt? Pro certis autem habemus primum quæ ſenſibus percipiũtur, vtque videmus, audimus: deinde ea, quæ communi hominum opinione, atque ſententia ſunt cõprobata: vt, afficiendos eſſe honore parentes. Præterea quæ legibus cauta ſunt, quæ perſuaſione, ſi non omnium hominum, eius certè ciuitatis, aut gentis, in qua res agitur, in mores recepta ſunt: ſi quid inter vtrãque partem cõuenit: ſi quid probatum eſt, denique cui-

Quid argumẽtatio ſit Cic. in Par. Cic lib 1. de Inuent. Quint li. 5. cap. 12.

Quę habeãtur pro certis Idẽ li. 5. cap 10.

Probabiliũ genera sunt tria.

cumque aduersarius non contradicit. Probabilium autẽ genera sunt tria, vnum firmissimum, quod ferè accidit, vt, liberos à parentibus amari: alterum velut propensius, eũ qui rectè valeat, in crastinum peruenturum: Tertium tantum non repugnãs, in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Ad probandum verò id quod est dubium, hoc modo id, quod probabile est, potest adhiberi: sit dubium, an Catilina coniurarit, sumatur illud, quod credibile est: Homines æris alieni magnitudine oppressos, eos denique egẽtes, & sumptuosos, facilè adduci vt coniurent: Iam id quod dubium erat, efficitur probabile: Catilinam coniurasse. Sed hæc oratores nõ tenuiter more Dialecticorũ, sed copiosissimè expoliũt. Dicitur autem illa argumenti expolitio, argumentatio, de cuius quatuor partibus, ratiocinatione, inductione, enthymemate, & exemplo breuiter & enucleatè differemus.

De ratiocinatione. Cap. 17.

συλλογισμὸς vel ἐπιχείρημα. Græcis appellatur. Ci. de Inu. lib. 1. Quit. lib 5 ca. 14. ad Her. l. 2. Prositio quid sit. Propositionis approbatio Assũptio. Assumptionis approbatio. Cõplexio.

R*Atiocinatio, quam & syllogismum & epicherema Græci vocant, constat propositione, cum qua eius ratio iũgitur, deinde assũptione, & eius probatione, postremò cõplectione. Propositio, est per quã breuiter locus is exponitur, ex quo, omnis vis oportet emaneat ratiocinationis. Propositionis verò approbatio est, per quam breuiter id, quod expositum est, rationibus firmatum probabilius, & apertius fit. Assũptio per quã id, quod ex propositione ad ostendendũ pertinet, assumitur: assumptionis approbatio, per quam id, quod breuiter sumptum est, rationibus firmatur. Complectio, per quã id, quod conficitur ex omni argumẽtatione breuiter exponitur, hoc modo, sit propositio: Melius gubernãtur ea, quæ consilio geruntur, quàm quæ sine consilio administrantur: de*

inde subiiciatur ratio. Exercitus enim is, cui præpositus est sapiēs imperator, omnibus partibus cōmodius regitur, quàm is, qui stultitia, & temeritate alicuius administratur. Assūptio deinde ponitur. Nihil autē omnium rerū melius quàm omnis mundus administratur, Assumptionis probatio, adiūgitur: Nam & signorū obitus, & ortus definitum quendā ordinem seruant, & annuæ commutationes non modò semper eodem modo fiunt, verùm ad vtilitates quoque rerum omnium sunt accommodatæ. Tertio loco inducenda est complexio, quæ id infert, quod ex superioribus partibus cogitur hoc modo: Consilio igitur mundus administratur. Hæc vberius & doctius dicuntur in oratione, sed præcipiendi ratio hanc simplicem, & appertam breuitatem requirit.

Nihil refert siue tripartitā, siue quíque partitā ratiocinationē esse putemus Cic. l.1. de Inuē. Quint. li. 5. cap. 14.

Quot sunt partes ratiocinationis. Cap. 18.

EX supradictis manifestū est, nihil referre siue tripartitam, siue quinq; partitam putes esse hanc argumētationem. Cōmodior tamen illa partitio videtur esse, quæ in tres partes distributa est, quod fit si propositionē, & eius rationē vnam partē existimemus: alterā verò assumptionē, & eius exornationem: at si separes propositionē à ratione, & assumptionem ab exornatione, in quinq; partes distributa erit. Cū propositio ex se intelligitur, sine ratione assumenda est. Assumptio etiā cū perspicua est, nullius approbationis indiget. Quòd si & propositio & assumptio perspicuæ sint, vtraque approbatione præterita ratiocinationē cōficiem⁹, hoc modo. Summopere virtus expetēda est: At prudētiā esse virtutem in confesso est. Summopere igitur prudentia expetenda est. Vitare autem similitudinem, quæ satietatis est mater,

Rectius existimatur ratiocinatio esse tripartita, quam quinque partita. Ci. de Inuent. li. 1.

Similitudo quæ satietatis mater est in argumentationibus vitetur.

Ci. in part. & lib 1. de Inuent.

poterimus non ſemper à propoſitione ordientes, ſed interdum à complexione, ab aſſumptione nonnunquam.

DeEnthymemate. Cap. 19

Enthymema eſt ſyllogiſmi pars, vel ſyllogiſmus imperfectus.

Quint. li. 5. c. 10. & 14.

Optimũ eſt enthimema ex pugnantibus.

Quint. li. 5. cap. 14.

Cic. in To.

Homerus propter excellẽtiam, commune poetarum nomen fecit ſuum.

pro Mil.

In Iug.

Li. Rhe. c. 1 & li. 2. poſt cap. 1. Enthymema cur oratorius ſyllogiſmus dicatur. Li. 5. cap 10.

vnde dictũ ſit enthymema.

[illegible]

Enthymema eſt imperfectus ſyllogiſmus, vel vt alij definiũt ſyllogiſmi pars. Ratiocinatio enim tripartita eſt, ex tribus igitur eius partibus ſi vna prætereatur, bipartita ſit argumentatio, quæ eſt enthymema, vt, Omnes artes ſunt expetendæ: igitur expetenda eſt eloquẽtia. Intelligitur enim aſſumptio. Propoſitione verò præterita ſit enthymema, hoc modo: Eloquentia eſt ars: igitur eſt expetẽda. Optimũ autẽ videtur enthymema quod ſit ex pugnãtibus, quod etiam ſolum enthymema quidam vocant, non quòd non omnis argumentatio bipartita proprio nomine enthymema dicatur, ſed vt Homerus propter excellentiam, cõmune poetarũ nomen effecit apud Græcos ſuum: ſic cùm omnis argumẽtatio bipartita enthymema dicatur, quia videtur ea quæ ex contrariis conficiatur, acutiſſima ſola propriè nomen cõmune poſſidet. Eius generis eſt illud Cic. Eius igitur mortis ſedetis vltores, cuius vitam ſi putetis per vos reſtitui poſſe, nolitis? Et illud Mecipſæ ad Iugurtham apud Saluſtiũ. Quem alienum ſidũ inuenies, ſi tuis hoſtis fueris? Enthymemate ſæpius vtũtur oratores, quã ratiocinatione: quod mouit Ariſt. vt enthymema ſyllogiſmum oratorium eſſe diceret. Enthymema Quintil. commentũ, aut commẽtationem interpretatur, quo nomine cùm poſſint omnes animi cogitationes ſignificari, argumentatio bipartita ſignatur. Alij propterea credunt bipartitam argumẽtationem enthymema appellatam, quòd in animo maneat condita illa pars, quæ ſilentio eſt præterita.

De inductione. Cap. 20.

INductio est oratio, quæ rebus non dubiis captat assensionem auditorum, quibus assensionibus facit, vt illis dubia quædam res propter similitudinem earum rerum, quibus assenserint, probetur: vel, Inductio est argumentatio, quæ ex pluribus collocationibus peruenit, quò vult, hoc modo: Quod pomum generosissimum? puto quod optimum: & equus? qui velocissimus: & plura in eundem modum. Deinde, cuius rei gratia illa proposita sunt: Ita hominum, non qui claritate nascendi, sed qui virtute maximè excellet, erit generosissimus. Hoc genere argumentationis plurimum Socrates vsus est, propterea quòd nihil afferre ad persuadendum volebat, sed ex eo quod sibi ille dederat, qui cum disputabat, aliquid conficere malebat: quòd ille ex eo, quod iam concessisset, necessariò approbare debeat. Sed in oratione perpetua dissimile est. Etenim sibi ipse respondet orator. Poëtæ vehementer inductione delectantur: Vergilius inducit Aeneã à Sybilla petentem, vt iter doceat ad patrem, oratione fictis illa quidem fabulis plena, sed qua nihil esse possit vel blandius vel magis artificiosum: in qua hæc est inductio:

Quid sit inductio. Cic. lib. 1. De Inuent.

Breuior inductionis definitio. In Topic. Quin. li. 5.

Inductione Socrates plurimum vsus est. Arist 13. Met cap. 4. Cic de Inuent. 1.

Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus
Threicia fretus cithara fidibúsque canoris?
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itq́ue, redítque viã toties, quid Thesea? magnum
Quid memorẽ Alcidẽ? & mi genus ab Ioue summo.

Lib 6. Æneid.

Sed maximè omnium eam frequentauit Ouidius, apud quẽ & multa & præclara sunt exempla: nos vno erimus contẽti. Probat ille ad consolandam vxorem hac inductione, asperas res, & tristes segetem ac materiam est gloriæ.

Trist.li.4. Eleg.3.

Materiámque tuis tristem virtutibus imple,
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, fœlix si Troia fuisset?
Publica virtutis per mala facta via est.
Ars tua Tiphy iacet, si non sit in æquore fluctus:
Si valeant homines, ars tua Phœbe iacet.
Quæ latet, inque bonis cessat non cognita rebus,
Apparet virtus, arguiturque malis.

ἐπιχείρημα. Quæ sunt in hoc genere cauēda.

Hoc in genere duo sunt diligēter cauenda, primùm ut illud quod inducemus pro similitudine, eiusmodi sit, ut sit necesse cōcedi. Deinde ut illud cuius confirmādi causa fiet inductio simile iis reb⁹ sit, quas res quasi nō dubias antè induxerim⁹.

De exemplo. Cap.21.

Exēplum est inductio imperfecta. Arist. Rhe.1.ca.2. & li.2.c.20 Quint.li.5. cap.11. Rectè Arist. exemplum argumentationis partem esse dixit. Locis supra dictis & li.2. prior. cap. 24. & Post lib. 1. cap.1. σωήρτυς. Exēplum vna re singulari aliam inducit.

EXemplū est inductio imperfecta, vel quod idem est, Inductio Rhetorica. Cicero pro Milone. Negant intueri lucem esse fas ei, qui ab se hominē esse occisum fateatur: in qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputāt? nēpe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit. M. Horatij fortissimi viri, qui nondum libera ciuitate, tamen, Pop. Rom. comitiis liberatus est, cum sua manu sororem esse interfectā fateretur. Aliqui Aristot. summum in omni scientia virum, temerè ausi sunt reprehendere, quod exemplum genus argumentationis fecerit: sed magnus ille vir, & acuta mente præditus, maius quiddam perspexit: nimirum exemplum esse argumentum quidem à similitudine, sed in argumentatione positum efficere nouum argumētationis genus, quod à ratiocinatione, & inductione sine cōtrouersia differt. Enthymema autem esse non potest, cū in enthymemate semper generale aliquid vel ponatur, vel intelligatur: in exēplo ve-

rò ex vna re singulari alia inducatur. Vnde fit, vt sit quartũ argumẽtationis genus, quod ea ratione ab inductione separatur, qua enthymema à syllogismo disiungitur.

De Epicheremate. Cap. 22.

QVanuis argumẽtationis partes omnes sint iam expositæ: tamen operæpretiũ fuerit, quid Epicherema, quid Sorites, quid Dilẽma sit, explicare. Nã auctores, & quidẽ grauissimi, eorum mentionem fecerũt. Ea vbi explicata fuerint, facilè intelligetur, cur nouæ argumẽtationis partes non debeant existimari. Epicherema igitur Græci aliquando argumentationem vocant, nonnunquam eam argumentationis partem, quam Cicero ratiocinationem appellauit, de qua paulò antè dictum est. Aliquando etiam Epicherema vocant, breuiter comprehensam ratiocinationem, cuius omnes partes in vnam cõferuntur, hoc modo: Sine causa dominum seruus accuset? Similis enim est locus apud Ciceronẽ pro rege Deiotaro, quem seruus apud Cæsarem accusabat: En crimen, en causa, cur regem fugitiuus, dominum seruus accuset. Vbi vehemens argumentũ Epicheremate inclusum & inuolutum est. Erit autem absoluta ratiocinatio si hoc modo euolueris: Sine causa non debet dominum seruus accusare: hic medicus est seruus Deiotari: nõ igitur debet sine causa dominum accusare.

Quint li. 5. cap. 14.

Epicherema est aliquãdo breuiter cõprehensa ratiocinatio.

Pro rege Deiot.

De Sorite. Cap. 23.

SOrites contrà, multas argumentationes aceruatim conuoluit, atque complectitur, vnde nomen etiam inuenit. Cicero scripsit de eo in libro de Diuinatione his verbis: Si necesse sit, inquit, latino verbo liceat acerualẽ appellare, sed nihil opus est: vt enim ipsa philosophia & multa verba

Nisi sorites essent lati no sermone tritus, posset acerualis appellari. Lib. 2. De diuin.

Græcorũ, ſic ſorites ſatis latino ſermone tritus eſt. Pulchrũ imprimis eſt eius exemplũ apud eundem Ciceronẽ: Atque ſit, etiam hoc natura præſcribit, vt homo homini quicũque ſit, ob eam ipſam cauſam, quod is homo ſit, conſultum velit neceſſe eſt ſecũdum eandem naturam, omnium vtilitatem eſſe communem. Quod ſi ita eſt, vnà continemur omnes, & eadẽ lege naturæ: idque ipſum ſi ita eſt, certè violare alterum lege naturæ prohibemur: verum autem primũ, verum igitur & extremũ. Sed apertiſſimè cõcludit ſorites ille, qui eſt in Quinta Tuſculana, propoſitum enim erat probare: Quod eſſet honeſtum, id ſolum eſſe bonum, id autem ſic probat: Etenim quicquid ſit quod bonum ſit, id expetendum: quod autem expetendum, id certè approbandum quod verò approbandum, id gratum, acceptúmque habendũ: Ergo etiã dignitas ei tribuenda eſt. Bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, vt quod ſit honeſtum, id ſit ſolũ bonum. In quo ſorite cũ per ſex quaſi gradus ad complexionem perueniatur, quinque ratiocinationes incluſæ ſunt. Sed hoc argumentandi genus ſæpe ſolet eſſe fallax, atque captioſum, dum enim minutatim, & gradatim multa adduntur, periculoſiſſima reſpondenti tela texitur, retexere igitur oportet, & ſeorſum ſingula conſiderare, ſic facilius vniuerſa frangentur. In hoc diſputandi genere frequentes fuerunt Stoici, & Zeno qui eorum inuentor, & princeps fuit. Sed maximè omnium illo delectatus dicitur Chryſippus, vt Socrates inductione.

Offic.

Vulgò appellatur argumẽtatio à primo ad vltimum.

In. 5. Tuſc.

Sorites ſæpe fallax eſt atque captioſus.

Cicer. in Acad.

Quomodo ſit ſoriti reſiſtendum.

Perſius Satyr. 6.

De dilemmate. Cap. 24.

Dilemma eſt, in quo vtrum conceſſeris reprehenditur, Cic. patriam cum Catilina ſic agentem inducit: Quamobrem diſcede, atque hũc mihi timorẽ eripe: ſi verus ne op-

Δίλημμα.

Quid ſit dilemma. ca. de inu.

Orat. 1.

primar, ſin falſus, vt tandem aliquando timere deſinam. Et in epiſtola ad Quintum fratrē: Si implacabiles ſunt iracundiæ, ſumma eſt acerbitas: ſin autem exorabiles, ſumma lenitas. Dictum eſt autem dilemma, quòd ita vtrunque premat ac vrgeat, vt ex altera parte capiat aduerſarium, qua de cauſa cornutus etiam ſyllogiſmus vocatur: ſic enim argumētationis cornua in eo diſponuntur, vt qui alterum effugerit, in alterū incurrat. Cicer. complexionem appellat. Ea ſi vera eſt, nūquam reprehendetur: ſin falſa duobus modis diluetur, aut conuerſione, aut alterius partis infirmatione. Cum viderē, inquit Varro apud Ciceronē philoſophiam Græcis literis diligentiſſimè explicatā, exiſtimaui, ſi qui de noſtris eius ſtudio tenerentur, ſi eſſent græcis literis eruditi, græca, potius quā noſtra lecturos: ſin à græcorum artibus & diſciplinis abhorrerent, ne hæc quidē curaturos, quæ ſine eruditione græca intelligi non poſſunt: Itaque ea ſcribere nolui quæ nec indocti intelligere poſſent, nec docti intelligere curarēt. Hoc dilēma deinde Cicero in eū conuertit, hoc modo: Imo verò & latina legent: qui græca nō poterūt, & qui græca poterunt, nō contemnent ſua. Veterum ſcriptis celebrata eſt conuerſio ea, qua Euathlus diſcipulus Protagoræ præceptoris dilemma eluſit: Alterius partis infirmatione reprehenderetur, ſi diceret Cicero: Etſi doctis minus eſſet neceſſarium, tamen indoctis latinè ſcribendo cōſului debere. Non eſt autem cur quiſquā exiſtimet complexionē, genus eſſe argumentationis à quatuor illis, de quib⁹ ſuprà dixi, diuerſum. Eſt enim ratiocinatio imperfecta, quæ à duabus partibus contrariis ducitur, cui ſi aſſumptionem ſubiunxeris, efficies ratiocinationem perfectā, hoc modo. Si implacabiles ſunt iracundiæ, ſumma eſt acer-

Vnde dictū ſit dilēma.

Dilēma Ciceroni eſt complexio. De Inuent. lib. 1.

Cōplexio falſa duobus modis diluitur. in Acad.

Euathlus cōuertit in præceptorē Protagorā ipſius dilēma. Gellius li. 5. cap. 10.

Quomodo ex dilēmate fiat ratiocinatio perfecta.

H

bitas: sin autem exorabiles, summa lenitas: Sed vel implacabiles sunt iracundiæ, vel exorabiles: igitur in illis summa est acerbitas, vel summa lenitas.

De confutatione. Cap. 25.

EXpositis generibus argumentationum, reliquum est, vt rationem, qua refutandæ ac reprehendendæ illæ sunt, ostendamus. Refutatio *dupliciter accipi potest. Nam & pars defensoris tota est posita in refutatione: & quæ dicta sunt ab aduersario debent vtrinque dissolui, & hæc est propriè reprehensio, quam cum confirmatione, vsu, & natura, & tractatione coniunctam esse diximus. Est autem reprehensio, per quam argumentando aduersariorum confirmatio diluitur, aut eleuatur. Hæc fonte inuentionis eodem vtetur, quo vtitur confirmatio: propterea quòd quibus ex locis aliqua res confirmari potest, iisdẽ potest ex locis infirmari. Quare inuentionem & argumentationum expolitionem sumptam ex illis, quæ ante præcepta sunt, hanc quoque in partem orationis transferri oportebit. Sed vt facilius ea, quæ contradicentur, diluere, aut infirmare possimus, obseruare debemus, aut totum esse negandum, quod in argumentatione aduersarius sumpserit, si perspicuè falsum erit: vt pro Cluentio Cicero eum, quem dixerat accusator epoto poculo concidisse, negat eodem die mortuum: aut redarguenda esse ea, quæ pro verisimilibus sumpta sunt. Primum dubia sumpta esse pro certis, deinde etiam in perspicuè falsis, eadem posse dici. Tum ex iis quæ sumpserint non effici, quæ velint. Accedere autem oportet ad singula, sic vniuersa facilius frangentur.*

Refutatio dupliciter accipi potest. Quint. lib. 5. cap. 13

Cice. 2. de Orat.

Quid refutatio sit.

De Inuent. lib. 1.

Eodem inuẽtionis fõte vtuntur cõfirmatio, & confutatio. Quæ sint obseruanda, vt, quæ cõtra dicũtur, diluere, aut infirmare possimus. Quint. li. 5. cap. 13.

Ci. in Part.

Quomodo ſint argumentationes oratoriæ tractandæ. Cap. 26.

IN oratione inſunt aliquando & ratiocinationes breuiter concluſæ, & aperta enthymemata, & inductiones, atq; exempla ſubtili quadam, & breui oratione comprehenſa. Quod vt reprehendẽdũ non eſt, ita diligentiſſimè eſt curãdũ ne ſyllogiſmorum, & enthymematũ turba conferta oratio ſit: dialecticis enim diſputationibus, quam oratoriis actionibus erit propior ac ſimilior, quod longè aliter eſſe debet. Locuples enim, & ſpecioſa vult eſſe eloquentia: quorum nihil conſequetur, ſi concluſionibus certis, & crebris, & in vnã propè formam cadentibus conciſa, & contẽptum ex humilitate, & odium ex quadã ſeruitute & ex copia ſatietatem, & ex amplitudine faſtidium tulerit. Feratur igitur nõ ſemitis, ſed campis: non vti fontes anguſti fiſtulis colligũtur, ſed vt latiſſimi amnes, totis vallibus fluat: ac ſibi viam, ſi quando non acceperit faciat. Adhibeatur in argumentando varietas & iucunda quædam diſtinctio, figuris verborum, & ornamentis ſententiarum argumentatio expoliatur. Quò fuerit enim vberior, ac ſuauior, eò etiã erit credibilior. Nunc ſequitur vt de peroratione dicamus.

Quint. li. 5 cap. 14.

Oratio non debet ſyllogiſmorũ, & enthymematũ turba eſſe cõferta

Locuples, & ſpecioſa eſſe vult eloquentia.

In argumẽtãdo varietas eſt adhibenda.

Cicero in Part.

Quò fuit vberior ac ſuauior eò erit credibilior argumentatio.

De peroratione. Cap. 27.

EXtrema pars orationis eſt peroratio, quæ diuiſa eſt in duas partes, amplificationem & enumerationem. Augendi autem & hic eſt proprius locus in perorando, & in ipſo curſu orationis declinationes ad amplificãdum dantur, confirmata re aliqua aut reprehenſa. Omnes enim affectus etiã ſi quibuſdam videntur in proœmio atque peroratione ſedem habere, in quibus ſanè ſunt frequentiſſimi,

Perorationis duæ ſunt partes amplificatio & enumeratio.

Quint li. 6 cap. 1.

Affect' sũt in exordio, & peroratione freq̃ẽtiſſimi in narratione & cõfirmatione breuiores.

In peroratione penitus incitandi sunt auditores. De orat. 2.

tamẽ aliæ quoque partes recipiunt, sed breuiores, vt cum ex his plurima sint reseruanda. At hic si vsquã totos eloquẽtiæ aperire fontes licet: hîc denique efficiẽdum est oratori, vt nõ modò auditores qui sua sponte se dant, & quò impellit ipse inclinant, atque propẽdent, penitus incitẽtur, sed vt quietos etiam & lãguentes possit vi orationis permouere. In quo & si plus est operis, tantam vim habet tamen illa, quæ rectè à bono poëta dicta est Flexamina, atque omnium regina rerũ oratio, vt non modo inclinantem erigere, aut stantẽ inclinare, sed etiam aduersantem & repugnantẽ, vt imperator bonus ac fortis, capere possit. Quod vsque eò magnum est atque præclarũ, vsque eò admirabile, vt in eo penè sint omnia. Ad id autem consequẽdũ, quæ superiore libro de amplificatione dicta sunt valde conducunt: Sed illud caput est, in quo optimi & grauissimi auctores vna voce cõsentiunt, vt omnes animi motus, quos orator adhibere volet auditorbus, in ipso oratore impressi sint atq; inusti. Neque enim facile est perficere vt incitentur alij, nisi is qui dicit, iis ipsis sensibus, ad quos illos adducere vult, permoueatur. Vt enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ nisi admoto igni, ignem concipere possit: sic nulla mens est tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam, & ardens accesserit, Primum est igitur vt apud eum, qui dicit valeãt ea, quæ valere apud auditores volet: afficiatúrque priusquã afficere conetur. Nihil autẽ opus est simulatione, & fallaciis, vt toties omni animi motu cõcitetur orator, Ipsa enim natura orationis eius quæ suscipitur ad aliorum animos permouendos, oratorem ipsum magis etiam quàm quẽquam eorum qui audiunt, permouet.

Magnam vim habet omnium regina rerum oratio.

Cic. de or. 2 Quint. li. 6. cap. 2. Hor. i arte poet.

Ad mouendos animos auditorum caput est, eũ qui dicit cõmoueri.

Qua ratione moueatur is, qui dicit.

Miram etiam vim habet in hoc ipsum, imagines rerum absentium ita cõplecti animo, vt eas cernere oculis, ac præsentes habere videamur: has quisquis bene conceperit, is erit in affectibus potentissimus. Hæc, quæ dicta sunt, vera esse iudicant multæ Cic. perorationes, vt pro Milone, vbi ait, Sed finis sit: neq; enim præ lachrimis iam loqui possum, & hic se lachrymis defendi vetat: Et pro C. Rabir. Posthumo: Sed iã quoniam, vt spero, fidẽ, quam potui, tibi præstiti Posthume, reddam etiam lachrimas quas debeo. Et paulò post: Iam indicat tot hominũ fletus, quàm sis charus tuis, & me dolor debilitat, includítque vocem. Aliis autẽ affectibus aliæ eiusdẽ perorationes sunt plenæ. Enumeratio autem nonnunquam laudatori, suasori nõ sæpe, accusatori sæpius quàm reo est necessaria. Huius tempora duo sunt: si aut memoriæ diffidas eorum, apud quos agas, vel interuallo temporis, vel longitudine orationis: vel si frequentatis firmamentis vim est habitura causa moiorem: Quæ autem repetimus, quàm breuissimè dicenda sunt, & quod græco verbo patet, decurrendum per capita: nã si morabitur, non iam enumeratio, sed altera quasi fiet oratio. Quæ autẽ enumeranda erunt, cum pondere aliquo dicẽda sunt, & aptis excitãda sententiis, & figuris vtique variãda: alioqui nihil est odiosius recta illa repetitione velut memoriæ auditorũ diffidentis. Est etiam in enumeratione vitandum, ne ostentatio memoriæ suscepta, videatur esse puerilis.

Quin. li. 6. cap. 1.

Cic. in perorando fuit vehementissimus.

Pro Mil.

Pro C. Rabirio posth.

Enumeratio laudatori nonnunquam suasori non sæpe accusatori sæpius quã reo est necessaria.

Cic. I Part.

Enumerationis duo sunt tẽpora.

Quint li. 6 cap 1.

ἀνακεφαλαιοῦν

Quæ enumerãtur cũ pondere assiduo dicenda sunt, & varietate.

Ci. in Part.

verò victoria. Hæc cùm ita sint, meritò tertius hic libet, qui elocutionis præcepta cōtinet, vt duobus superioribus vtilior est, sic etiam erit aliquanto longior.

Quæ in elocutione spectanda sint. Cap. 2.

HAec in elocutione spectanda sunt, vt Latinè, vt planè vt ornatè, vt ad id, quodcunque agetur aptè, congruētérque dicamus. De ratione puri, dilucidíque sermonis, etsi permagni eam facere debemus, cū verborum delectus origo sit eloquentiæ, locus hic præcipiendi nō est. Nam traditur literis doctrináque puerili: & cōsuetudine sermonis quotidiani, & lectione veterum oratorum, & poetarum cōfirmatur. Reliquas igitur duas partes, quibus omnis admiratio ingenij, omnis laus eloquentiæ continetur, explicemus: quæ duæ partes, illustrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera dici postulat ornatè, hanc habent vim, vt sit quàm maximè iucunda, quàm maximè in sensus eorum qui audiunt, influat, & quàm plurimis sit rebus instructa.

Quatuor in elocutione spectanda sunt. 3. De or. Verborum delectus, origo est eloquētiæ. Cesar auctore Ci. in Bruto.

Omnis eloquētię laus continetur in aptè, atque ornatè dicendum.

De ornatu. Cap. 3.

ORnatur igitur oratio genere primum, & quasi colore quodam, & succo suo, nam vt grauis, vt suauis, vt erudita sit, vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt sensus, vt dolores habeat quantum opus sit, nō est singulorum articulorum, in toto spectantur hæc corpore. Genus igitur dicendi est eligendū, quod maximè teneat eos, qui audiant, & quod nō solū delectet, sed etiā sine satietate delectet. Sed volēti ornatè dicere, diligentissimè sylua rerum primū, sentētiarúmque comparanda est. Rerum enim copia verborum copiā gignit, & si est honestas, in rebus ipsis, de quib⁹ dicitur, existit

3. De orat.

Gen⁹ dicēdi eligēdū est, quod sine satietate delectet. Rerum copia verborum copiā gignit.

ex rei natura quidam splendor in verbis, faciléque suppeditat omnis apparatus, ornatúsque dicendi.

De ornatu orationis. Cap. 4.

Ornatus orationis aut est in singulis verbis aut in coniũctis. Cic. 3. de ora. In partitionib. Quint. li. 8. cap. 3.

OMnis oratio conficitur ex verbis, quorum primũ nobis ratio simpliciter videnda est, deinde coniunctè. Nã est quidam ornatus orationis, qui ex singulis verbis, est alius, qui ex continuatis, coniunctísque constat. Ergo vtemur verbis, aut iis quæ propria sunt, & certè quasi vocabula rerum, penè vnà nata cũ rebus ipsis, aut iis quæ nouamus & facimus ipsi.

De verbis simplicibus. Cap. 5.

Verba simplicia alia sunt consonantiora, grandiora, & nitidiora. 3. De orat. In Part. Quint. li. 8. cap. 3.

VErba simplicia naturâ sunt, alia consonantiora, grandiora, leuiora, & quodammodo nitidiora, alia contrà. Consonantiora enim sunt, quanquam, moderatio, & cõcertare, quàm, & si, modestia, & confligere, Grandiora immanis, cõtrucidare, optimus, officiosissimus, quàm hæc, magnus, necare, bonus, officiosus. Nitidius, etiam bos, quàm vacca. Vt syllabæ autẽ è literis melius sonantibus clariores sunt, ita verba è syllabis magnis vocalia: & quò plus quæque spiritus habet, eò pulchrior: & quod facit syllabarũ, idẽ verborũ quoq; inter se copulatio, vt aliud alij iunctũ melius sonet. In vniuersum quidem optima simpliciũ creduntur, quæ aut maximè exclamant, aut sono sunt iucundissima. Et honesta quidem turpibus potiora semper, nec sordidis vnquam in oratione erudita locus. Clara verò, ac sublimia materiæ modo cernenda sunt. Quod enim alibi magnificum, tumidũ, alibi: & quæ humilia circa res magnas, apta circa res minores vidẽtur: & sicut in oratione nitida notabile est humilius verbum,

Optima simpliciũ, quæ aut maximè exclamant, aut sono sunt iucundissima. Cicero & Quint. ex Arist. rhet. Verba clara & sublimia materiæ modo cernenda sunt.

bum, & velut macula, ita à ſermone tenui ſublime, nitidũque diſcordat, fitque corruptũ, quia in plano tumet. Sed ferè auriũ quodam iudicio ſunt ponderanda, in quo conſuetudo etiam bene loquendi valet plurimum. Sed quoniam tria sũt in verbo ſimplici, quæ orator afferat ad illuſtrandam, atque exornandam orationem, aut inuſitatum verbum, aut nouatum, aut tranſlatum, de ſingulis breuiter dicamus.

Verba ſimplicia iudicio aurium ſunt pōderanda.

De verbis inuſitatis. Cap. 6.

I*Nuſitata ſunt priſca ferè, ac vetuſta, & ab vſu quotidiani ſermonis iam diu intermiſſa, quæ ſunt poetarum licẽtiæ liberiora, quàm oratorum, eóque ornamento acerrimi iudicij P. Vergilius vnice eſt vſus, olli enim, & quia nã, & pone, pellucent, & aſpergunt illam (quæ etiam in picturis eſt gratiſſima) vetuſtatis inimitabilem arti auctoritatem. Habet etiam in oratione poëticum aliquod verbum dignitatem ſi raro etiã, & in loco adhibeatur. Neque enim eſt, cur illud quiſquam fugiat dicere, vt Cælius, ſobolem, aut effari, aut nuncupari, & alia multa: quibus loco poſitis grãdior, atque antiquior oratio ſæpe videri ſolet.*

Quæ ſunt verba inuſitata. Virgilius mirificè vſus eſt verbis inuſitatis. Quint. li. 8. cap. 3. Æne. 1. & 2.

De verbis nouis. Cap. 7.

N*Ouantur autem verba, quæ ab eo qui dicit ipſo gignuntur, ac fiunt, aut ſimilitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adiunctione verborũ. Similitudine: vt ſyllaturit: à Cicerone formatũ eſt: & ab Aſinio, fimbriaturit, ad ſimilitudinẽ verbi proſcripturit: & à Liuio, ſoboleſcere, ab Horatio, inueneſcere, à Vergilio leteſcere, & igneſcere dictũ eſt, vt ferueſcere. Imitatione facta ſunt tinio, rugio, clãgor, murmur, aliáq; permulta. Inflexione, vt à bibo biboſus, inflexit Laberiꝰ Mimographus. Adiũctione verſutiloquus,*

Quatuor modis verba nouantur. 3. De orat. Ad Atti. lib. 6. in epi. 2. Dec. 3. li. 9. Lib 4. car. Ode. 7. Geor. 2 & Æneid. 9.

Græcis magis concessum est fingere, quàm Latinis.
Quint. li. 8 cap. 3.
Quibus remediis præmuniãtur, quæ periculosius finxisse videbimur.

& expectorare, nouauit Ennius. Sed Græcis magis concessũ est fingere, audendum tamen aliquando: & si quid periculosius finxisse videbimur, quibusdam remediis præmuniendũ est, Vt ita dicam, Si licet dicere, Quodammodo, Permitte mihi sic dicere, In quo non falli iudicium nostrum, solicitudine ipsa manifestum erit. Nunc quoniam de verbis inusitatis & nouis dictum est: de tropis, nam illis verba transferũtur, exponamus.

Quid Tropus sit.
Quint. li. 8 cap. 6.

De tropis. Cap. 8.

Tropi numero sunt vndecim, septem in vno verbo, quatuor verò in oratione.

TRopus verbi, vel sermonis à propria significatione, in aliam cum virtute mutatio: vt cum dicimus, lætas segetes, verbum, lætus, à propria significatione, qua lætos homines dicimus, ad segetes cum virtute transfertur. Sunt autem tropi numero vndecim. In vno verbo septem, Metaphora, Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Onomatopœia, Catachresis, Metalepsis. In oratione verò quatuor, Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton, & Hyperbole: de quibus, tametsi nondum de eo dicamus ornatu, qui ex coniunctis, continuisque verbis constat, breuiter scribemus, ne iterum de tropis differere cogamur.

μεταφορὰ, Translatio cũ frequẽtissimus tropus est tum longè pulcherrimus
Arist. Rhe. lib. 3. ca. 2.
Quint. li. 8. cap. 6. Trãslationẽ genuit necessitas, iucũditas celebrauit. 3. De ora.. Aut. ad Her. lib. 4.
Quid trãslatio sit.
Quint. li 8. cap 6.

De Metaphora. Cap. 9.

INcipiamus igitur ab ea, qui cum frequentissimus est, tum longè pulcherrimus, translationem dico, quæ Metaphora Græcè vocatur. Latissimè enim patet. Eam necessitas genuit inopia coacta, & angustiis, post autem delectatio iucũditásque celebrauit. Nam vt vestis frigoris depellendi causa reperta primò, post adhiberi cœpta est ad ornatum etiam corporis, & dignitatẽ: sic verbi trãslatio instituta est inopiæ causa, frequentata delectationis. Est autem trãslatio cũ no-

men, aut verbum transfertur ex eo loco in quo proprium est in eum, in quo proprium deest, aut translatũ proprio melius est. Id facimus aut quia necesse est, aut quia significantius, aut quia decẽtius. Nam gẽmare vites, luxuriam esse in herbis, lætas segetes etiã rustici necessitate dicũt. Oratores durũ hominem aut asperum. Non enim proprium erat, quod darent his affectionibus nomen. Iam incensum ira, inflammatum cupiditate, & lapsum errore, significandi gratia. Nihil enim horũ suis verbis, quàm his accersitis magis proprium erat. Illa ad ornatum, lumen orationis, & generis claritatem & concionum procellas, & eloquentiæ flumina: vt Cicero pro Milone: Clodium fontem eius gloriæ vocat, & alio loco segetem, ac materiam. Illud autem admirãdum videtur quid sit quòd omnes translatis, & alienis magis delectantur verbis, quàm propriis & suis. Nam si res suum nomen, & proprium vocabulum non habet, vt pes in naui, vt in vite gemma, necessitas cogit, quod nõ habeas, aliunde sumere: sed in suorum verborum maxima copia, tamen homines aliena multò magis, si sunt ratione trãslata, delectãt. Causa autem illa est, quòd translatio est similitudo ad vnum verbum contracta, similitudine autem mirificè capiuntur animi. Eo tamen distat, quòd illa comparatur rei, quam volumus exprimere, hæc pro ipsa redditur. Cõparatio est, cum dico fecisse quid hominem vt leonem. Trãslatio est, cum dico de homine, leo est.

Translato verbo vtimur quia necesse est, aut quia significãri⁹, aut quia decentius est.

Mirandum est cur homines tantopere delectentur trãslatione, & eius rei causa 3. De orat.

Pro Mil.

Translatio est similitudo ad vnũ verbum cõtracta. Aristo 6. Top. cap. 2. & Rhe. 3. c. 4. Quint. li. 8 ca. 6. & Ci. 3. de orat.

Trãslationis vis est quadruplex. In rebus animalibus aliud pro alio ponitur. Inanima ponũtur pro inanimis, aut pro rebus animalib⁹ inanima, aut cõtra. Quint. li. 8 cap. 6.

Quotuplex sit translatio. Cap. 10.

Metaphoræ autem vis omnis quadruplex est. Cum in rebus animalibus aliud proponitur: vt Liuius Scipionem à Catone allatrari solitum refert. Inanima pro aliis generis e-

De cl. 4. l, 7

uenire orationi putemus:nec enim pastorem populi, auctore Homero dixerim, nec volucres pennis remigare, licet Verg. in apibus, ac Dædalo speciosissimè sit usus. Modus autem nullus est florētior in singulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi,eoq; in illo explicādo meritò lōgiores fuimus.

Multæ poetis permissæ sunt metaphoræ, quæ oratori non conueniunt.

De Synecdoche. Cap. 11

συνεκδοχὴ Græcis intellectio dicitur aut. ad Her.

*SYnecdoche tropus est,in quo ex parte totum,aut contra, aut ex antecedentibus sequentia intelliguntur. Quæ descriptio octo illos modos comprehendit, quibus fit synecdoche,quos grauissimi scriptores tradiderunt.Ex parte totum intelligitur, vt ex puppi nauis:ensis ex mucrone aut ex tecto domus,Cicero : Mucrones eorum à iugulis nostris reiecimus.Huc pertinet,cum vel ex vno plures significantur.Liuius:*Romanus *prælio victor:& Vergilius.*

Quid sit synecdoches

Octo modi synecdoches ab autoribus traditi, ad quatuor reuocātur.

In ca.j. or.

Hostis habet muros.

Vel genus ex forma,id est parte illi subiecta.Ver.

Dentésque Sabellicus exacuit sus.

Pro quouis sue:vel ex materia res vniuersa:qua ratione & ferrum pro gladio,& pinus pro naui & aurum atque argentum,pro aurea & argentea pecunia sumitur.Cic.homines instructi, & certis locis cum ferro collocati. contra verò ex toto pars declaratur,vt in illo Vergilij.

Aened.2.

Pro Cicina

Fontémque ignémque ferebant.

De quo genere est, cum aut è pluribus vnus intelligitur.Cicero ad Brutum,paulo,inquit imposuimus,& oratores visi sumus : cum de se tantum loqueretur: Aut è genere pars illi subiecta.Vergilius.

Aened.12.

Aeneid.11. Prædámque ex vnguibus ales
Proiecit fluuio. *Pro Aquila.*

Aeci.2. *Ex antecedentibus sequentia monstrantur: vt cùm ait idem poeta,*

Quint. li.8. cap.6. Aspice, aratra iugo referunt suspensa iuuenci.

Vt ex his perspicuum est, quæ hoc, & proximo capite dicta sunt, Translatio ad mouendos animos, & res penè sub oculos subijciendas reperta est, at synecdoche ad locupletandum sermonem pertinet,

μετωνυμίαν, Græci vel ὑπαλλαγὴν Aut. ad He. denominationem appellat. Metonymia Quid. Omnes modi quibus fit metonymia ad quatuor reuocantur.

De Metonymia. Cap. 12.

M*Etonymia est tropus, in quo causas per effecta, vel effecta per causas, vel ex eo, quod continet, id quod continetur, vel rem è signo intelligimus. Per causas effecta declaramus, cum inuentor, aut alicuius rei auctor, pro re inuenta ponitur, Verg.*

Onerántque canistris
Dona laboratæ Cereris.

De clar. *Hoc modo Platonem, Aristotelem, Demosthenem frequenter, pro eorum scriptis ponimus. Cicero Lectitâsse Platonem studiosè, audiuisse etiam Demosthenes dicitur. Ex affectis autem causa significatur, cum sacrilegium deprehensum, & scelus dicimus pro scelerato. Hinc mæstum timorem, tristem senectutem, & pallidam mortem, eleganter optimi dicunt auctores, Verg.*

Aeneid.1. Mœstúmque timorem Mittite.

Horatius.

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas
Regúmque turres.

Ex eo quod cõtinet, id quod continetur venustè etiã intelligitur. Sic bene moratæ vrbes vocãtur, sic seculum felix: sic

Roma pro Romanis, Athenæ pro Athenienſibus frequenter ponuntur, Verg.

Cœlo gratiſſimus amnis. *Id eſt, Cæleſtibus.* Aeneid.7.

Cicero: Vt omittam illas omnium doctrinarum inuentrices Athenas, in quibus ſumma dicẽdi vis & inuẽta eſt, & perfecta: Athenas dixit pro Athenienſibus. Huc referuntur etiam illa, cũ ex poſſeſſore res, quæ poßidetur: aut ex duce exercitus ſignificatur, Verg. De orat. Declar. orat.

Iam próximus ardet
Vcalegon. *Id eſt. Vcalegontis domus.* Aeneid.2.

Sic hominem deuorari, cuius patrimonium deuoratur: & ab Annibale apud Cannas cæſa ſexaginta millia dicimus, id eſt ab eius copiis. E ſigno denique res monſtratur: vnde toga, quæ pacis erat inſigne & otij, pro pace: & faſces vſurpantur pro magiſtratu. Verg. Georg.2.

Non illum populi faſces, non purpura Regum
Flexit.

Metonymiam, vt ait Cicero, Rhetores hypallagen vocant.

De Antonomaſia. Cap. 13.

ἀντονομασίαν. Græci. Aut Ad Her. l.4 vocat pronominatio nẽ Antonomaſia quid ſit. Epitheton non eſt tropus. Quomodo differat epitheton ab antonomaſia.

Antonomaſia ponit aliquid pro nomine, vt, Euerſor Carthaginis & Numantiæ, pro Scipione, & Romanæ eloquentiæ princeps, pro Cicerone. Epitheton autem, ſiue Latinè malis dicere appoſitum, non eſt tropus, quia nihil vertit. Neceſſe eſt enim ſemper, vt id, quod eſt appoſitum, ſi à proprio diuiſeris, per ſe ſignificet, & faciat Antonomaſiã Nã ſi dicas, ille qui Carthaginem, & Numantiam euertit, Antonomaſia eſt: ſi adieceris, Scipio, appoſitũ. Appoſito & frequentius, & liberius poëtæ vtuntur, nanque illis ſatis eſt cõuenire verbo, cui apponitur: & ita dẽtes albi, & humida

Oratorquã do epithetis vtitur. vina, apud eos non reprehenduntur. Apud oratorem nisi aliquid efficitur, redundat. Tum autem efficitur, si sine illo, quod dicitur, minus est, qualia sunt, ô scelus abominandum, ô deformem libidinem. Exornatur autem res tota maximè translationibus, cupiditas effrenata, & insanæ substructiones. Solet etiam fieri aliis adiunctis Epitheton tropis, apud Vergilium: Turpis egestas, & tristis senectus. Veruntamen talis est ratio huius virtutis, vt sine appositis nuda sit, & velut incompta oratio, ne oneretur tamen multis. Nam fit longa, & impedita.

Arist. lib. 3. rhet. cap. 3. & Quint. li. 8. cap. 6.

Aeneid. 6.

Appositorum, vsus sit in oratione moderatus.

De Onomatopœia. Cap. 14.

ὀνοματοποιΐαν Græc. au. ad Her. nominationē appellatt li 4.

Onomatopœia vix Latinis permittitur, Quint. lib. 8. cap. 6.

Onomatopœia id est fictio nominis, Græcis inter maximas habita virtutes, Latinis vix permittitur. Ab his tamen plurima sunt per onomatopœiam posita, qui primi sermonē fecerunt aptantes affectibus nomē. Nam mugitus, & sibilus, & murmur, & vagitus, aliáque quàmplurima inde venerunt. At nunc rarò, & cum magno iudicio hoc genere vtendum est, ne noui verbi assiduitas odium pariat: sed si commodè quis eo vtatur, & raro, non modo non offendet nouitate, sed etiam exornabit orationem.

De Catachresi. Cap. 15.

κατάχρησις Græc. aut. ad Her. est abusio.

Quid sit catachresis. Quint. li. 8. cap. 6.

Catachresis, quam rectè dicimus abusionem, non habentibus nomen, suum accommodat, quod in proximo est. Sic,

Equum diuina Palladis arte, Aedificant.

Et, Pyxides, cuiuscũque materiæ sunt, & parricida matris quoque, aut sororis interfector dicitur. Valde similis est metaphoræ, sed ab ea tamen distinguitur, quòd abusio nomen ex vicina, ac finitima re accõmodat alteri rei, quæ sine nomine

est:metaphora verò,etiam si nomen non deest, vndecunque, modò similitudinẽ res habeat,alienum nomen asciscit. Quid tam propinquum patris interfectori,quàm matris,aut sororis,aut fratris interfector?ergo is,quia nomen Latino sermone non habet,per abusionẽ parricida vocatur. Quid rursus magis seiunctũ,quàm arbor,atque Respublica, quæ florere, verbo ab arbore translato, dicitur? Vnde apparet duos hos tropos ita similes esse, vt tamen sint diuersi.

De Metalepsi. Cap. 16.

μετάληψις
Metalepsis est rarissimus tropus & maximè improprius
Quint.li.8. cap.5.

SVperest ex his,qui aliter significant, Metalepsis, id est, trãsumptio,ex alio in aliud velut viam præstans. Tropus autem est rarissimus,& maximè improprius.Vergilius,

Post aliquot mea regna videns mirabor aristas.

Gradatim enim ab aristis ad spicas,à spicis ad segetes,ab his ad æstates,ab æstatibus ad annos acceditur. Idem etiã poëta in primo libro Aeneid.sic ait,

Speluncísque abdidit atris.

Vbi speluncæ nigræ,ac per hoc crassis & obscuris tenebris circunfusæ,ad extremũ denique infinita altitudine depressæ intelliguntur.

De Allegoria. Cap. 17.

ἀλληγορίαν Græci. Aut ad Her. permutationẽ vocat.li.4.
Quid sit allegoria.

ALlegoria, quam inuersionem interpretamur, aliud verbis,aliud sensu ostendit, ac etiam interim contrarium,Vergilius.

Geor. 1.

Sed nos immensum spatiis confecimus æquor:
Et iam tempus æquum spumantia soluere colla.

Oratio recipit etiam allegoriã, sed rarò totam.

Habet vsum talis allegoriæ frequenter oratio, sed rarò totius,plerunque apertis permixta est.Tota apud Cic.talis est: Hoc miror enim,querórque, quenquam hominẽ ita pessun-

Allegoria mista in oratione frequens est. Pro Mil. Speciosissimum gen. orationis est, quod cōstat allegoria, similitudine, & trāslatione. Pro Mu.

dare alterum verbis velle, vt etiam nauē perforet, qua ipse nauiget. Illud commistum frequentißimū. Equidem cæteras tēpestates, & procellas in illis duntaxat fluctibus concionū semper Miloni putaui esse subeūdas: nisi adiecisset, fluctibus concionū, esset allegoria, nunc eā miscuit. Illud verò lōgè speciosissimū genus orationis, in quo triū permista est gratia, similitudinis, allegoriæ, & trāslationis. Quod fretū, quē Euripū tot motus, támq; varias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus, quantas perturbationes, & quātos æstus habet ratio comitiorū. Dies intermissus vnus, aut nox interposita sæpe perturbat omnia, & totā opinionē parua nōnunquā cōmutat aura rumoris. Nā id quoque in primis est custodiendū, vt quo genere cæperis trāslationis, hoc desinas. Multi enim cū initiū à tēpestate sumpserunt, incendio, aut ruina finiunt, quæ est in consequentia rerū fœdissima. Cæterū, allegoria paruis quoque ingeniis, & quotidiano sermoni frequētissimè seruit: nā illa in agēdis causis trita: Pedē conferre, & iugulū petere, & sanguinē mittere, inde sunt. Allegoria, quæ est obscurior, ænigma dicitur, vitium profectò, siquidē dicere dilucidè virtus, quo tamen & poëtæ vtuntur. Vergilius,

Quid in allegoria custodiēdum sit. Allegoria in quotidiano sermone est frequentissima. Aenigma est obscurior allegoria. eclog. 3.

Treis pateat cæli spatium non amplius vlnas.

Et oratores nōnunquā, vt, in Triclinio Coa, in cubiculo Nola

De Ironia. Cap. 18.

εἰρωνείαν Græ. inuersionē vocāt & dissimulationem, Lat. Quid ironia sit eam Aut. ad He. li. 4. vocat permutationē Arist. Rhe. ad Alex ca. 20 & Quin. li. 8. cap. 6. Quomodo Ironia intelligatur.

IRonia, quam illusionem vocant, allegoria est, quæ non solùm aliud sensu, aliud verbis ostendit, sed contrarium. Ea aut pronunciatione intelligitur, aut persona, aut rei natura. Nam si qua earum verbis dissentit, apparet diuersam esse orationi voluntatem. Cic. in Clodium, Integritas tua te purgauit (mihi crede) pudor eripuit, vita anteacta serua-

uit. & Turnus apud Vergilium,

Méque timoris
Argue tu Drance, quando tot cædis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit.

Aeneid. 11.

De Periphrasi. Cap. 19.

Cum pluribus verbis, id quod vnũ, aut paucioribus dici potest, explicatur, Periphrasin vocant, circuitum loquendi, qui est apud poetas frequentissimus. Vt,

Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono diuum gratissima serpit.

Et apud oratores non rarus, semper tamen astrictior: quicquid enim significari breuius potest, & ornatu latius ostenditur, periphrasis est. Verùm vt cùm decorem habet periphrasis, ita cùm in vitiũ incidit, perissologia dicitur: obstat enim quicquid non adiuuat.

περίφρασις, circuitio est Aut. ad Her. li. 4. Quin. lib 8 ca. 6. Quid sit periphrasis, eam Aut. ad Her. circuitionẽ vocat. Periphrasis est apud poëtas frequẽtissima. Aeneid. 1. Periphrasi cõtraria est perissologia. ὑπέρβατον Græci, vel ὑπέρβασιν trãsgressionẽ nominãt, aut ad Her. lib. 4. Hyperbatõ tropus solis poëtis cõceditur.

De Hyperbato. Cap. 20

Hyperbaton, id est transgreßio, tropus est solis poetis cõcessus, qui etiam verborum diuisionem, & transgressionem faciunt. Vergilius,

Hyperboreo septem subiecta Trioni:

Quod oratio nequaquam recipiet. Est autem diligenter animaduertendum, hyperbaton, vbi nihil ex significatione mutatum est, sed structura sola decoris gratia varietur, tropum non esse, id quod tropi definitio declarat.

Georg 3. Hyperbatõ est tropus, quando cõponitur ex duobus intellectibus. ὑπερβολή, superlatio est Aut. ad Her. li. 4. Hyperbole valet ad augmendum & minuendum.

De Hyperbole. Cap. 21.

Hyperbole, est ementiens superiectio, cùius virtus est ex aduerso par augendi, ac minuendi. Vergilius,

Geminique minantur In cælum scopuli:
Et, Fulminis ocyor alis.

Aeneid. 11. Aeneid. 5.

Cicero in Antonium, Quæ Carybdis tam vorax? Carybdim dico, quæ si fuit, fuit animal vnum: Oceanus medius fidius vix videtur, tot res, tā dissipatas, tā distantibus locis positas, tam cito absorbere potuisse. Illud Vergilij ad minuendum,

Eclog. 2.

Vix ossibus hærent.

Hyperbole non debet esse vltra modum.

Sed tam in augendo, quàm in minuendo seruetur mensura quædam. Quamuis est enim omnis hyperbole vltra fidem, non tamen esse debet vltra modum.

De ornatu, qui est in verbis coniunctis. Cap. 22.

3. De orat.

Sequitur continuatio verborum, quæ duas res maximè collationem primùm, deinde modum quendam, formámque desiderat. Tum & verbis & sententiis oratio conformanda est, de quibus post tropos aptißimè dicemus: deinde de collocatione: postremò de modo & forma, id est numeris qui sunt adhibenda in oratione, differimus.

De figuris. Cap. 23.

Quid sit figura. Quint. li. 9 cap 1. Quod sit discrimē inter tropos & figuras.

Figura (sicut nomine ipso patet) est conformatio quædā orationis remota à communi & primùm se offerēte ratione. Differt autem à tropis figura, quia propriis verbis figura fieri potest, quod in tropos nō cadit: vt, Fuit hoc quondam, fuit proprium pop. Rom. figura est in verbo geminato, in sua significatione permanente. Illud tamen notandum, coire frequenter in easdem sententias, & tropum, & figuram. Tam enim translatis verbis quàm propriis, figuratur oratio: vt, Qui spem Catil. mollibus sententiis aluerunt, coniurationémque nascentem corroborauerunt. Aluerunt & corroborauerunt, translata sunt, & similiter desinentia, similitérque cadentia.

Tā verbis ꝑpriis, quā translatis, figuratur oratio.

De generibus figurarum. Cap. 24.

SIcut omnem orationem, ita figuras quoque necesse est versari in sensu, & in verbis. Vt verò natura prius est cõcipere animos res, quàm enũciare: ita de iis figuris antè loquendum esset, quæ ad mentem pertinẽt: sed facilitatem secuti, de figuris verborum prius dicemus. Est autem verborũ exornatio, quæ ipsius sermonis insignita continetur perpolitione. Inter conformationem verò verborum & sententiarum hoc interest, quod verborum cõformatio tollitur si verba mutaris: sententiarum permanet, quibuscunque verbis uti velis: vt, Nunc verò quid agat, quid moliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare nostrûm putat? Repetitio est verborum figura, & interrogatio figura sententiarum (persæpe enim vnus & idem locus & verborum, & sententiarum ornamẽtis illuminatur) muta verba. Quid agat & moliatur, ac denique quid cogitet, quem ignorare nostrũ putat? Repetitio tollitur, interrogatio permanet, sempérque permanebit, quibuscunque verbis vti velis. Sed quoniam parum inter auctores cõuenit de numero, & nominibus figurarum, & in eo etiam magna discrepantia est, quòd aliquæ à quibusdam inter verborum ponuntur, quæ ab aliis inter sententiarum ornamẽta numerantur: nos mediam viã secuti, ea, de quibus grauissimorum scriptorum maior cõsensus est, explicabimus.

Figuræ vel sunt in verbis, vel in sententiis.
Quid sit verborum figura. Aut. ad Her. lib. 4.
Quo pacto verborũ figuræ à figuris sententiarum distinguãtur. 3. De orat.
Parum cõuenit inter auctores de numero, & nominibus figurarum.

Quot modis fiant figuræ verborum. Cap. 25.

FIguræ verborum tribus maximè fiunt modis, per adiectionem, detractionem, similitudinem. Per adiectionem, vt Cicero pro Milone: Occidi, occidi non Spurium Melium quo loco, verbum occidi figuratè geminatũ est. Per detractio-

Figuræ verborum trib[9] maximè fiunt modis. Quint. li. 9. cap. 3.
Pro. Mil.

nẽ etiã fiunt, figuræ in quibus multum est venustatis. Cic. in
Inuect. 1. *Catil. Abijt excessit erupit, euasit vbi coniunctiones prætermittuntur. Sed tertium genus figurarum, quod quandam vocum habet similitudinem, & aures præcipuè in se vertit & in animos excitat, Cic. in Oratore: Itaque efficis, vt cum gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata, quæ facis.*

Figuræ quę vocũ habẽt similitudinẽ aures in se præcipuè vertunt. In Orat.

ἀναφορά vel ἐπιβολή. Græ. Auc. ad Her. li. 4 Quin. li. 9. ca. 3. De Orat. 3. In Orat.

De figuris, quæ fiunt per adiectionem. Cap. 26.

Repetitio est, cum ab eodem verbo dicitur sæpius oratio: vel, vt Cicero describit, Est eiusdem verbi crebra à primo repetitio. Quod acriter, & instanter fit. Cicero in Catilinam, Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modò audiam, sed etam videã, planéque sentiam. Idem cõtra Rullum, Quid enim est tam populare, quàm pax? qua nõ modò ij, quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta, atque agri mihi lætari videntur. Quid tam populare, quàm libertas? quam non solùm ab hominibus, verùm etiam à bestiis expeti, atque omnibus rebus anteponi videtis. Quid tam populare, quàm otium? quod ita iucundum est, vt & vos, & maiores vestri, & fortißimus quisquã vir maximos labores suscipiendos putet, vt aliquando in otio poßit esse, præsertim imperio, ac dignitate.

Acriter & instãter, ab codẽ verbo ducitur sæpius oratio. Inuect. 1.

ἐπιφορά vel ἀντιστροφὴ Græ. Phil. 2.

Conuersio est, cùm in idem verbũ cõijcitur sæpius oratio. Cicero in Antonium: Doletis tres exercitus populi Romani interfectos: Interfecit Antonius. Desideratis clarißimos ciues: eos quoque eripuit vobis Antonius. Auctoritas huius ordinis afflicta est: afflixit Antonius.

Συμπλοκή.

Complexio est, quæ repetitionem, & conuersionem complectitur. Qui sunt, qui fœdera sæpe ruperunt? Carthagi-

nenses. Qui sunt, qui crudele bellum in Italia gesserũt? Carthaginenses. Qui sunt, qui Italiam deformauerunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui sibi postulant ignosci? Carthaginenses. Cicero pro lege Agraria. Quis legẽ tulit? Rullus. Quis maiorẽ populi partẽ suffragiis priuauit? Rullus. Quis comitiis præfuit? idem Rullus.

Conduplicatio, est verborũ geminatio, quæ habet interdũ vim, lepõrẽ aliâs. Geminantur autẽ verba modis pluribus: aut enim adiungitur idem iteratum: vt Cicero in Catilinam, Viuis, & viuis non ad deponendã, sed ad confirmandam audaciã. Aut & idem ad extremum refertur: Cicero in Verrẽ, Multi & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis multi. Aut continenter vnum verbum non in eadem sententia ponitur: Cicero pro Ligario, Principum dignitas erat penè par, non par fortasse eorũ qui sequebantur. Aut post aliquã interiectionẽ repetuntur, Cic. Bona, miserũ me (consumptis enim lachrymis tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquã, Cn. Pompeij acerbissimæ voci subiacta præconis. Possunt quoque media respondere, vel primis, vt Vergil.

ἀναδίπλωσις
Inuect. 1.
Act. 7.
Aliquando continẽter idem verbũ in diuersis ponitur sẽtentiis.
Phil. 2.
Media verba possunt primis respondere.
Aeneid. 7.

Te nemus Angiciæ, vitrea te Fucinus vnda.

Vel vltimis, Cic. in Verrẽ, Hæc nauis onusta ex præda. Siciliensi: cũ ipsa quoque esset ex præda. Interim sententia tota reperitur. Cicero in eadem Act. Quid Cleomenes facere potuit? nõ enim possum quẽquã insimulare falso. Quid, inquã, Cleomenes magnopere facere potuit? Ille verò apud Ciceronẽ locus est pulcherrimus, in quo & primo verbo lõgo interuallo redditũ est vltimũ, & media primis, & mediis vltima cõgruunt. Vestrũ iã hic factũ reprehenditur P. C. non meũ: ac

Aliquando sentẽtia tota reperitur.
Loc⁹ apud Ciceronẽ pulcherrimus.
πλοκή Græ.

pulcherrimum quidem factum, verùm (vt dixi) non meum
πολύπτωτον *sed vestrum.*

Pro Mil. *TRaductio est, cùm verba paululum immutata ponuntur. Cicero, Homines te propter pecuniã iudicio liberarũt, hominibus iniuria tui stupri dolori non fuit. Homines tibi arma, alij in me, alij pòst in illũ, in victum ciuem dederunt: hominum beneficia prorsus concedo tibi. Et pro Archia: Pleni sunt omnes libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas.*

συνωνυμία. Inuect.1. Inuect.2. *SYnonymia est, cùm verba idem significantia congregantur. Quæ cùm ita sint, Catilina, perge quò cœpisti: egredere aliquando ex vrbe, patẽt portæ, proficiscere, & alio libro: Abiit, excessit, erupit, euasit. Nec verba modò, sed sensus quoque idem facientes aceruantur. Perturbatio istum mentis, & quædam scelerum effusa caligo, & ardentes furiarũ faces excitarunt.*

Non verba modò, sed sensus quoque idẽ facientes aceruantur.

πολυσύνδετον. Georg.3. *POlysynteton est schema, quod coniunctionibus abũdat.*
Tectúmque, larémque,
Armáq;, Amyclæúmq; canem, Cresſámq; pharetrã.

κλῖμαξ. *GRadatio repetit quæ dicta sunt, & priusquã ad aliud descendat, in pluribus resistit. Vel, vt cũ Cicerone definiamus, Gradatio est, cũ gradatim sursum versus redditur. Africano virtutẽ industria, virtus gloriã, gloria æmulos cõparauit. Cicero pro Milone: Neque verò se populo solum, sed etiã senatui cõmisit: nec senatui modò, sed publicis præsidiis & armis, neque his tantũ, sed etiã eius potestati, cui senatus totam Remp. commisit. In tertio loco, cùm dicendum fuisset, nec publicis præsidiis, & armis tantũ: consulto, quoniam id longum erat, & insuaue, pro eo dixit: neque his tã-*

tum. Hæc figura apertionem habet & artem magis effectatam, ideóq; esse rarior debet.

De figuris verborum, quæ fiunt per detractionem Cap. 27.

SEquuntur figuræ quæ per detractionem fiunt, quæ breuitatis, nouitatísque maximè gratia petuntur, quarum vna est synecdoche, non tropus ille, de quo dictum antea est, sed verborum figura, cum substractum verbum aliquod satis ex cæteris intelligitur vt Cicero, ad Brutum: Sermo nullus scilicet nisi de te, quid enim potius?

Figuræ quæ per detractionem fiunt, nouitatis, breuitatísque gratia maximè petuntur.

Quint. li. 9. c. 3. Ci. 3. de Orat. in Orat. Aut. ad Heren. li. 4

Dissolutio, quam articulum alij vocant, est, cum demptis coniunctionibus dissolutè plura dicuntur. Cic. Sit in eius tutela Gallia, cuius virtuti, fidei, felicitati cõmẽdata est. Apta est hæc figura nõ in singulis modo verbis, sed sententiis etiã vt Cicero pro Archia: Hæc studia adolescẽtiam alunt, senectutem oblectãt, secundas res ornant, aduersis perfugiũ præbent, delectant domi, non impediũt foris, pernoctãt nobiscũ, peregrinãtur, rusticantur. Dissolutionis autẽ & polysynteti fons vnus est, quia acriora faciũt, quæ dicuntur, & vim quandam præ se ferentia velut sæpius erumpentis affectus.

διάλυτον aut ἀσύνδετον.

De pro cõs. Dissolutio nõ singulis modo verbis & polysynteti vn⁹ est fons.

De polysynteto dictũ est ca. superiori.

Adiunctio est in qua vnum ad verbũ, quòd primum, aut postremum collocatur plures sententiæ referuntur, quarum vnaquæque desideraret illud, si sola poneretur. Fit autem præposito verbo, ad quod reliqua respiciãt, hoc modo: Vicit pudorẽ libido, timorem audacia, rationẽ amentia: aut illato, quo plura clauduntur, nec enim is est Catil. vt te, aut pudor vnquam à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocauerit. Mediũ quoq; potest esse quod & prioribus & sequẽtibus sufficiat, vt formæ dignitas, aut morbo deflorescit, aut vetustate. Quod cùm fit, Coniunctio figura est.

προτόζευγμα ὑπόζευγμα cõprehendit adiunctio. Tribus modis adiunctio fit.

Disiunctio (quam perspicuitatis gratia, quoniam superiori contraria est, hoc loco tradimus) est cum eorum de quibus dicimus, vnum quodque certo concluditur verbo. Cic. pro Archia: Me autem quid pudeat, qui tot annos ita viuo Iudices, vt ab illis nullo me vnquam tempore, aut commodum aut ociū meū abstraxerit, aut voluptas auocarit, aut deniq; somnus retardarit? Et in eadē oratione. Homerū Colophonij ciuem esse dicunt suum, Chij suum vēdicant, Salaminij repetunt, Smyrnæi verò esse suum confirmant.

Hometum multæ ciuitates suum ciuem esse dicunt.

Synecdoche, cuius & Cicero & Quintilianus meminerunt, non tropus modò de quo antè dictum est, sed verborum etiam est exornatio. Ea fit cum subtractum aliquod verbum satis ex cæteris intelligitur: Præcisionē vocat auctor ad Her. Cicero ad Brut. Sermo nullus scilicet nisi de te. Quid enim potius? Simul enim intelligitur in priori quidem parte, est, in posteriori verò, faciamus, aut aliquid simile. Differt ab Aposiopesi, quæ sententiarum est exornatio, quòd in ea vnū verbū, & manifestum quidem desideratur, vt in superiori exemplo, & in illo etiam Cic. Data Lupercalibus, quo die Antonius Cæsari, vbi nihil aliud intelligi potest quàm hoc, diadema imposuit. At in Aposiopesi, aut incertum est, quod tacetur certè longiore sermone explicandum.

Synecdoche differt ab aposiopesi.

συνοικίωσις *est quæ duas res diuersas colligat, hoc modo: Tam deest auaro quod habet, quàm quod non habet.*

De figuris verborum tertij generis.

Cap. 28.

Cic. 5. de Ora. & in Or. Quin. lib. 9. c. 3 auto. ad Her. lib. 4.

Tertium est genus figurarum, quæ aut similitudine vocem, aut paribus, aut contrariis, vertunt in se aures, & animos excitant.

Annominatio, quam Græci Paronomasiam vacant, est cum paululũ immutata verba, atque deflexa, in oratione ponuntur. Ea multis & variis rationib' cõficitur: Adiectione hoc modo, Cicero pro Cluentio: Si in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma. Et, emit morte immortalitatẽ. Detractione, sic contra eum qui se legationi immoriturũ dixerat, pater Quintiliani: nõ exigo vt immoriaris legationi, immorare. Cõmutatione, hoc modo: Cicero in Catilinã, Hanc reipublicæ pestem paulisper reprimi, non in perpetuũ cõprimi posse. Trãslatione: Videte Iudices vtrũ homini gnauo, an vano credere malitis. Hæc figura leuis alioqui, sentẽtiarũ pondere implenda est. Merito igitur illa exempla vitãdi potius, quàm imitãdi gratia ponit. Quintilianus: Auium dulcedo ducit ad auium, &, non Pisonum, sed pistorũ: pessimũ verò, Ne patres Conscripti, circũscripti videantur: &, Raro euenit, sed vehementer venit: aliáque similia.

Multis & variis rationibus fit paronomasia. Pro Cluen. Inuect.r. Paronomasia pondere sententiarum implẽda est. Pro lege Man. Pro Archia.

Similiter cadens exornatio est, cùm in eosdem casus verba cadunt. Græci Homoioptoton appellant. Cicero, Ac primum quanta innocentia debent esse imperatores? Quanta deinde omnibus in rebus temperãtia? Quanta felicitate? Quãto ingenio? Quanta humanitate? Et alibi: Hunc ego non diligã? non admirer? nõ omni ratione defendendũ putem? Similiter cadẽs est in illis membris, Diligã, admirer, putem. Nam & verborum, vt nominum sui etiam sunt casus.

Similiter cadens nõ solũ est in nominibus sed etiam in verbis. Pro lege Manil. Pro Mil.

Similiter desinens est cum siue casus sint in verbis siue nõ, tamen similes exitus sunt: Cicero, vt eius semper voluntatibus non modo ciues assenserint, socij obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam venti, tempestatésque obsecundarint. Et pro Milone, Non modo ad salutem eius extinguen-

dam. sed etiam gloriã per tales viros infrigendum. Differt hæc figura à superiori, est enim similiter cadens, tantùm casus similis, etiam si dissimilia sint, quæ declinentur: ac similiter desinens in eosdem exitus cadit, ut, Audacter territas, humiliter placas. Atque eo fit, ut similiter cadens in verbis & nominibus tantum esse poßit, cum similiter desinens non modo in his, sed in illis etiam, quæ declinari non possunt, reperiatur, ut proximum declarat exemplum.

Similiter cadens, & similiter desinens quomodo differant.

ἰσόκωλον.

Compar Græci vocant Isocolum, habet membra orationis, quæ constant ex pari ferè numero syllabarum. Hoc non de enumeratione nostra fiet, nam id quidẽ puerile est: sed tãtum affert usus, & exercitatio facultatis: ut animi quodã sensu par membrum superiori referre possimus. Cicero pro lege Manilia: Extrema hyeme apparuit, ineunte vere suscepit: media æstate confecit. Loquitur autẽ de bello, quod Põpeius geßit contra Piratas.

Animi quodam sensu sine nostra enumeratione compar fit, pro lege Manil.

ἀντίθετον.

Singula singulis opponuntur per contentionem. Cic. pro Cl. Binabinis opponuntur per contentionẽ. pro Murena. Crebra crebris per antitheton opponuntur

Contrapositum autem, vel: ut quidem vocant, Contentio (antitheton Græcis dicitur) non uno fit modo. Nam & fit, si singula singulis opponuntur, ut, Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Et bina binis: Non nostri ingenij, vestri auxilij est. Et sententiæ sententiis: Odit pop. Ro. priuatã luxuriam, publicam magnificentiã diligit. Nec semper contrapositum subiungitur, ut in hoc Ciceronis pro Mil. Est ~~enim~~ hæc Iudices non scripta, sed nata lex. Sed crebra etiam crebris opponũtur, ut in eo quod sequitur, quã nõ didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expreßimus. Sunt quidam auctores, qui duplicem faciunt contentionem, unã verborum, quam Antithesin appellant: sententiarum alteram, quam Antitheton vocant. Eas autem ita discernũt, ut contentionẽ verborum

figuram esse dicant, cum ex verbis contrariis conficitur oratio, vt, Inimici: te placabilem, amicis inexorabilem præbes: sententiarum verò cum sententiæ contrariæ ex comparatione referuntur. Sed cum Quintilianus Cicero͞e secutus Antitheton inter verborum numeret exornationes, & discrimen illud tenue sit, & exile, satis esse debet, quod de contentione dictum est. Magnæ veteribus curæ fuit gratiā dicendi è quatuor his proximis figuris acquirere. Gorgias in hoc immodicus, copiosus vtique prima ætate Isocrates fuit. Delectatus est his etiam Marcus Tullius, verum & modū adhibuit, non ingratæ (nisi copia redundet) voluptati, & rem alioqui leuē sententiarū pondere impleuit. Nā per se frigida, & inanis affectatio, cū in acreis incidit sensus, innata videtur esse, non accersita. Et quoniā contrapositū sæpe fit assumpta pariter commutatione, de ea hoc loco dicamus.

Veteres ex quatuor proximis figuris sunt aucupati gratiā dicē di.

Cicero optime vsus est his figuris. Pro lege Manil.

ἀντιμεταβολὴ vel μετάθεσις, pro Mil. Poema est loquens pictura.

Cōmutatio est, cū duæ sententiæ inter se discrepantes ita efferuntur, vt à priore posterior contraria priori proficiscatur: Non vt edam viuo, sed vt viuam edo. Item, si poema loquens pictura est, pictura tacitū poema debet esse. Et apud Cicero͞e: Vt & sine inuidia culpa plectatur, & sine culpa inuidia ponatur. Hæc de verborum figuris dicta sint, in quibus illud notandum est, multas earum cadere frequenter in easdē sententias, ídque cū magna venustate. Cicero: Si quantum in agro, locísque desertis audacia potest, tantū in foro, ac iudiciis impudentia valeret. Cōpar est & similiter cadens: Non minus nunc in causa cederet Aulus Cecinna Sexti Ebutij impudētiæ, quā tunc in vi facienda cessit audaciæ. Cōpar similiter cadens, similiter desinens. Accedit & ex illa figura gratia, qua mutatis casibus verba repetū- Non minus cederet, quàm cessit.

Multæ verborum figuræ, in eandē sententiam sæpe cadūt Pro Cecin.

Figura illa est traductio.

Quid verborũ figuræ orationi conferant, & quid in eis cauendum sit. Cap. 29.

Figuræ verborũ immodicè adhibendæ non sunt. Quin. lib. 9. ca. 3.

Figuræ verborũ non sint multæ, non iunctæ, non frequentes.

SI quis autem parcè, & cum res poscit, verborum figuris vtatur, iucundiorem faciet orationem. Qui verò immodicè & sine iudicio eas adhibuerit, ipsa illã gratiã varietatis amittet. Danda igitur opera est, vt nec multæ sint supra modũ, nec eiusdẽ generis, aut iunctæ, aut frequentes: quia satietas vt paucitate earũ, ita varietate quoq; vitatur. Quod de his verborũ figuris quæ nobiles sunt atque insignes intelligendũ est, non de illis quæ valde sunt vsitatæ, ac vulgares, quæ etiam si sunt crebriores, consuetas aures minus feriũt. Ridiculum enim est neglecto rerũ pondere, & viribus sẽtẽtiarũ, inania verba in hos modos deprauari. Cũ enim figuræ sint quasi quidã gestus orationis, eas sine sentẽtia sectari tam est ridiculum, quàm quærere habitum, gestúmque sine corpore. Non sunt etiam nimis densandæ. Sciendum verò imprimis quid quisque in orando postulet locus, quid persona, quid tempus. Maior enim pars harum figurarum posita est in delectatione: vbi vero atrocitate, inuidia, miseratione pugnandũ est, quis feret contrapositis, & pariter cadẽtibus, & consimilibus iracentem, flentem, rogantem? Cum in his rebus cura verborum deroget affectibus fidem, & vbicunque ars ostentatur, veritas abesse videatur.

Quid sit sẽtentiarum figura. Cicer. 3. de Ora. & in Ora. Quin. lib. 9. ca. 3. Autor ad Her. lib. 4. Rufinianus Aquila & Rutilius.

De figuris sententiarum. Cap. 30.

Maiora sũt sentẽtiarũ ornamenta quam verborum.

Demosthenes cur oratorum princeps iudicetur.

NVnc res ipsa monet, deinceps ad sententiarum exornationes transeamus. Est autẽ sententiarum exornatio, quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam habet dignitatem. Atque ea de causa sententiarum ornamenta maiora sunt. Quo genere, quia præstat omnibus Demosthenes, idcirco à doctis oratorũ est princeps iudicatus. Schemata ea vo-

cant Græci, quæ maximè ornent orationem, eáque vt definitio demonstrat non tã in verbis pingendis pondus habent, quàm in illuminãdis sentẽtiis. Nec aliud quicquã est dicere nisi oẽs, aut certè plerasq; aliqua specie illuminare sentẽtias.

Interrogatio figura est quoties non sciscitandi gratia assumitur, sed instãdi: Quo vsq; tandẽ abutere Catil. patientia nostra? &c., patere tua consilia non sentis? Et totius denique hic locus. Quãto enĩ magis ardet, quã si diceretur? Diu abuteris patientia nostra: &c: patent tua consilia. Interrogamus etiã, quod negari non possit. Cic. pro Cluen: Dixítne tãdem causam C. Fiduculanus Facula? Aut vbi respondendi difficilis est ratio, vt vulgò vti solemus: Quomodo? Qui fieri potest? aut inuidiæ aut miserationis, vt Sinon apud Vergil. Inuect.1. Variis de causis interrogatione, quæ sententiarũ est figura, vtimur. Pro Cluen.

Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt Accipere? Aeneid.2.

Conuenit etiam indignationi.

Et quisquam numen Iunonis adoret? Aeneid.1.

Et admirationi.

Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames? Aeneid.1.

Est interim acrius imperandi genus.

Num arma expedient, totáq; ex vrbe sequentur. Aeneid.4.

Et ipsi nosmet rogamus: quale est illud Turni apud Vergil.

Quid agam aut quæ iam satis ima dehiscat
Terra mihi? Aeneid.7.

Responsio figura est cũ aliud interroganti ad aliud, quia sic vtilius sit, occuritur, tum augendi criminis gratia: Vt testis in reum rogatus an à reo fustibus vapulasset? Et innocens, inquit. Tum declinandi, quod est frequentissimum:

Quæro an occideris hominem? respondetur latronem.

ἀντιλογία. *Subiectio est, cùm orator vel interrogat seipsum, & respondet sibi: vel cum alium rogauerit, non expectat responsum, vt Cicero pro Ligario: Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui cum hoc sciret, tamen me antequã vidit, reipublicæ reddidit. Et, domus tibi deerat? at habebas: pecunia superabat? at egebas. Sunt autem interrogandi, & respondendi sibi non ingratæ vices.*

Pro Lig.

Occupatio quam Quintilianus, Præsumptionem, Græci Prolepsin dicunt, est cum id quod obiici potest, occupamus. Huc pertinet illa Ciceronis præmunitio cõtra Quint. Cæcilium, quòd ad accusandum descẽdat, qui semper defenderit. Verborum quoq; vis, ac proprietas cõfirmatur, vel præsumptione: Quanquã illa non pœna, sed prohibitio sceleris fuit vel reprehensione, quam alij correctionem appellant.

In orat. πρόληψις. In diuin.

Reprehensio quam alij correctionem vocant, est occupationis genus quoddam. Correctio est verborũ & sentẽtiarũ figura.

Correctio est quæ tollit sententiam aliquam, & eam alia, quæ magis idonea videtur, emendat, & corrigit, Cicero: Italiam ornare, quàm domum suam maluit: quamquam Italia ornata, domus ipsa mihi videtur ornatior. Est etiã Correctio in verborum exornationibus, quæ tollit verbũ, quod dictum est, & pro eo, id quod magis idoneũ videtur, reponet hoc modo: O virtutis comes inuidia, quæ bonos insequeris, atque adeo insectaris: Et, Ciues, ciues inquam, si hoc eos appellari nomine fas est.

διαπόρησις. *Dubitatio est, cùm quærimus vnde incipiendum, vbi desinendum, quid potissimum dicendum, an animo dicendum sit. Eiusmodi exemplis plena sunt omnia sed vnum interim sufficit: Cicero pro Cluentio: Equidem, quod ad me attinet, quò me vertam, nescio. Negem fuisse infamiam iudicij corrupti: & quæ sequuntur.*

Pro cluent.

Communicatio non procul abest à dubitatione, cùm aut ipsos aduersarios consulimus. Cicero. Tu denique Labiene quid faceres tali in re, ac tempore? cùm ignauiæ ratio te in fugam, atque in latebras impelleret, improbitas & furor L. Saturnini in Capitolium arcesseret, consules ad patriæ salutem, ac libertatem vocarent, quam tandem auctoritatem, quam vocẽ, cuius sectam sequi, cuius imperio parêre potissimum velles? Aut cum Iudicibus deliberamus, vt Cato, Si vos in eo loco essetis, quid aliud fecissetis?

Pro Rab.

Prosopopæia est personarum ficta inductio, vel grauissimum lumen augendi, hac & aduersariorum, & nostros cũ aliis sermones, & aliorũ inter se credibiliter introducimus: & suadendo, obiurgãdo, querẽdo: & laudãdo, miserãdo personas idoneas damus. Quin mortuos excitare in hoc genere dicẽdi cõcessũ est. Vrbes etiã populíq; vocẽ accipiunt: in quibus hoc modo molior sit figura: Et enim si mecũ patria, quæ mihi vita mea multò est charior, si cũcta Italia, si omnis respubl. sic loqueretur. M. Tulli quid agis? & quæ sequuntur. Sed magna quædam vis eloquentiæ desideratur, Falsa enim & incredibilia natura, necesse est, aut magis moueãt quia supra vera sũt, aut pro vanis accipiantur, quia vera non sunt. Formas quoque fingimus sæpe, vt famæ Vergilius: vt voluptatis ac virtutis (quemamodum à Xenophonte traditur) Prodigus, vt multarum aliarum rerum Ouidius.

Vrbes etiã & populi vocem accipiunt per prosopopœiam Iouc 1.
Magna vis eloquentiæ desideratur in hac figura.
Formæ rerũ quæ corporis expertes sunt per prosopopœiam finguntur.
Aeneid. 4.

Apostrophe est auersus à iudice sermo: mirè autẽ valet, siue aduersarios inuadimus: Quid. n. tuus ille Tubero in acie Pharsalica gladius agebat? Siue ad inuocationem aliquam cõuertimur, Vos. n. iam Albani tumuli, atque Luci: Siue ad inuidiosam implicationẽ O leges Porciæ, legésque Seproniæ.

Græc. aduersio.
Ci pro Lig.
pro Mil.

Aypotyposis, quam illustrem explanationẽ Cic. appellat,

Aut ad He. est demonstratio. De.Orat 3. Hypotypo sis res penè sub aspectũ subiicit. Cic act. 7. in Ver. Cic pro Mil.

est proposita quædã forma rerũ ita expressa verbis, vt cerni potius videatur, quã audiri: vel, Est rerũ quasi gerãtur, sub aspectũ penè subiectio, vt actione in Verrẽ septima: ipse inflãmatus scelere, ac furore in forũ venit, ardebãt oculi: toto ex ore crudelitas emicabat. Nec solũ quæ facta sint, aut fiãt sed etiã quæ futura sint, aut futura fuerint dicẽdo exprimimus. Mirè tractat hæc Cic. pro Milone, Quæ facturus fuerit Clodius, si præturã inuasisset. Hæc translatio tẽporũ, erit verecundior, si proponamus talia: Credite vos intueri: vt Cicero. Hæc, quæ non vidistis oculis, animis cernere potestis.

ἀποσιώπησις. De Orat. 3. Æneid. 1. Reticentia ostendit affectus iræ vel solicitudinis.

Aposiopesis, quam Cic. reticentiam, nonnulli interruptionem appellant, & ipsa ostendit affectus, vel iræ, vt Verg.

Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

Vel solicitudinis, & quasi religionis: An huius ille legis, quã Clodi⁹ à se inuẽtã gloriatur, mẽtionẽ facere ausus esset, viuo Milone, *ne dicã cõsule? de nostrũ.n.oĩm, nõ audeo totũ dicere*

ἠθοποιΐα, vel μίμησις Gr. Aut. ad He. est effictio, & notatio.

Ethopœia est imitatio vitæ, ac morũ alienorum, magnum quoddam ornamẽtum orationis, & aptum ad animos cõciliandos vel maximè, sæpe autem ad permouendos: Cicero cõtra Rullũ: ineunt tandem magistratus tribuni plebis, cõcio tandẽ expectata P. Rulli, quod & princeps erat Agrariæ legis, & truculentius se gerebat, quàm cæteri. Iam designatus alio vultu, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur, vestitu obsoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior quàm antè, barbáque maiore, vt oculis, & aspectu denuntiare vim Tribunitiam, & minitari Reip. videretur.

ἔμφασις. Aut ad He. est significatio.

Emphasis est cùm ex aliquo dicto latens aliquid eruitur: vel, vt Cicero definit, quæ plus ad intelligendum quàm dicitur relinquit. Vergilius:

Demissum lapsi per funem. *Idem de Cyclope.*

Iacuitque per antrum. Immensum.

Vbi prodigiosam illum corporis magnitudinem è loci, spatio intelligimus.

Sustentatio est figura, qua diu suspendũtur auditorũ animi, atq; aliquid deinde inexpectatũ subiũgitur, vt in Verrẽ Cicero: Quid deinde? quid censetis? furtũ fortasse, aut prædã aliquam? Deinde cum diu suspendisset iudicũ animos, subiecit, quod multo esset improbius. Aliquando etiã cũ expectationem alicuius rei grauissimæ orator concitauerit, ad aliquid quod leue sit, aut nullo modo criminosum defendit. ὑπομιονὴ vel παράδοξον. Act. 7.

Prætermissio, vel præteritio est cũ dicimus nos præterire, aut nõ scire, aut nolle dicere id, quod tunc maximè dicimus Cic. in Rullũ: Non queror diminutionem vectigaliũ nõ flagitiũ huius iacturæ, atque dãni. Prætermiito illa, quæ nemo est, quin grauissimè, & verissimè cõqueri possit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimã pop. Ro. possessionẽ, subsidium annonæ, horreũ belli, sub signo claustrísq; Reip. positũ vectigal seruare nõ potuisse: cum deniq; nos agrum P. Rullo cõcessisse, qui ager ipse per sese & Syllanæ dominationi & Gracchorũ largitioni restitisset: nõ dico hoc solũ in Rep. vectigal esse, quod amissis aliis remaneat, intermissis nunquã quiescat, in pace niteat, in bello nõ obsolescat, militẽ sustentet, hostẽ non pertimescat: prætermitto omnẽ hanc orationẽ, & concioni reseruo. De periculo salutis, ac libertate loquor. παράλειψις ἀπόφασις. Aut. ad He. occupatio est.

Licentia est, cũ apud eos, quos aut vereri, aut metuere debet orator, tamẽ aliquid pro iure suo dicit, quod eos minime offendat. Cicero pro Ligario: Vide, quam non reformidem: vide, quãta lux liberalitatis, & sapiẽtiæ tuæ mihi apud te dicenti aboriatur: quantum potero voce contendam, vt hoc populus Romanus exaudiat, Suscepto bello Cæsar, gesto etiã παρρησία. Pro Lig.

magna ex parte, nulla vi coactus, iudicio meo, ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te.

Concesßio est, cùm aliquid etiam iniquum videtur orator pati, atque concedere, vt quæ deinde dicturus, est grauiora videātur. Cicero in Verrem actione 7. Leuia sunt hæc in hoc reo crimina: metum virgarum Nauarchus nobilissimæ ciuitatis precio redemit: humanum. Alius ne condēnaretur pecuniam dedit, vsitatum est. Non vult pop. Ro. obsoletis criminibus accusari Verrem, noua postulat, inaudita desiderat: non de Prætore, Siciliæ, sed de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitratur. Interruptio est breuis declinatio à proposito. παρένθεσις. *Nam longior illa digresßio, quæ multis pars causæ videtur, inter figuras numeranda non est, Verg.*

Vare tuum nomen, superet modo Mantua vobis
(Mantua, væ miseræ nimium vicina Cremonæ)
Cantantes sublime ferent ad sidera cygni.

Hæc breuior à re digresßio plurimis fit modis, Sed hoc exēpli gratia sufficiat.

εἰρωνία. *Ironia & à Quintiliano & à Cicerone inter sententiarū exornationes numeratur. Differt autem ab illa, quæ tropus est, quòd trop⁹ breuior sit, & apertior. At in figura totius volūtatis fictio est.* Pro Lig. *Cic. pro Ligario, Nouū crimen, C. Cæsar, & ante hunc diē inauditū, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit. Q. Ligariū in Africa fuisse: idque C. Pansa præstanti vir ingenio, fretus fortasse ea familiaritate, quæ est ei tecū ausus est cōfiteri. Itaque, quò me vertā, nescio. Paratus enim venerā, cū tu id neq; per te scire, neq; audire aliūde potuisses vt ignoratione tua ad hominis miseri salutē abuterer*

Distributio, quæ ad sententiarum exornationes pertinet, est, cum aliquid in partes plures tribuitur, quarum vnicuique ratio deinde sua subiungitur vt: Alexandro Macedoni

neque in deliberãdo consiliũ, neque in præliando virtus, neque in beneficio benignitas deerat. Nam Cùm aliqua res dubia accidisset, apparebat sapiẽtissimus: quum autem confligendum esset cum hostibus, fortissimus: cum verò præmium dignis tribuendum, liberalissimus. Rutilius ex Arist.

ἐπιτροπή.

Permissio est cum alicui rei vehementer confidimus, & ostendimus nos eam tradere, atque concedere alicuius voluntati, hoc modo: Sed ego iam iudices summum, ac legitimum meæ causæ ius omitto: vobis quod æquissimum videatur, vt constitutis, permitto. Non enim vereor, quin etiam si nouum sit vobis instituendum, libẽter id quod postulo, propter vtilitatem communis consuetudinis sequamini. Cic. in Catilinã, Quid expectas? proficiscere, nimium iandiu te imperatorem illa tua Manliana castra desiderant. Et in eadem oratione. Egredere cum importuna sceleratorum manu: confer te ad Manlium, cõcita perditos ciues, secerne te à bonis, infer patriæ bellum, exulta impio latrocinio. Rutilius ex Hyperide. Orat. i.

Deprecatio, quã vel obsecrationem, vel obtestationẽ alij appellãt, est cum opem alicuius imploramus, Cicero pro Deiotaro: Quamobrem hoc nos primũ metu C. Cæsar per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te vllam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam Regi Deiotaro, hospes hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram non tam in bellis, & in præliis, quã in promissis, & fide firmiorem. δέησις.

Execratio est, qua malum alicui precamur. Cicero pro Deio. Dij te perdant fugitiue, ita non modo nequam & improbus, sed fatuus & amens es, ἀρά.

Epiphonema est rei narratæ, vel probatæ summa acclamatio, Ver. ἐπιφώνημα. Æneid.

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Exclamatio est quæ conficit significationē doloris: aut indignationis alicuius, per hominis, aut rei, cuiuspiā cōpellationem: Cic. in Antonium: O miserum me, consumptis enim lachrymis, infixus tamen pectori hæret dolor. Idem contra Rullum. O perturbatam rationem, ô libidinem refrenandam, ô consilia dissoluta atque perdita. Et in Catilinam, ô tempora, ô mores! Senatus hoc intelligit, Consul videt, hic tamen viuit?

Phil.3.

Sunt & illa iucunda, & ad commendationem cum varietate, tum etiam ipsa natura plurimum valent, quæ simplicem quandam & non præparatam ostendūt orationem. Quæ quoniam nullum habet latino sermone nomen, breuiter hoc loco explicabūtur. In primis quasi pænitentia ducti, vt Cicero pro Cælio. Sed quid ego ita grauem personā introduxit? Et quibus vtimur vulgo, Imprudens incidi. Vel cum quærimus, quid dicamus. Quid reliquum est? &, Nunquid omisi? Et cū aliqua velut ignoramus: Cicero in Verrē: Sed earum rerum artificem? quem nam? rectè admones. Polycletum esse dicebant. Et cùm deponimus apud memoriā auditoris aliqua, & reposcimus quæ deposuerimus. Hæc omnia dāt orationi varios velut vult⁹. Gaudēt enim res varietate & sicut oculi diuersarū aspectu rerū magis detinētur, ita sēper animis præstāt aliquid, in quod se velut nouū cōuertāt.

Act.9.

Hæc de tropis & ornamentis cùm verborū tum sententiarum dicta sint, in quorum numero, nominibus, vi & natura explicanda vsque adeò dissentiunt auctores vel Græci vel Latini, vt non modò inter se dissentiant, sed quod modo est. Cicero, qui vt ornatissimus in dicendo, sic in præcipiēdo fuit diligētissimus, ipse sibi descrepet. Nam vt Quintilia-

nus animaduertit, multas figuras in tertio de Oratore libro posuit, quas in Oratore postea scripto, quoniam de illis mētionē nō fecit, videtur repudiasse. Quasdā posuit inter verborū exornationes, quæ sententiarum sunt lumina. Quædā ne figuræ quidē sunt. Nō tamen est cur quisquā vel illū, vel alios auctores hac de causa temerè reprehēdat. Ea enim quæ de tropis, & figuris præcipi possunt, valde minuta sunt, & exilia: ideóq; nō multū interest, hócne an illo modo sentias. Quā ego causam fuisse puto, cur idē Cicero strictim semper, & cursim illas attigerit, & nullis nec definitionibus explicatas, nec exēplis illustratas quasi per transennā ostenderit. Iam numerus illarū nec fuit olim certus, nec verò vnquam esse poterit. Cui⁹ rei duas ego reperio causas. Altera est, quòd nouæ figuræ Quintiliano etiā auctore fieri adhuc, & excogitari possunt. Altera, quòd tam verborū quā sententiarū figuræ, nō in formas quarū certus, sed in partes, & quasi mēbra, quorū infinitior est numer⁹, distribuūtur. Quod optimè vidit Cicero: In Topicis enim cū aliud diuisionē, aliud partitionē esset docuisset, dixissétque nō esse vitiosum in partitione, si partē aliquā prætermittas, quod idē in diuisione vitiosum est. Sic deinde causam eius rei addit. Formarū enim certus est numerus, quæ cuique generi subijciantur: partiū distributio sæpe est infinitior, tanquā riuorū à fonte deductio. Itaque in oratoriis artibus quæstionis genere proposito, quot eius formæ sint, subiungitur absolutè: at cum de ornamētis verborū, sententiarúmque præcipitur, quæ vocātur σχήματα, nō fit idem. Res enim est infinitior: hæc esse in causa puto vt omnis hæc de tropis, & figuris disputatio, non solū dubia & incerta, sed controuersa etiam, plenáque dissensionis semper fuerit. In qua ego, quod simillimū veri visum est, sū secut⁹.

Quint. li. 9. cap. 3.

Lib. 9. c. 3.

Cic.3.de Orat.

Sequitur collocatio, quæ erit optima, si vinctam orationem efficiet, si cohærentem, si lenem, si æquabiliter fluentem. In ea necessaria sunt ordo, & iũctura: primùm igitur de ordine, Sed illud prius dicam, studiosis dicendi imprimis esse necessaria ea, quæ deinceps de ordine, iuncturáque tradentur. Valde enim conducunt ad formandum stilum, qui dicẽdi perfector est, & magister.

De ordine. Cap. 32.

Quint.li.9. cap.4. Oratio nõ debet decrescere. Phil.2.

ORdinis obseruatio est in verbis singulis, & contextis: in singulis cauendũ est ne decrescat oratio, & fortiori subiungatur aliquid infirmius vt sacrilegó fur, aut latroni petulans. Augeri enim debent sententiæ & insurgere, vt optimè Cic. Tu, inquit, istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate: aliud enim alio maius superuenit: Ac si cœpisset à toto corpore, nõ bene ad latera, faucésque descẽderet. Est & alius naturalis ordo, vt diẽ ac noctem, ortum & occasum dicas, potius quàm retrorsum. Quædam ordine permutato fiunt superuacua, vt fratres gemini: nam si præcesserint gemini fratres addere nõ est necesse. Verbo sensum claudere, si cõpositio patiatur, longè optimũ est, C. in Ver. Itaque ille M. Cato sapiens, cellam penariam Reipub. nostræ nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit. At si id asperum erit, decori potius orationis erit consulendum, vt fit apud summos Græcos, Latinósque oratores frequentissimè: Cicero in actione eadem: Nam cũ omnium sociorum, prouinciarum rationem diligẽter habere debetis, tũ præcipuè Siciliæ, Iudices, plurimis, iustissimísque de causis. In oratione nõ sunt ad pedes verba dimẽsa vt in carmine, ideóque ex loco transferuntur in locũ, quo maximè congruunt, sicut in rudium structura saxorum fieri consueuit.

Verbo sensum claudere optimũ est. Act.4.

In oratione nõ sunt ad pedes verba dimensa.

De iunctura. Cap. 33.

Iunctura verò vt concinna, & elegans sit, assequemur, si verba extrema cũ cõsequentibus primis ita iungemus, vt néue asperè concurrãt, néue vastius diducantur. Asperũ cõcursum efficiunt cõsonantes illæ, quæ sunt asperiores, vt, S. vltima cum X. proxima, vt exercitus Xerxis: quarũ tristior etiam si bina collidantur, stridor est: vt, Ars studiorũ, Rex Xerxes. Hiulcam verò reddit orationẽ vocalium cõcursus. Pessimè lõgæ, quæ easdẽ inter se literas cõmittunt, sonabũt, vt, Viro optimo obtẽperare. Præcipuus tamẽ erit hiatus earum, quæ cauo, aut patulo maximè ore proferunt, vt Sensu humanitatis. E plenior litera est, I. angustior: ideóq; obscurius in his vitiũ. Minus peccabit, qui lõgis breues subiiciet: & adhuc, qui præponet lõgæ breuẽ: nõ tamẽ id, vt crimẽ ingẽs expauescẽdum est. In quo nescias negligẽtiáne, an solicitudo sit peior. Necesse enim est, vt hic metus impetum dicẽdi retardet, & ab his, quæ potiora sunt, auertat. Quare vt negligẽtis est orationis hiulca subinde oratione vti: ita humilis est animi, atq; demissi vbiq; perhorrescere. In hoc merito quidã Isocratẽ, & ei⁹ discipulos, atq; præcipuè Theopõpum reprehẽdunt, quòd eas literas tãtopere fugerint. At Plato in populari etiã oratione, crebrã habet vocalium cõcursionẽ. Cicero certe, & Demosthenes modicè respexerunt ad hãc partẽ Nam hiulca nonnunquã etiam decent, faciúntque ampliora quædã. Habet enim ille tanquam hiatus, & concursus vocalium molle quiddam, quod indicet nõ ingratam negligentiã de re hominis magis, quã de verbis laborantis. Itaque ille in oratione pro Marcello sic ait: Dolebam enim P. C. ac vehementer angebar, cum viderem virum talẽ, qui in eadẽ causa, in qua ego fuisset, non in eadẽ esse fortuna, nec mihi

De orat. 3.

Quæ cõsonãtes asperũ concursum efficiant.

Quint. li. 9 cap. 4.

Quæ vocales pessimè concurrãt.

Cõcursus, vocaliũ nõ est nimis timidè vitãdus.

Isocrates, & eius discipuli reprehendũtur, quod tãtopere vocales fugerint.

In Orat.

Quint. li. 9 cap. 4.

Hiulca nõnunquam decent.

In Orat.

Pro Marco Marcello.

persuadere poterã, nec fas esse ducebã, versari me in vestro veteri curriculo, illo, æmulo atque imitatore studiorũ, ac laborum meorum, quasi quodam socio à me, & comite distracto. Vnde apertè intelligimus crebram, & nimiam vocaliũ cõcursionem esse quidem vitandam, modicam verò, & quæ in loco fit non esse reprehendendam. Videndum etiam est ne syllabæ verbi priori: vltimæ, sint primæ sequentis, quod Ciceroni in epistolis excidit: Res mihi inuisæ, visæ sunt Brute. Et in carmine: O fortunatã natam me consule Romam. Etiam monosyllaba, si multa sint, malè cõtinuabũtur. Breuium præterea verborum, ac nominum vitãda continuatio est, ne cõpositio minuta sit, atque concisa: Et ex diuerso, longorum, afferũt enim tarditatẽ. Illa quoque vitia sunt, si cadentia similiter, & similiter desinentia, & eodẽ modo declinata multa coniugantur. Nec verba quidẽ verbis, aut nomina nominibus, similiáque his cõtinuari debent. Cũ virtutes etiam ipsæ tædium pariãt, nisi gratia varietatis adiutæ. Illud postremò addamus hanc orationis quasi structurã, quæ ordine, iuncturáque constat, maximam quidem desiderare diligentiã, ea lege tamen ne fiat operosè. Nam esset cũ infinitus, tum puerilis labor. Stylus enim exercitatus efficit facilem hanc viam componendi. Nam vt in legendo oculus sic animus in dicendo prospiciet, quid sequatur: ne incõditis verbis, & malè coagmentatis offendãtur aures, quarum est iudicium superbissimum.

Syllabę verbi prioris vltimæ nõ sint primæ verbi sequẽtis. Quint. li. 9. cap. 4. Mo nosyllaba multa non sunt cõtinuanda. Verborum breuium & longorũ vitãda est cõtinuatio. Nec verba verbis, nec nomina nominibus cõtinuari debent. Ci. in orat. Aurium iudicium est superbissimum. 3. De Orat.

De modo & forma verborum. Cap. 34.

NOn est ex multis res vna, quæ magis oratorẽ ab imperito dicẽdi, ignaróque distinguat, quã quod ille rudis inconditè fundit, quãtum potest, & id, quod dicit, spiritu, nõ arte determinat. Orator autẽ sic illigat sententiã verbis, vt

nihil inane, nihil inconditum, nihil curtum, nihil claudicãs, nihil in oratione ſit redundãs. Hoc oratorio ſit numero, qui aptam, & cõcinnam & ſuauem efficit orationem. Breuiter igitur origo, deinde cauſa, pòſt natura, tum ad extremum vſus ipſe explicetur orationis aptæ, ac numeroſæ. Oratorii numeri vtilitates.

De origine orationis numeroſæ. Cap. 35.

PRinceps inueniendi aptam verborum, & numeroſam concluſionem fuit Thraſymachus: cuius omnia nimis etiam erant ſcripta numeroſè. Iſocrates autem ita ſcienter, moderatéque rem totam temperauit, vt multi exiſtimarint illum huius concinnitatis auctorẽ, & principẽ extitiſſe. Vbi verò hæc formandæ orationis ratio cognita, & inuenta eſt, ſic omnibus placuit oratoribus, vt Ariſtoteles, quo nemo nec doctior, nec acutior, nec in rebus vel inueniẽdis, vel iudicãdis acrior vnquã fuit, verſum in oratione vetet eſſe, numerum iubeat. Eius auditor Theodectes imprimis, vt Ariſtoteles ſæpe ſignificat, politus ſcriptor, atq; artifex hoc idem & ſentit, & præcipit. Theophraſtus verò iiſdã de rebus etiam accuratius. Romani Ciceronis ferè tempore agnouerunt, cũ iam anni propè quadringenti eſſent apud Græcos, cum hoc probaretur. Vſque adeo autem hanc orationis conformãdæ rationẽ ipſe Cicero probauit, vt non ſolum eius hoc modo faciendæ & ornandæ ſummus ipſe artifex fuerit, ſed diligentiſſimè etiam de tota ea re præceperit. Thraſymachus numeroſę orationis inuẽtor fuit. In Orat. Ariſt. verſum in oratione vetat eſſe numerum iubet. Ciceronis tempore agnouerunt Romanis orationis numerũ annis quadringentis poſt Græcos.

Cur numeroſa oratio inuenta ſit. Cap. 36.

QVoniã igitur habemus aptæ orationis eos principes, auctoréſque, quos diximus, & origo inuenta eſt, cauſa quæratur, quæ facilis, & aperta eſt. Aures enim, vel animus potius, aurium nuncio naturalem quandam in ſe cõtinet vocũ omniũ menſionẽ. Itaq;, & longiora, & breuio- In Orat. Animus naturalẽ quãdam continet in ſe vocũ omniũ mẽſionem.

ra iudicat, & perfecta ac moderata ſemper expectat, mutila ſentit quædam, & quaſi decurtata, quibus tanquam debito fraudetur, offenditur, productiora alia, & quaſi immoderatius excurrentia: quæ magis etiam aſpernãtur aures. Cũ igitur fortuitò ſæpe, vt fit, aliquid concluſè, aptéq; initio diceretur, animos hominũ, auréſq; pellebat, vt intelligi poſſe id, quod caſus effudiſſet accidiſſe iucũdè: tũc notatũ genus eſt. Notatio autẽ, & animaduerſio peperit artẽ. Itaq; vt poetica & vſus inuentus eſt terminatione auriũ, obſeruatione prudentiũ: ſic in oratione animaduerſũ eſt multò illud quidẽ ſerius, ſed eadẽ natura admonẽte, eſſe quoſdã certos curſus cõcluſionéſque verborũ. De quarũ natura vt diſſerere poſſimus neceſſe eſt, vt de inciſis mẽbris, & periodo pri⁹ dicam⁹.

Notatio, & animaduerſio peperit artem numeroſæ orationis.

De inciſis membris & periodis. Cap. 37.

Inciſa Grę. κόμματα. membra. κῶλα vocãt

Quid ſit inciſum.

Quint li. 9. cap. 4.

Quid mẽbrum ſit.

INciſum eſt ſenſus non expleto numero cõcluſus: pleríſq;, pars membri. Tale eſt enim quo Cicero vtitur, Domus tibi deerat? at habebas: Pecunia ſuperabat? at egebas: vbi inciſa ſunt quatuor. Fiunt & ſingulis verbis inciſa, vt Diximus, teſtes dare volumus. Inciſum eſt, diximus: Membrum autem eſt ſenſus numeris cõcluſus, ſed à toto corpore abruptus, & per ſe nihil efficiens, vt, O callidos homines, O rem excogitatam: ô ingenia metuenda: quem quæſo noſtrum fefellit id vos ita eſſe facturos? O callidos homines: perfectum eſt, at remotum à cæteris vim non habet, vt per ſe manus, & pes, & caput: & ô rem excogitatam ô ingenia metuenda. Quando ergo incipit corpus eſſe? cùm venit extrema cõcluſio: Quem quæſo noſtrum fefellit, id vos ita eſſe facturos? Periodum Cicero tum ambitum, tum circuitũ, tum comprehenſionem, aut continuationem, aut circũſcriptionem dicit.

In Cornel. quæ nõ extat.

Periodum multis nominibus appellat Cic.

Cùm temperetur autē membris omnis paulò longior circuitus, tamen aliud est cæsim, & membratim, aliud, circūscriptè dicere. Circunscripto enim est cùm ab initio ad finē vsque quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec consistat in singulis perfectis, absolutísq; sentētiis, Cicero pro leg. Man. Quanquam mihi semper frequens conspectus vester multò iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendū ornatissimus est visus Quirites, tamen hoc aditu laudis, qui optimo cuique semper maximè patuit, nō mea me voluntas, sed vitæ meæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt. Membratim verò dicimus, cum in singulis membris liberior insistit oratio, Cicero pro Milone: Itaq; quando illius postea sica illa, quam à Catilina acceperat, conquieuit? Hæc intentata nobis est: huc ego vos obiici pro me non sum passus, hæc insidiata Pompeio est: Hæc istam Appiam viam monumentum sui nominis nece Papirij cruentauit. Incisim verò dicimus, cum in singulis incisis insistit oratio. Cicero in Catilinam Inuect. 4. Tenentur literæ, signa, manus, denique vniuscuiusque confessio. Quomodo autem, cum in incisis, & mēbris, tum in circuitu numerus sit adhibendus paulò post dicetur. Sed quia nullus extra poeticos numerus esse potest, pedes, quibus & poema fit, & oratio numerosa temperatur, ponamus: mox enim intelligitur inter versum, & orationem numerosam permagnum esse discrimen.

Aristot 3. Rhet ca 4. Cic in Or.

Cic. pro lege Man.

Quid sit mēbratim dicere.

Cic. pro Mil.

Quid sit incisim dicere Cice. in Catilin. 4.

Eisdem pedibus poema, & oratio numerosa temperatur.

De pedibus. Cap. 38.

P*Edes, qui duas habent syllabas numero sunt quatuor, Spondeus, Pyrrichius, Choreus, & Iābus. Spōdeus est è longis duabus, vt dicūt, mores, illi cōtrarius est Pyrrichius vt, nouus, tulit. Choreus est è longa, & breui, vt, scribit, sēper. Huic Iābus est contrarius, vt, legunt, reos. Trium verò*

Quatuor syllabarum pedes sunt quatuor.

Trium syllabarum pedes sunt.

syllabarum pedes sunt octo, Molossus ex tribus lõgis vt dicendi, conseruãt, Trocheus, quem Tribrachum alij appellãt è tribus breuibus, vt facimus. Dactylus ex longa, & duabus breuibus, vt litora. Anapæstus ex duabus breuibus & longa, vt pietas, peragunt. Bacchius ex breui, & duabus longis vt amores. Antibacchius ex duabus lõgis, & breui, vt, audisse. Creticus, quem alij Amphimacrum vocant, ex longa, breui, & longa, vt possident. Amphibrachus ex breui, lõga, & breui: vt petebat. Cic. ex aliis pedibus tres tãtum ponit, nec tamen ipse dissimulat, quibusdam numeros videri, non pedes: nec immerito (quicquid enim supra tres syllabas habet id ex pluribus est pedibus) pæonas duos, & Dochimum, quibus & nos erimus contenti. Est igitur Pæon primus, ex longa & tribus breuibus, vt aspicite. Pæon vltimus, ex tribus breuibus & lõga, vt, facilitas. Dochimus verò ex Bacchio constat, & Iambo, vt, perhorrescerent.

Quicquid supra tres syllabas habet, id ex pluribus est pedibus.

De numero oratorio. Cap 39.

Numerus oratorius Grę est ῥυθμός. Rhythmi constãt spatio temporum, pedes etiã ordine.

QVid intersit inter oratorium numerum atque poeticũ itémque inter orationẽ & poema diligẽter nunc attendendum est. Numerũ oratoriũ Græci Rhythmũ poeticũ Metrum vocant. Quòd etiã si constat vtrũque pedibus, habet tamẽ non simplicẽ differẽtiã. Nam Rhythmi spatio tẽporũ constãt, pedes etiã ordine. In Rhythmo enim nihil refert Dactylus ne sit, an Anapæstus, cũ eodẽ tẽporũ spatio vterq; constet, in versu pro Dactylo poni nõ potest Anapæstus. Est & illud discrimẽ, quod metri sẽper idẽ est cursus. vt in Heroico carmine, Dactyli & spondei. In oratione alius, atq; alius numerus est adhibendus, ita vt nullus sit, qui nõ aliquo loco adhiberi poßit. Ex his facile est intelligere quã multũ inter orationẽ munerosã, & poema intersit. Versus certis le-

Nullus est numerus qui non aliquo loco in oratione adhibeatur.

In orat. Multũ interest inter poema, & orationem numerosã.

gibus astrict⁹ est, ut nihil fiat extra præscriptũ: at in oratione nihil est certũ, nisi ut aptè verbis cõprehendatur sentẽtia itaque omnis, nec claudicãs, nec quasi fluctuans, & æqualiter, constantérque ingrediẽs numerosa habetur oratio. Atque id in dicẽdo numerosum putatur: non quòd constat totũ è numeris, sed quòd ad numeros proximè accedit. Quò etiam difficilius est oratione uti, quã versib⁹, quòd illis certa quædã, & definita lex est, quã sequi sit necesse: in dicendo autẽ nihil est propositũ, nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut dissoluta, aut fluens sit oratio. In quo illud est vel maximũ, quòd versus in oratione si efficitur coniunctione verborum, vitium est, & quidem graue, ac longa animi prouisione fugiendum, & tamen eam coniunctionem sicuti versum numerosè cadere, & quadrare, & perficere volumus. Quod quomodo faciendum sit deinceps explicemus.

Difficilius est oratione numerosa vti quàm versu.

Versu in oratione si efficitur vitium est.

In qua parte ambitus debeat inesse numerus. Ca. 40.

Ci in orat. Quint. li. 9. cap. 4.

Est igitur intelligendum in toto verborũ ambitu numeros tenẽdos esse: Falluntur enim qui censent cadere tãtũ numerosè oportere, terminaríque sententiã. Etsi enim id maximè decet, quoniã aures semper extremum expectãt, in eóque acquiescunt: ad hunc exitũ tamẽ à principio ferri debet verborum illa comprehensio, & tota à capite ita fluere, ut ad extremum veniens ipsa consistat. Cum autẽ omnes in oratione sint quasi permisti, & cõfusi pedes, nec enim effugere posset orator animaduersionẽ, si semper eisdem uteretur qui numeri & ad principium, & ad medium, & ad extremum periodi sint magis accomodati, explicandum est.

Tota periodus numerosa esse debet.

De initio periodi. Cap. 41.

Clausulæ maximè cõcinnitatem desiderant.

Clausulas diligẽtius, quã cætera omnia, seruandas esse inter omnes conuenit, quòd in his maximè perfectio

Proximam clausulis diligẽtiam initia postulant. Rhet. 3. c. 4 Cicero in Orat.

atque absolutio iudicatur. Proximã autẽ clausulis diligentiam initia postulant. Nam & adhæc intentus est auditor. Optimè hæc nascũtur à proceris numeris, ac liberis, maximè Dactylo, quẽ Heroum vocat Aristoteles, & Pæone priore, quẽ idem auctor vt optimũ probat. Cicero mollissimũ quidẽ numerum, eundémq; amplißimũ esse fatetur; sed Creticum anteponit. Anapæstus etiã qui Dactylo est spatio par, ordine cõtrarius, rectè orationem incipit. Cicero pro lege Manilia.

De lege Manilia. Liui° hexametri exordio cœpit. Dochimus semel positus quouis loco apt°.

Quanquã mihi semper frequẽs cõspectus vester: Exorsus est à spõdeo, Anapæste, & cretico: Et in eadem oratione: Testis est Italia: à Cretico, &: Ita tãtum bellum: ab Anapæsto, & spondeo, &, Qui Siciliã adiit: à pæone priore. Initia versuũ initiis orationis nõ cõueniunt, etsi Titus Liuius hexametri exordio cœpit: Facturus ne operæpretiũ sim. Dochimus quouis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus, aut cõtinuatus numerum apertũ, & nimis insignẽ facit, Cicero de lege Agraria: Est illud amplißimũ quod paulò ante cõmemoraui Quirites. Vbi à spondeo, & Dochimo ducitur initium.

De leg. agr.

De fine periodi. Cap. 42.

Qui pedes in extremo circuitu sint seruãdi. Nihil tã vitiosum est in orationis numero, quàm si semper est idem.

IN extremo autẽ circuitu, duo, aut tres sunt ferè seruãdi, & notãdi pedes: quos aut Choreos, aut spõdeos, aut alternos esse oportebit. Asia geminatũ Choreum, qui Dichoreus vocatur, maximè secuta est. Cadit autẽ ille præclarè: sed in orationis numero nihil est tã vitiosum, quã si semper est idẽ Spondeus est in clausulis firmus, & stabilis, quo plurimũ est vsus Demosthenes. Pæona alterum orationi cadenti aptissimum putat Aristoteles, quem Cicero nõ reijcit, sed aptiorem eo loco iudicat Creticũ. Qui siue geminetur, siue spondeũ præcedat, multũ decoris habet in clausulis. Cicero pro Mar. Pristino more dicendi: Creticus est geminatus, & spondeus, &

Ari. Pæona vltimũ. Ci. Creticũ aptissimũ iudicat in clausulis.

cõseruatã ac restitutã puto: Spõdeus, & duo Cretici. Et, Nec ulla unquã ætas de tuis laudibus cõticescet. Duo Cretici & Dichoreus. Optimè etiã est sibi iunctus Anapæstus. C. Nihil habet nec fortuna maius, quã ut possis, nec natura tua melius, quã ut velis cõseruare quãplurimos. Est & Dochimus stabilis in clausulis, & seuerus, Cic. in Antonium, Te miror Antoni quorũ facta imitere, eorum exitus nõ perhorrescere. Quia postrema syllaba breuis, an lõga sit, ne in versu quidẽ refert. Multæ sunt aliæ clausulæ, quæ numerosè, & iucũdè cadunt, quas diligentissimè ostendit Quintilianus. Etiam intelligendũ est clausulas versuũ nõ cõuenire clausulis orationis, quod Bruto excidit: Quanquã sciunt placuisse Catoni, & vitandũ esse ne pluriũ syllabarũ verbis vtamur sæpe in fine, quod etiã in carminib⁹ est permolle. Nõ desunt enim qui Ciceronẽ vituperent in his: Familiaris cœperat esse balneatori. Et pro Cælio, Nõ minus dura Archipiratæ. Nec illud quidẽ prætereundũ est clausulas maximè apparere, & intelligi, quòd aures continuam vocẽ secutæ ductæque velut prono decurrentis orationis flumine, tum magis iudicent, cũ ille impetus stetit, & intuendi tempus dedit. Variandæ sunt igitur, ne aut animorum iudicio repudientur, aut auriũ satietate. Hoc vicissitudines numerorum efficient, quæ præstabunt, vt neque ij satientur, qui audient fastidio similitudinis, nec orator, id quod faciet, opera dedita facere videatur.

Pro Lig. Optimè sibi iungitur Dichoreus in clausulis

Phil. 2.

Clausulæ versuũ nõ conueniũt clausulis orationis.

Cur clausulæ sint variandæ.

De media periodo. Cap. 43.

CVm verborum cõprehensio à principio ferri debeat, & tota à capite ita fluere, vt ad extremũ veniens ipsa cõsistat, dicendum est nunc qui maximè cadant in orationem aptã numeri: Et Aristoteles quidẽ Spondeum numerũ grãdiorem iudicat, quàm desideret soluta oratio, Iambum au-

In orat. Quos numeros ab oratione segreget, quos maximè probet Arist.

tem nimis è vulgari esse sermone. Ita neque humilē & abiectam orationem, nec nimis altam, & exaggeratā probat, plenam tamen eam vult esse grauitatis, vt eos, qui audient, ad maiorem admirationem possit traducere. Trocheum autem, quem alij Tribrachum appellant, ab oratione segregat, quia contractio, & breuitas dignitatem nō habēt. Ita Pæona probat, quem orationi vel orienti, vel mediæ, vel cadenti aptissimum iudicat.

Cic. sentit omnes in oratione esse permistos numeros.

Cicero autem sentit omnes in oratione esse permistos, & quasi confusos pedes. Nec enim effugere posset animaduersionem orator, si semper iisdem vteretur. Cū igitur (vt supra etiam dictū est) permista & temperata numeris, nec dissoluta, nec tota numerosa oratio esse debeat Pæone maximè, quoniā optimus autor ita censet, sed etiam reliquis numeris, quos ille prærerit, tēperanda est.

In humili oratione Iābus, in ampliori Pæō, in vtraque Dactylus frequentissimus.

In his quæ demisso, atque humili sermone dicentur, Iābus erit frequētissim᷒, Pæon in amplioribus, in vtroq; Dactylus. Ita varia & perpetua oratione hi sunt inter se miscendi & tēperādi: sic minimè animaduertetur delectationis aucupiū, & quadrādæ orationis industria. Nec verò nimius is cursus numerorū esse debet, id enim in dicendo numerosum putatur, non quod totum cōstat è numeris, sed quòd ad numeros proximè accedit. Nullus enim pes est, qui non aliquādo venit in orationē. Miscēdi ergo sunt, curādúmq;, vt sint plures, qui placeant, & circūfusi bonis deteriores lateant.

Dochimus quòuis loco aptus dū modo non iteretur.

Dochimus quouis loco est aptus, dūmodo nō iteretur. Plurimū etiam venustatis habet Creticus, Cic. pro Mar.

Pro Mar.

Nullius est tantū flumē ingenij, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tantáque copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare C. Cæsar res tuas gestas possit: tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tua, nullam in his laudem esse ampliorem, quàm eam, quam hodi-

erno die cõsecutus es: in hac periodo sunt quidem alij pedes, sed qui eam iucundissimam efficiunt, sunt Cretici, Dochimus, Paeon, Dactyli, & Spondei.

De his quæ suapte natura numerosa sunt. Cap. 44.

A*Liquãdo suapte natura numerosa sunt, quæ dicũtur, etiã si nihil factũ est de industria. Cùm enim sunt casus in exitu similes, aut paribus paria referuntur, quasi sua sponte concinnitatẽ habet oratio, vt in illo Cic. pro Milone, Est enim iudices hæc non scripta, sed nata lex, quam nõ didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, expreßimus, hausimus: ad quam non docti, sed facti: nõ instituti, sed imbuti sumus. Hæc enim talia sũt vt quia referũtur ad ea, ad quæ debẽt referri, intelligamus nõ quæsitũ esse numerum, sed secutum. Quod fit item referẽdis contrariis. In hoc genere Cic. frequẽs est, vt illa sunt in quarto accusationis: Cõferte hãc pacem cum illo bello: huius Prætoris aduẽtũ, cũ illius Imperatoris victoria: huius cohortẽ impuram cũ illius exercitu inuicto: huius libidines cum illius cõtinẽtia: ab illo, qui cepit cõditas, ab hoc qui cõstitutas accepit, captas dicetis Syracusas, quæ sunt venustißima. Sẽper enim hæc, quæ à Græcis antitheta nominari suprà diximus cùm de figuris ageremus, numerum oratorium neceßitate ipsa efficiunt, & eum sine industria.*

Cum paria paribus referuntur, aut casus in exitu sunt similes oratio sua sponte numerosa efficitur in Orat. Pro Mil.

Cùm cõtraria referũtur, numerus sponte sequitur. Act. 4. in Verrem.

Quæ vitia sunt vitãda in oratione numerosa. cap. 45.

Hæc tamen vitia in tota hac re diligentißimè sunt vitãda, imprimis ne apertè verba traiiciãtur, quo melius aut cadat, aut voluetur oratio: deinde ne inania quædam verba, quasi cõplemẽta numerorũ inculcẽtur: tertiò ne minutis cõcidatur, infringaturq; sẽtẽtia. Sed verba iã probata & electa cõcinnè coagmẽtẽtur nã vel dura inter se cõmista potiora

Quæ vitia vitãda sint in hac re. Quint. lib. 9. cap. 4.

Multa minuūt laborē cōponēdi numerosè.

ſunt inutilibus. Multa ſunt autē, quæ vitiis declinatis, numerosè cōponēdi laborem minuāt. Sunt enim multæ figuræ, quib⁹, & caſus, & numeri poſſint variari: Sunt multa etiā quæ idē valēt atq; ſignificāt, ex quibus exercitati facilè illud eligunt, quod inſtitutæ verborū cōprehēſioni maximè quadrat.

De magnitudine ambitus. Cap. 46.

Period⁹ habet mēbra minimum duo, ſæpe tria.

H*Abet autem periodus mēbra minimum duo, ſæpe etiā & tria: Cic. pro lege Mā. Nam cùm antea per ætatem nondum huius auctoritatem loci cōtingere auderem, ſtatuerémque nihil huc, niſi perfectum ingenio, elaboratum induſtria afferri oportere, omne meum tempus amicorum temporibus tranſmittendum putaui. Cic. enim ambitum mediocritatem habere ait, qui quatuor ferè mēbris conſtat. Nam & aures implet, & nec breuior eſt, quàm ſatis ſit, nec longior. Vult autem vt è quatuor quaſi hexametrorum verſuum inſtar quod ſit, cōſtet ferè plena cōprehēſio. Eius generis eſt illud pro Milone, Ego cùm tribunus plebis Republica oppreſſa me ſenatui dediſſem, quem extinctum acceperā: Equitibus Romanis, quorū vires erāt debiles: bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abiecerant: mihi vnquā bonorum præſidium defuturum putarem. Debet autem periodus ſenſum concludere: ſit etiam aperta, vt intelligi poſſit & non immodica, vt memoria contineri poſſit.*

Ambitus mediocris quatuor ferè membris conſtat.

Pro Mil.

Quid præſtare debeat periodus. Quint. lib. 6. cap. 4.

De numero, qui eſt in membris, & cuiuſmodi ea eſſe debeant. Cap. 47.

Cic. in Ora. Quint. lib. 9. cap. 4. Oratio quæ mēbris cōſtat, valde reficit ſpiritum.

Q*Vid ſit membrum: quid inciſum, quid ambitus, antea dictum eſt. Illud etiā eſt explicatum, aliud eſſe cicunſcriptè aliud mēbratim dicere. Illic enim circunſcribitur verborum comprehēſio, donec in clauſula ſemel conſiſtat: hic in ſingulis mēbris oratio inſiſtit. Quod in pronuntiādo magno-*

perè reficit ſpiritum, unde fit ut oratio, quam mēbris carpimus, lōgior multo eſſe poſſit, quàm ea, quæ conſtat circuitu. Ita ut aliquādo ad quindecim, aliquando ad viginti membra excurrat. Cic. pro Mil. Occidi, occidi non Spurium Melium, & quæ ſequuntur. Nihil autem tam debet eſſe numeroſum, quàm hoc, quod minimè apparet. Sed nō tam apertè, & palàm in inciſionibus, & membris numerus eſt adhibēdus, quàm apertè, & palàm in ambitu adhibetur. Oratio quę mēbris carpitur lōgiſſimè aliquādo excurrit

In quo ſcribendi genere circunſcriptè, in quo ſit membratim dicendum. Cap. 48.

IN hiſtoria, laudationibus, totóque eo genere, quod Græci epidicticon nominăt, quod quaſi ad inſpiciendum delectationis cauſa computatum ſit, omnia Iſocrateo, Theopompeóque more illa circunſcriptione, & ambitu dicēda ſunt, ut tanquam in orbe incluſa currat oratio. Itaque poſteaquā eſt cognita hæc vel circunſcriptio, vel cōprehēſio nemo qui aliquo eſſet in numero ſcripſit orationē eius generis, quod eſſet ad delectationem comparatum remotúmque à iudiciis, foreſique certamine, quin redigeret omnes in quadrum numerúmq; ſentētias. Genus autem hoc orationis nec totum aſſumendum eſt ad contentiones & cauſas veras nec omnino repudiandum. Si enim ſemper utare, cùm ſatietatem affert tum quale ſit ab imperitis etiam cognoſcitur. Detrahit prætereà actionis dolorē, aufert humanum ſenſum actoris, tollit funditus veritatem, & fidem. Sed quoniā adhibenda nōnunquam eſt, primùm videndum erit quo loco, deinde quādiu retinenda ſit, tum quot modis commutanda. Adhibenda eſt igitur numeroſa oratio: ſi aut laudandum eſt aliquid ornatius, ut C in accuſationis ſecundo de Siciliæ laude dixit:

In Epidictico genere omnia ſunt circunſcriptè dicēda. Cic. in Ora.

In veris cauſis, nec aſſumenda eſt omnino numeroſa oratio, nec omnino repudianda.

Act. 2. in Verrem.

Act. 4. in Ver.

aut exponẽda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quàm doloris, vt in quarto accusationis, idem Cic. de Syracusarum situ dixit. Est etiam apta proœmiis maiorum causarum vbi solicitudine, miseratione, commendatione res eget. Sæpe etiã in amplificanda re concessu omnium funditur numerosè & volubiliter oratio. Id autẽ tum valet, cum is, qui audit ab oratore iam obsessus est, ac tenetur. Nõ enim id agit, vt insidiantem obseruet, sed iam fauet, processúmq; vult, dicẽdiq; vim admirans, non inquirit quod reprehendat. Hæc autem forma perorationes quidẽ includit, sed in reliquis orationis partibus retinenda non diu est. Nam cùm locis suprà dictis ea fuerimus vsi, tota dictio est ad incisa, & mẽbra transferenda. Incisim autem & membratim tractata oratio in veris causis plurimum valet: maximéque his locis, cùm aut arguas, aut refellas.

In amplificanda re numerosè funditur oratio.

Perorationes hoc genere oratio nis cõstãt.

Qua ratione paretur hæc facultas aptè, ac numerosè dicendi. Cap. 49.

Ci. in Ora. Non est tãti laboris, quãti videtur hæc facultas numerosè dicendi.

HAec autem facultas aptè atque numerosè dicendi non est tãti laboris quãti videtur. Nec ideo hæc tractãtur à summis viris, vt oratio, quæ fieri debet ac fluere, demetiẽdis pedibus, ac perpẽdendis syllabis cõsenescat: satis enim in hoc oratorẽ formabit multa scribendi exercitatio, vt ex tẽpore etiã aptè, numeroséque dicat. Antè enim circũscribitur mẽte sententia, confestímque verba cõcurrunt, quæ, mẽs eadẽ, quã nihil est celerius, statim dimittit, vt suo quodq; loco respõdeat. Quòd si Antipater ille Sidonius solitus est versus Hexametros aliósq; variis modis ac numeris fundere ex tẽpore tantúmq; hominis ingeniosi, ac memoris valuit exercitatio, vt cùm se mẽte ac voluntate coniecisset in versũ verba sequerentur quanto id facilius in oratione, exercitatione

Antipater Sidonius solitus est versus ex tẽpore fundere.

& consuetudine adhibenda cōsequemur? Nihil est enim tā tenerū, neque tam flexibile, neq; quod tam facilè sequatur, quocunque ducas, quàm oratio. Ex hac versus, ex eadē dispares numeri cōficiuntur: ex hac hæc etiā soluta variis modis, multorúmque generū oratio. Et vt mollissimam cerā ad nostrum arbitriū formamus: sic orationis genus ad omnem rationem, & ad aurium voluptatem, & animorum motū facilè mutatur, & vertitur. Neminem itaque Pæon, aut Creticus ille, aut Dichoreus cōturbet, ipsi occurrent orationi, ipsi, inquam, se offerent, & respondebunt nō vocati, cōsuetudo modò adsit scribendi hoc modo, atque dicendi. Vt enim musici accuratè primo, & cogitatè suæ artis præscripta, & formulas obseruant, at vbi vsus accessit, sine cogitatione etiā & cura eadem illa incredibili celeritate efficiunt: sic vbi orator hoc modo scribere initio consueuerit, sine vllo labore postea similiter scribet, ac dicet.

Nihil est tā tenerum & flexibile quā oratio.

Quanti momenti sit aptè dicere. Cap. 50.

QVantū autē sit aptè dicere, experiri licet, si aut cōpositi oratoris bene structā collocationē dissoluas, permutatione verborū: corrūpatur enim tota res: vt hæc Cic. in Corneliana: Neque me diuitiæ mouent, quibus omnes Africanos & Lælios, multi venalitij mercatoréſque superarunt, immuta paululū: vt sit: Multi superarūt mercatores, venalitiiq; perierit tota res. Et quæ sequuntur: Neq, vestis, aut cælatū aurū & argentū, quo nostros veteres Marcellos, Maximósque, multi Eunuchi è Syria, Aegyptóq, vicerūt. Verba permuta sic, vt sit vicerunt Eunuchi è Syria Aegyptóque. Adde tertiū. Neq, verò ornamenta ista villarū, quibus L. Paulū, & L. Mūmiū, qui rebus his vrbē, Italiámq, re-

Hic locus est apud Cic. in Orat. nā Corneliana nō extat. Cic. in Orat. Qrint. li. 9. cap. 4.

ferſerũt, ab aliquo video perfacilè Deliaco aut Syro potuiſſe ſuperari. fac ita, potuiſſe ſuperari ab aliquo Syro, aut Deliaco. Vidéſne vt ordine verborũ paulùm cõmutato, iiſdẽ verbis ſtãte ſententia, ad nihilum omnia recidant, cùm ſint ex aptis diſſoluta? aut ſi alicuius inconditi arripias diſſipatã aliquã ſententiam, eámque ordine verborum paulùm commutato in quadrum redigas, efficiatur aptũ illud, quòd fuerit antea diffluens, ac ſolutum. Age ſume de Gracchi apud cenſores illud, Abeſſe non poteſt, quin eiuſdem hominis ſit probos improbare, qui improbos probet. Quanto aptius ſi ita dixiſſet: Quin eiuſdẽ hominis ſit, qui improbos probet, probos improbare? Hoc modo dicere nemo vnquam noluit, nemóque potuit, quin dixerit. Qui autem aliter dixerunt, hoc aſſequi nõ potuerunt. Res autem ſe ſic habet, vt breuiſſimè dicam quod ſentio, cõpoſitè, & aptè ſine ſententiis dicere, inſania eſt: ſententioſè autem ſine verborum, & ordine, & modo, infantia: ſed huiuſmodi tamẽ infantia, vt ea qui vtãtur, non ſtulti homines haberi poſſint, etiam plerunque prudentes: quo, qui eſt contentus, vtatur. Eloquens omnibus debet rebus excellere. *Eloquens verò, qui nõ approbationes ſolùm, ſed admirationes, clamores, plauſus, ſi liceat, mouere debet, omnibus oportet ita rebus excellat, vt ei turpe ſit quicquã aut ſpectari, aut audiri libẽtius. Hæc Cicero in Oratore.* Ariſtoteles aureũ fundit orationis flumen. *Quare cùm Ariſtoteles, qui aureum fundit flumen orationis: cùm Theophraſtus, qui diuinitate loquẽdi nomen inuenit: cùm Iſocrates, quem eloquentiæ patrem Cic. appellat: cùm Demoſthenes, cui ſine dubio ſumma vis eloquentiæ cõceditur:* Demoſtheni ſumma vis eloquẽtiæ conceditur. *cùm Cicero, qui primùm cum Græcorum gloria Latinè dicendi copiam æquauit, hanc eloquẽtiæ partem tanti fecerint: eam nobis ſumma debemus induſtria, ſummo etiam ſtudio comparare.*

De tribus generibus dicendi. Cap. 51.

PErspicuũ est aliquid dicẽdi genus in paruis causis, aliud in modicis, aliud in grauibus desiderari. Nec solum variæ causæ, variũ dicẽdi genus efflagitãt: sed diuersæ orationis partes, diuersam quoque orationis formã postulãt. Quod cùm ita sit, quot sint genera dicẽdi, & in quibus tũ causis, tũ orationis partibus ea sint adhibẽda, dicamus. Tria sunt igitur dicendi genera, in quibus omnibus peræque debet florere excellens & perfectus orator: Vnũ subtile, acutum, & tenue: Alterum vehemẽs, copiosum, & graue. Tertiũ est interiectum inter medium, & quasi tẽperatum, in quo neque est acumen superioris generis, nec vis posterioris. Cùm autem oratoris tria sint officia docere, mouere, & delectare: subtile in probãdo, modicum in delectãdo, vehemẽs in flectẽdo versatur. In genere subtili forma debet esse orationis à vĩculis numerorũ libera & soluta, nõ tamen vaga vt ingredi liberè non vt licenter videatur errare. Diligẽtia etiã conglutinãdi verba prætermittẽda est, & omnis insignis ornatus remouẽdus. Ponentur tamen acutæ, crebræque sententiæ: ornamẽta verborum, & sentẽtiarum cum tropis verecundè parcéque adhibebuntur: translationes tamen poterunt esse crebriores, nec tam crebræ tamen, quàm in genere dicendi amplissimo. Genus temperatũ vberius est aliquãto & robustius, quàm hoc humile, de quo dictũ est: summissius autem, quàm illud, de quo dicetur, amplissimum: Huic omnia dicẽdi ornamẽta cõueniũt, plurimúmq; est in hac oratione suauitatis. In idẽ verborũ cadunt lumina omnia multa & sentẽtiarum. Hoc in genere neruorũ vel minimum, suauitatis autẽ est, vel plurimum. At illud amplum, graue, copiosum ornatũ, vim profectò habet vel maximã, modò enim perfrigit, modò irrepit

Cic. in ora. Quin. lib. 9 cap. 4.

Tria sunt genera dicendi subtile, temperatum, & vehemens. Quint. lib. 11. cap. 10.

Genus subtile in probãdo, modicũ in delectãdo, vehemens in flectendo versatur.

Quæ dicẽdi ornamẽta cõueniãt generi tẽperato.

Genus dicẽdi graue vĩ habet maximam.

In Orat. pro Cæſa. *in ſenſus, inſerit nouas opiniones, euellit inſitas. Hic orator & defunctos excitabit, vt Appiū Cæcū. Apud hūc & patria ipſa exclamabit, aliquēq; (vt apud Ciceronē in oratione cōtra Catilinā in ſenatu) alloquetur. Hic & amplificationib⁹ extollet orationē, & vi ſuperlationū quoq; eriget: vt Quæ Charybdis tā vorax: & Oceanus medius fidius ipſe: hic irā hic miſericordiā inſpirabit: hic dicet. Te vidit & fleuit, & appellauit, & per omnes affectus tractatur. His trib⁹ generib⁹ vtetur orator, vt res exiget; nec pro cauſa modò, ſed pro partibus cauſæ. Magni igitur iudicij, ſummæ etiā facultatis eſſe debebit moderator ille, & quaſi tēperator huius tripartitæ varietatis. Nā & iudicabit, quid cuiq; op⁹ ſit, & poterit quocūq; modo poſtulabit cauſa, dicere. Ad cauſas tenues cuiuſmodi eſt cauſa pro Cecinna, ſummiſſū ad graues, qualis eſt Rabirij vehemens: ad mediocres, ex quo genere eſt pro lege Manilia, temperatum dicendi genus accommodatum eſt. In eadem etiam oratione ad conciliandū quidem mediocre: ad docendum verò atque probandum ſubtile & enucleatū: ad mouendum graue debet adhiberi. Eſt enim eloquētis proprium, parua ſubmiſſe, modica temperatè, magna grauiter dicere. Multū etiam refert quæ ſit perſona eius, qui dicit, & eorū, qui audiunt. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis ætas, nec verò locus aut tempus, aut auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus eſt, aut ſententiarum. In omnibus etiam rebus videndum eſt quatenus. Etſi enim ſuus cuique modus eſt, tamē magis offendit nimium, quam parum: vnde fit vt eloquentiæ, ſicut reliquarum rerum, fundamentū ſit ſapientia. Hæc de elocutione dicta ſunt. Nunc quoniam omnia cōformandæ & expoliendæ orationis præcepta, expoſita ſunt, or-*

Orator vtetur his tribus generibus vt res exiget.

Ad cauſas tenues genus dicendi tenue ad graues, graue ad mediocres tēperatū accōmodandū eſt.

Eloquentis propriū eſt parua ſūmiſſe, modica tēperate magna grauiter dicere.

Genus orationis ad perſonæ, loci & temporis rationem aptari debet.

Eloquētiæ ſicut cæterarum rerū fundamentum eſt ſapientia.

dine vt instituimus, ad memoriam transeamus.

De memoria. Cap. 52.

Memoriæ artẽ primũ omniũ instituisse ferunt Chium Simonidem. Cùm enim celebri, & frequenti cõuiuio interesset, de triclinio egressus est. Eo egresso tricliniũ supra cõuiuas corruit, atque ita cõtudit, vt cũ eos humare vellent sui, nõ possent obtritos internoscere vllo modo. Tũc Simonides dicitur ex eo, quòd meminisset, quo eorũ loco quisq; cubuisset, demõstrator vniuscuiusque sepeliendi fuisse. Ex hoc Simonidis facto notatum videtur, iuuari memoriã signatis animo sedibus. Quod suo quisque etiam experimento credere potest. Nam cum in loca aliqua post tempus reuersi sumus nõ ipsa cognoscimus tãtum, sed etiam quæ in iis fecerimus, reminiscimur, personæque subeunt, nonnunquam tacitæ quoque cogitationes in animum reuertuntur.

Simonides Chius memoriæ artẽ instituit.

Cicer. 3. de Orat.

Quint. lib. 11. cap. 2.

Memoria iuuatur signatis animo sedibus

An memoria sit eloquentiæ pars. Cap. 53.

Etiã si memoria eloquẽtiæ cum aliis artibus sit cõmunis, tamẽ artificiosa memoria oratoriæ artis meritò pars existimatur. Nesciretur enim quãta vis eius esset, quãta diuinitas, nisi in hoc lumẽ orãdi vim extulisset. Nõ enim rerũ modò, sed etiã verborum ordinẽ præstat, nec ea pauca cõtexit, sed propè in infinitum, ita vt in longissimis actionibus prius audiendi patientia, quàm memoriæ fides deficiat. Nõ immeritò igitur thesaurus hic eloquentiæ dicitur, cum exẽplorum, legum, sapienter dictorum, benéque factorum velut quasdã copias, quibus abundare, quásque in promptu semper habere debet orator, incredibilis eius vis repræsentet.

Artificiosa memoria eloquentiæ pars est.

Memoria est eloquentiæ thesaurus.

De artificio memoriæ. Cap. 54.

Artificium igitur memoriæ à veteribus traditum, locis cõstat & imaginibus. Itaque iis, qui hãc ingenij partẽ

Artificium memoriæ constat locis, & imaginibus.

exercent, loca multa prius animo capienda sunt spatiosa, multa varietate signata, illustria, explicata modicis interuallis, vt ædiū ferè magnarū, aut alterius ædificij: Hæc animo diligēter sunt affigēda, vt sine cūctatione, ac mora partes eius omnes cogitatio possit ordine percurrere. Plus enim quā firma debet esse memoria, quæ aliā memoriā adiuuet. Tum ea, quæ fuerint scripta, vel cogitatione cōprehēsa, ordine his locis sunt commendanda, signis, quæ memoriā eorum excitent notata. Ita fiet vt res ordine teneatur. Exempli gratia si sit de nauigatione, re militari, & agricultura dicendū, nauigationis anchora, rei militaris gladius, vel spiculum, agriculturæ spica vel simile aliquid imago esse potest. Hæ imagines supra dictis locis ordine sunt cōmittēdæ. Deinde cùm repetēda fuerit memoria, incipies ab initio loca recēsere, & quod cuiq; credideris reposces. Imago enim cuiusque admonebit vt quamlibet multa sint, quorum meminisse oporteat sint singula cōnexa quodā choro. Sic enim fit vt orationē rerū locorum ordo conseruet, res autem ipsas rerum effigies notēt. Vtendum est autem imaginibus aliquid agentibus, acribus, insignitis, quæ occurrere celeritérq; percutere animū possint. Loca quæ assumpseris, egregiè, cōmoditérq; notare oportebit, vt perpetuo hærere possint. Nam imagines pro rerum varietate subinde sunt mutādæ, at loca perpetuò remanere debēt.

Cuiusmodi loci esse debeant

Ordinē rerum, locorum ordo, res ipsas imagines notant.

Cuiusmodi debeant esse imagines.

Quid conferat hoc memoriæ artificium. Cap. 55.

VT ad quædam prodesse hæc nō est negandum, vt si rerū nomina multa per ordinē audita reddēda sint, vel res diuersæ ordine cōplectēdæ: sic in ediscendis orationis perpetuæ verbis nihil ferè prosunt. Singulorū enim verborum imagines memoriæ mandare, & inutile esset, & infinitum.

Singulorū verborum imagines memoriæ mandare & inutile est & infinitū.

Si longior complectēda memoria oratio fuerit, proderit per partes ediscere. Non est autem inutile, quo facilius hæreāt, aliquas apponere notas, quarum recordatio commoneat, & quasi excitet memoriam. Illud neminem nō iuuabit, iisdem, quibus scripserit chartis, ediscere. Si tamen quis vnā maximámque artē memoriæ quærat, exercitatio est & labor. Multa ediscere, multa cogitare, & (si fieri potest) quotidie potentissimum est. Quantum autem natura studióque valeat memoria, vel Themistocles testis est, quem vnum intra annum optimè locutum esse Persicè cōstat: vel Mithridates, cui duas & viginti linguas, quot nationibus imperabat, traditur notas fuisse: vel Crassus ille diues, qui cùm Asiæ præesset, quinque græci sermonis differentias sic tenuit, vt qua quisque apud eum lingua postulasset, eadem sibi ius redditū ferret, vel Cyrus quem omnium militum tenuisse creditum est nomina. Quin semel auditos, quamlibet multos versus protinus reddidisse dicitur Theodoctes. Explicatis memoriæ præceptis, restat, vt de pronunciatione dicamus.

Exercitatio est maxima memoriæ ars.

Themistocles, Mithridates, Crassus Cyrus & Theodoctes memoria plurimū valuerunt.

De pronunciatione & eius vtilitate. Cap. 56.

PRonunciatio à plerisque actio dicitur, sed prius nomē à voce, sequens à gestu videtur accepisse. Hæc autem pars est, quæ in dicendo vna dominatur. Sine hac summus orator esse in numero nullo potest, mediocris hac instructus summos sæpe superare. Nā & infantes actionis dignitate eloquentiæ sæpe fructū tulerūt, & diserti deformitate agēdi multi infantes putati sunt. Vt iā nō sine causa huic primas dedisse Demosthenes dicatur, cū rogaretur quid in dicēdo esset primū, huic secūdas, huic tertias. Est enim actio quasi corporis quædā eloquētia. Cū sit autē in duas diuisa partes vocē ge-

Pronunciationis laus.

Actio est quasi corporis quædā eloquentia

Pronunciationis duæ sunt partes. *ſtúmque quo alter oculos, altera aures mouet, per quos duos ſenſus omnis ad animum penetrat affectus, prius de voce, deinde de geſtu qui voci etiam accommodatur, dicẽdum eſt.*

De voce. Cap. 57.

Animus maximè voce mouetur. *Vocis mutationes totidẽ ſunt, quot animorũ, qui maximè voce mouẽtur. Itaq; perfectus orator vtrunq; ſe affectũ videri, & animũ audiẽtis moueri volet, ita certũ vocis admouebit ſonum. Aliud enim vocis genus iracũdia poſtulat, acutum, incitatum, crebrò incidens. Alius miſeratio ac mœror, flexibile, plenum, interruptum flebili voce. Aliud metus, demiſſum & hæſitans, & abiectum. Aliud vis, contentum, vehemens, imminens, quadam incitatione grauitatis. Aliud voluptas, effuſum, lene, tenerum, hilaratum, ac remiſſum. Aliud moleſtia ſine commiſeratione, graue quiddam, & vno preſſu ac ſono obductum. Ac vocis quidem bonitas optanda eſt (non eſt enim in nobis) ſed tractatio in nobis. Ergo bonus orator variabit & mutabit, omnes ſonorũ tum intendens, tum remittens perſequetur gradus. Nec modò in diuerſis rebus ſed etiam in iiſdem partibus, iiſdémque affectibus, quaſdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nam varietas cum gratiam præbet, ac renouat aures, tum dicentem ipſa laboris mutatione reficit.*

Quod genꝰ vocis poſtulent iracũdia, miſeratio, metus, vis, & voluptas.

Bonus orator omnes ſonorum tum intendens, tũ remittens variat ſonos.

De geſtu. Cap. 58.

Nihil in geſtu debet ſupereſſe. Quæ ſint vitanda in geſtu. *Vocẽ ſubſequi debet geſtus, & animo ſimul cũ ea parere. Geſtu ſic vtendum eſt, vt nihil in eo ſuperſit. Status erit erectus & celſus, rarus inceſſus, nec ita longus, excurſio moderata, eáque rara, nulla mollitia ceruicum, nullæ argutiæ digitorum, non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto ſe orator moderabitur, virili laterum flexione:*